

విజ్ఞప్తి.

సత్యహరిశ్చంద్రీయాది పురాణ నాటకంబులను, విజయనగర నాశ నాది సుప్రసిద్ధ చరిత్ర నాటకంబులను, బలువురు పండితు లా తాననవ్రాసి తన కీర్తిచంద్రికల నెల్లయెడల వ్యాపింపఁ జేసిన కోలాచలము శ్రీనివాస రాయ కవిసోముఁ డాంధ్రలోకంబునకుఁ జరిపించితుండు గావున నాతని నాటక రచనా విశేషంబుల నుచునఁ బూనుట యెక్కుగఁ బరిగణింపఁ బడు నేమో! ఆంగ్లేయ భాషయందుఁ బ్రపంచ నాటక చరిత్రమునే రచించిన మహాశయుని నాటకాని గ్రన మిట్టిదని వ్రాయఁ బూనుటకంటె నూహింప వినుచుటమేలు. ఆకవి శిఖామణి రచించిన నాటకములలో నే యితర నాట కంబున కెందును దీసిపోవనిదై వెలయు నీ “ఆర్జునగర్వభంగము” తన పాఠ కోత్తముల మరులుగొలుప నిష్పష్ట బయలు వెడలియున్నది. ఆంధ్రులూ దరింపఁ బార్థికులు.

భారతయుద్ధానంతర మర్జునునకుఁ గల్గిన గర్వభరంబు నివారించు టకై క్రీకృష్ణుండు సంకల్పించి, జైమిని భారత వీరుల నతని కెదుర్పొడ్డి, యశుగనుగున కాకిరీటికిఁ బరాజయ మొదవించుచుఁ, దుదకు బ్రభువా హనుచేఁ జంపించి, మరల ననుగ్రహించి బ్రదికించుటయే యిందలి యితి వృత్తము. కావున ముక్కాలు మువ్వీసము జైమిని భారత కథ దీసనిమిడి యున్నది. అంతమాత్రము కాక, ప్రదర్శనంబున కనుకూలముగ నుండి దిదృక్షువుల నాకర్షించి యానంద పరవశులజేయ నందందుఁ గొన్నిచిన్ని మార్పులొనర్పఁ బడియున్నవి.

ఇంతియకాక యవశ్యము వేలిడి చూపవలసిన యొక విశేష మిందుగనవ్వట్టుచున్నది. అదేదన నీ నాటకమునఁ బెక్కు శ్రీపాత్రములు మిక్కిలి ధీరములై పురుష పాత్రములకెందును వెనుదీయ కుంటయకాక ధైర్యసాహసంబుల వానిని మించియుండునట్లు చిత్రింపఁబడియున్నవి.

అగ్ని దేవుడు సైతమర్జును నెమర్కొన నోడి సస్పృహ జ్వాలాదేవి కయ్యముచతుః బోనొల్లని తనపతియగు నీలధ్వజుని బురికొల్పు సంసిద్ధ మున బలికిన.

“చం॥ పదనమునందు భాసితెడు వాలగు మీనలుఁ దీసివేయుమా!
పదలుమ నీకరస్థమగు వాలము; వేడుకఁ తీరగట్టుమా!
పదిలముగాఁగ నంతిపుర భామలఁజేరుమ; యల్లమాజడల్,
తుదురుగ గాజాలఁ దొడిగికుప్పై క నంబడఁ గొళ్ళకైక్కుమా!”

అను పల్కులఁ దిలకించినప్పుడును, నా మాటలచేఁ బ్రోల్సిపోయెఁ బడిన నీలధ్వజుడు సమరంబున కరిగి యోటునడి వెనుదిరిగివచ్చివేళ మరిల జ్వాలాదేవి పలికిన.

“చం॥ అరులనెదిర్చిపోరుచు జయంబును దెచ్చిన క్షత్రియుండె, పా!
పురుషుఁడు; వానిపాంశుఁగనియుండెడు దారయ, దారి; కాత్రతం
దురియియై నెనఁబడ్డతఱి యున్నము సేయక పాతినట్టి కా
పురుషుని మోముఁజూడఁగ నె పొందు నభుంబు జనానికల్గడఁ.”

అనువాక్యములఁ జూచినప్పుడును నీ జ్వాలాదేవి యెంతటి ధీమతిగా నొర్పఁ బడియుండుట స్పష్టమగుచున్నది.

అంతనెపోక యాతరుణి యర్జునున కహితంబునార్చుచు తాను కైకొని యతిచతురతతో గంగాదేవిచే

“గీ॥ కపట వృత్తిఁబూని కయ్యంబు నందున;
నెవఁడునాదు సుతుని నేంచివంపె.
నట్టివానిశరము నెట్వనఁదగుఁగారఁ
దనదు సుతునిశరముఁ దలఁచేసి.”

అనుశాపము పార్థున కిప్పించువఱకును మానక పట్టుచట్టి సాధించుటఁ జూడఁ బురుషులకంటె స్త్రీలు సాహసంబు నాఱుమనుంగు లెక్కుడని నిరూపించిన యార్జున వచనములు జ్ఞప్తికివచ్చుచు న్నవి.

ఇంకధర్మజుని సవనహయంబు ప్రమీలారాజ్యమును బ్రవేశించిన తఱి నా మృత్యునాగ స్త్రీసమూహ మొనర్చుచేష్టాదికములఁ జదివెయే తీరివలయుఁగాక వగ్గింపఁగాదు.

మజ్జిమోక నోట ఒభూహహనుడు పార్థుచే దిట్లుచడి ములివచ్చి జురకునితో గయ్యమొద్దుట పాడియా గాదాయని చింతించుతెరి నా తని పెద్దతల్లి యుటాపి యాడిచ వీరాలాపములు కడుంగడు ప్రశంసా పాత్రములు.

ఇట్లే కాంతా ప్రాముఖ్య మీ నాటకముల బెక్కుచోట్ల గానవచ్చుచున్నది. ఆరసి చూడ, సాధారణముగా కీకవి రచించిన యితర నాటకములందును గొలదిగనో గొప్పగనో స్త్రీలు మిక్కిలి ధీరులుగ జాత్రంప బడియున్నారు. ఇది యీ కవిరచించిన నాటకములందలి ముఖ్యగుణము. తరుణుల కిబలాత్వమన్నచోటుల వర్తింపదని నిరూపించి యీకవి యెవరిన దేశోపకారము జ్ఞానుడోయము.

ఈ కవితలను రచించిన యితర నాటకములవలెనే యీ నాటకమును బండిత పామరుల గౌరవాదరముల బడసి తనుగన్నవానికి శాశ్వతకీర్తి నొడగూర్చుగాక.

బల్లారి,
26-1-1928.

}

ఇట్లు విన్నవించు నొక
భాషాభిమాని.

ఈశ్రీనివాసరాయకవివర్యుని యెడ సత్యంత వాత్సల్యమును నాంధ్రభాషాసంస్కృతి యెడ సత్యంతభక్తియు గల మొలగవేలి చిన్న సంజీవ రెడ్డిగా కీనాటకమచ్చుపడుట కయింధనస్వయమునుభరించియున్నారని యాంధ్రలోకమున కెఱింగించుట కెంతయు సంతసించుచున్నాడను. ఇట్టిభాషాభిమానుల కాపరమేకరుడ డాయరాలోగ్యముల నొసంగి యింకను నిష్ఠాదేశోపకార కార్యముల నొనర్పఁ బ్రోత్సహించుగాక.

ఇట్లు విన్నవించు

కె. శత్రుఘ్న రావు.

శ్రీనివాససుకవి జీవిత చరిత్ర.

ఎవ్వనివదన రాజీచరింగిష్టలంబున నలువరాణి నిచ్చును నట్లునలు నలుపుచుండునో! ఎవ్వఁడు కువ్యాఖ్యావిషమూర్ఖియగు కాళిదాస కవితానుకన్యకను దగదు సంజీవిచేఁ జెప్పిజిల్లఁజేసె, వెజ్జలమిచ్చయని వన్నెకెక్కెనో! ఏమహామహు దివ్యనామామృతమును వీనులారఁగ్రోలని యక్షరాస్యఁడొక్కఁడైన సీభువిని గాఢంబడఁడో! ఏమహితచాఁత్రుని యశఃకుసుమంబుల ఫరియించి దివాకర నిశాకరులు పుష్పవంతులను స్థాకనామమును బడసిరో!

ఏవిద్యదీపతంసుఁడు అనన్య జఃసామ్రా్యమగు మహామహాః పాథ్యాయ బిరుదమునకు మౌద్గియ్యయ్యెనో! అట్టిచుగళకీర్తనకల శాస్త్రసలభియగు కోలచల శ్రీమల్లినాథమూరి సంశయున మఃశ్రీనివాస కవిముక్తామణి విరూపాక్షత్రేముఁకు సమీపముననుండు కామాలాపురమును. గ్రామమునఁ గ్రీస్తుశకం 1854-8-13 తేదీలకు ననియగు ప్రమాదించ సంవత్సర ఫాల్గుణాసిత చతుర్దశినాఁడున్భవించె. ఇతఁడు బాల్యముననే సంస్కృతభాషను జక్కగ నభ్యసించి, పదప నాంధ్రీయ భాషయందసమానైన నుష్యమును గడించి, కొంతకాలము రాజకీయోద్యోగిగనుండి, తిర్వాత న్యాయవాదిపరీక్షలయందు తీర్ణుడై, బలారె పురవరమున న్యాయవాదిగ వజలుచుండె. ఇతనికి నొకకూతురును, నలుగురు కుమారులును, గలరు. మఱియు నితఁడు 1917 సం॥ ఏప్రిల్ 7-వ తేదీ దేహభీపురమున జరిగిన విద్యత్సభయని ప్రసిద్ధిగాంచి, యాంద్రీసాహిత్యసరిషత్సభకగ్రాసనాభిపుఁడుగ నియమింపఁబడియుండె. ఇట్లుండ నేతత్కవించుదుఁడు రాజవ్రాణపీడితుడై యాంధ్రీకువల యంబు వసివాడఁగు కవిచక్రంబు బుల్లసిల్లి 1919 సం॥ 10 జూన్ 23-వ తేదీ యస్తమించె

ఇట్లువిన్నవించు సుధీపకవిధేయుఁడు,

 రావాడి వెంకటరామశాస్త్రి,

తెలుగు పండితుఁడు,

ముససిపల్ వైయ్యూలు, బళ్ళారి.

పురుష సాత్రలు.

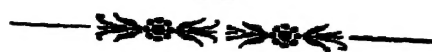
1 ధర్మరాజు	18 శంఖలిఖతులు
2 భీముఁడు	19 సుబుద్ధి
3 అర్జునుఁడు	20 భటులు
4 సకులుఁడు	21 సుధన్వుఁడు
5 సహదేవుఁడు	22 విశ్వేశ్వరావధాని
6 రాజులు	23 మేధోపహిత
7 శ్రీకృష్ణుఁడు	24 బ్రహ్మరాక్షసి
8 సాత్యకి	25 శిష్యులు
9 అనిరుద్ధుఁడు	26 మల్లహిత
10 వృషకేతు	27 సరహిత
11 బ్రాహ్మణులు	28 భీషముఁడు
12 నీలధ్వజుఁడు	29 బ్రభువాహనుఁడు
13 మంత్రి	30 స్రతాపుఁడు
14 అగ్నిదేవుఁడు	31 జయరత్నము
15 నావికులు	32 భట్ట
16 సౌభరిముని	33 దుర్బుద్ధి
17 హంసధ్వజుఁడు	34 దుస్స్వభావుఁడు

- 1 జ్వాలాదేవి
- 2 గంగాదేవి
- 3 ప్రభావతి
- 4 లిలావతి
- 5 శాంతిమతి
- 6 ప్రమీల
- 7 సుశీల
- 8 సుచేల
- 9 సుప్రీల
- 10 విక్రీల
- 11 విహ్ల
- 12 గుణజాల

- 13 తిమాల
- 14 అనన్తీల
- 15 సుకుంతల
- 16 సునాల
- 17 విశాల
- 18 శకుంతల
- 19 కమల
- 20 విచిత్రల
- 21 హిమాచల
- 22 కోకిల
- 23 చిత్రాంగద
- 24 ఉల్కాపి

శ్రీ జైమిని భారతము అర్జున గర్వ భంగము.

నాం ది

సూత్ర భార్యుః సు.

శీ॥ శ్రీవిల్లి భగవంతుని నేమముఁ జిత్తమునందుఁగోరి యా
గావన భుక్తులై నెవలు నష్టము ప్రాణముఁగాడి; స్వల్ప
కానలి, బాష్పలో నిడుచు నంబట నుండెడు నమృతముఁడు; సా
భ్యాచూ సంపదాయువు లుదారతనిచ్చును మీకు నెవ్వడెడల.

[అనుబంధము 1.]

శీ॥ భార్యిత కవిసాగ్న భాముఁడై నాటక
కవి చక్రవర్తియై క్రాగు నెవఁడు ;
ప్రాపంచ నాటక ప్రభువోడ్డితాడులఁ
బ్రకటించి బోధించు ప్రాణుఁడెవఁడు ;
చరితాంశ నాటక సామ్రాజ్యములొ
యాపకంబు లొనర్చె రూఢి నెవఁడు ;
స్వల్పకాలమునం దనల్ప నాటక కావ్య
గజనల తోటిచె గవి నెవఁడు ॥

శీ॥ అభినయ జ్ఞాన సంపూర్ణ తాడకారి ;
గైయె తెలంగడు రసిక శిఖావరంసు ;
దెవఁడు బద్ధారి పురములో నెలమిగాంచు
వాసిరినివట్టి శే. శ్రీనివాసుడతఁడె.

బభ్రువాహన నాటకము.

ప్రథమాంకము—ప్రథమరంగము.

(ధర్మరాజు, భీమాద్వజ, నకుల, సహదేవులు, కొండలు రాజులు, శ్రీకృష్ణులు, సాత్యకి, అనిరుద్ధ, వృషకేతు, బ్రాహ్మణులు.)

ధామ్యుడు } ధర్మతనయా! అశ్వపూజ సంపూర్ణమాయెను. ఇంక నీ
బ్రాహ్మణుడు } బిరుదులను బంగారు ఫలకముల లిఖించి, గుర్రమునుబట్టి
కట్టవారిని జయింపఁగల వీరాధి వీరులను దీని వెంబడించి
పోవులాగున యాజ్ఞయిమ్ము.

ధర్మరాజు—(కృష్ణునిఁబిలిచి) కృష్ణా! నీ యాచరిలేక, చేనావగింజంతపనిఁ
జేయనోప. గావున నీ బ్రాహ్మణోత్తములు నుమవు కార్యంబునకు
నెవ్వరెట్లా, తుంగ లలాట ఫలకములందేమి లిఖింపవలెనో, యవి
యెల్లను నీవే దీర్తునని ప్రాప్తించెద.

కృష్ణుడు—ధర్మతనయా! దీనికింతగ మాటలేల? అశ్వమును వెంబ
డింపఁదగిన యెవఁడు మన యగ్జనుఁడున్నవాఁడుకదా? ఇంక గుర్రపు
ముఖముపై సంగట్టఁబడు ఫలకముమీఁద నీపద్యమును వ్రాయఁదగును.

మ॥ యమిలోకావనుడైన ధర్మరాజు సత్యక్రియకుం, జశ్వమే
ధమునేయక్షదలపెట్టి, యాహయమునకా, దాఁబంపె, దేశాధిప
త్వమునకా సుగ్రురిలంగ, దానినెవఁడే న్నారించఁగాఁ గ్రీడితే
గమెవానికాదగటార్చి తెచ్చును, దురంగంబెల్లరున్మెచ్చగకా॥

ధర్మరాజు! ఇంతయ చాలును. ఇంక దీని రక్షగ వెంబడింప మన ఫల్లును
నకు నానతి యిమ్ము.

ధర్మ—(అర్జునుఁజూచి) సోదరా !

ఉ || అభవ నేదిహియోర్హితివి యాజనిస్సేరుఁగాంచి మెచ్చఁగఁ,
శుభముల నిఁద్రుఁడందఁగను ప్రక్కఁగఁ జేసితివీవు నైత్యులఁ,
ద్రుఘవనములో నుతింపఁగను ద్రోహఁగఁ జేసితివీవు భీష్మ, దు
ష్టభమగు నెట్లు దుగ్విజయలాభము? సోదర! తేమమందునా :

సోదరా! ఇట్టి నీవు దిగ్విజయలాభం బందుదువనుటకు సందియంబు లేదు. శుభకాలమిది. వేగమై తురంగము వెంబడింపుము.

అర్జును—అగ్రజా! తమ యాసతి శిరసావహించి యొనఁచెద.

[అనుబంధము 2.]

కృష్ణుఁడు—అర్జునా! నీ భవవిక్రమమువల్లను, నీ శరలాఘవము చేతను, నీ యస్త్ర సంపద సాహాయ్యమునను, నీవు దిగ్విజయ మొనర్చువనుటకు సందియములేదు. అయినను భారత రణాంతమున, నిలిచిన రాజు లెల్లరు, హరిభత్తులు కావుననే భవనన్త్యై సంపన్నులు కావున వారి నెదిరించి జయించుట దుస్థరము. మోఁచ్చరికఁగఁ బోయినర్హము.

అర్జును—కృష్ణా! వెఱవకు.

చ || నురులకుఁగాను రాక్షసుల ప్రక్కఁగఁ జేసితి నీటిలోన, శం
కరునెదిరించి గల్పితివి కానననీమను; మేటికయ్యమం,
దరుడుగ ద్రోహభీష్ముల రణావనిఁ జంపితి; నా కపాధ్యమే
దురమునఁ దుచ్చభూపతులఁ దుస్మేద మొకార్యము? పోయినచ్చెడఁగఁ ||

కృష్ణుఁడు—అర్జునా! నీవు సురక్షితముగఁ బోయిరమ్ము.

[అర్జునుఁడు నిష్క్రమించును.]

కృష్ణ—(స్వగ) తాను శస్త్రాస్త్ర సంపదకలవాడననియును గాలకేయూని
రాక్షసులఁ జంపెననియును, శంకరునితోఁ బోరి పాశు పతాస్త్రము
మరలబుగఁ గొంటివనియును, గురుభీష్మాని యోధిసరుల గూల్చితివని
యును పీరికి గర్వించుటల కెక్కినది. ఈతూరి వీనికిముఖభంగమగును.
సనుబొందివానిని సరిషడ్వర్ణంబులలో నెద్దియేని నాక్రమించుకొని
నవో, దానిని వదలింపఁ జేసి చక్కని మ్యాముచకుఁడెచ్చుట నాపని.
కావున నిప్పుని నే నొస ర్చెద. [నిష్క్రమము.]

—ఓఃఃఃఃః—

ద్వితీయ రంగము.

(సీలభవజుఁడు, మంత్రి, అగ్ని దేవుఁడు, జ్వాలాదేవి)

సీలభవజుఁడు—(అగ్ని దేవునిఁజూచి)

ఉ॥ పావక! నీప్రసాదముఁ బాయకయుండువు సర్వకాలమున,
గాత్రన నెట్టిభీతియును గల్గదునాకని నమ్మియుంటిగా
నీ విపుడేల కాత్రపుల నీఱునుజేయక వచ్చితయ్య, నా
భావుక మెల్ల నీఱును, పాశ్శుఁడు నాపురిఁ జొచ్చెనేనియు॥

అగ్నిఁదా! నీవేల రణరంగముమాని మరలివచ్చితివి? కాత్రపులు విజృం
భించి కేకలు వేయుచు సగ్గలంబగు మొగ్గరంబులచే లగ్గకుఁ బ్రయ
త్నించుచున్నవారే? పాశ్శుని నిరాఘాట మగుభాటి నడ్డగింప నీ దివ్య
సాహాయ్యముఁదప్ప నా తరమగునా? అగ్ని దేవుఁడు సీలభవజుని యిల్ల
టపుటల్లఁడు కావున పరాజులొప్పురిని మోమెత్తియైనఁ భాడనోపరని
జనులొడు వంధపు నచనమ్ములు నేటికి వమ్మయ్యెనుగదా? అలనాఁడు
నీ కిడిన ప్రమాణము నమ్మిగదా నాగారాబు కూఁతురగు సాహదేవిని
నీకిచ్చి వివాహ మొనర్చితిని.

అగ్ని—మామా!

ఉ॥ మానుమ పోరుమాటలిక మామ! ధనంజయుడై కిరీటి, తా
నేనను గాచుచుండను విచిత్రగతికై, వితమయ్య నాబలం,
బా నరు తోడినీడగుచు నమృతుడై క్షితి నిల్చియుండు; నీ
యాననుమా! దురంబువిడి యర్జునుడై త్రిని నుండమేలగు॥

మామా! రణభీరుడనై యాడు మాటలు కావివి. విజృంభించి నీ
సుతులకుఁ దోడ్పడి యుద్ధమొనర్చుచుండ, ఫల్గునుని పోటు బలమ
య్యెను. దానిని పైఁచనోపక నేనాగ్రహంబున పార్థుని చతురంగ బల
మల్లఁ గాల్పఁ దొడంగితి. అర్జునుఁడు నన్నుఁ బలువిధముల వేడి
కొనెను. దానిని నే లక్షింపక మరల విజృంభించితిని. దానికిఁ గిరీటి
కించి నారాయణాస్త్రము ప్రయోగింప నది యమోఘంబని దానిని
శరణువేడి పార్థునితో నెయ్యము సలిపి కయ్యము మాని వచ్చితిని.
ఇంక నీవు సర్జునునితో సంధియొనర్చికొని సవనాశ్వంబు నతనికప్ప
గించుట శ్రేయస్కరము.

సీల—(బ్రాలాదేవింజూచి) దేవీ! మనము వన విహారంబు నలుపుతఱి
నా యధ్వర హయంబును నీవుఁగని దానినిఁ బట్టియిమ్మని వేడఁగ
వినోదమని దానిఁ బట్టియిచ్చితిని. వినోద మచగ్గ మాయెను. ఇపుడా
హయంబును రయంబుగ నర్జునునకు నప్పగింపమేని గీడు మూసునని
మన జామాత హితంబువదేళించుచున్నవాఁడు. నాకును నా రాజ్యం
బునకును నది తేమంబని నేనెన్నెద.

[అనుబంధము ౩.]

జ్వాల—ఏమీ! నాథా! ఏమిమాట లాడితివి. భీరువాడఁదగిన మాటలు
శూరుఁడాడఁదగునా? మగువ యాడఁదగిన మాట మగవాడఁదగిన

నగునా? అంగన కంటఃపురంబు కాంతి హెచ్చించి నటుల, పురుషు
నకు రణరంగము కాంతి సొచ్చింపఁజేయునుగదా? ఇంక నీ జామాత
మాటలు నిజమని నమ్మితివియా? ఈ జామాత మర ఇంటికి దశమ
గ్రహముగ నుచ్చవాఁడు. ఇతఁడు మర కల్లుఁడు కాదు. మన యశః
పటమున కంటినమ్ము. తన వచనభ్రష్టతకై నను జంకఁడు. నాథా

క॥ పట్టిన కార్యము పడలుట

పట్టెను యెందు భూమి పాలకులకు? నీ

పట్టున హయమును పడలిన

రట్టగు; నామాట హితము, రమణా వినుమా !

నాథా! పట్టినపట్టుదల వదలుట రాజధర్మము కాదు. తనకు సముఁడగు
శత్రువు యుద్ధమునకు దొరకుట దుర్లభము. దొరికినపుడు రణ మొర
ర్పక శరణిని రిపు పాదాక్రాంతుఁడగుట నీచ క్షత్రియులకుఁ జెల్లునుగాని
యుత్తమ బాహుజునకుఁ జెల్లదు. ఈ యగ్ని విశ్వాన ఘాతకుఁడు.
తిన్నయింటినిఁ బెకలించువాఁడు. తన ప్రాపున నమ్ముకొని యుండు
వారి యెడనమ్మక ద్రోహ మొనర్చి చంపువాఁడు. కావుననే యాశ్ర
యాశుండని యితనికిఁ బేరు వచ్చినది. ఈ ధనంజయుఁడు కడుపుబ్బ
దని యజ్ఞేర్ణ్యోగంబునఁ బీడితుఁడై యుండ నా ధనంజయుఁడు ఖాండవ
వనమును మందునిచ్చెను. ఆ కారణంబున నితఁడా యర్జునుని పక్ష
మూని నిన్ను భక్షింపఁ జూచుచున్నవాఁడు. మోహనాంగా! ఈ
బహుభక్షకుని మాటలు సరకుఁ గొనక దురమునకు వెడలుము. గెలి
చినచో ధరనెల్ల నేలుదువు. మడసినచో సురరాజ్య మేలుదువు.

నీల—నాథీ! నీవాడుదానవు కావున కర్తవ్యాకర్తవ్యంబులు జెలియక,
వెనుకముందాలోచింపక, మేలుకీళ్ళెఱుంగక, మాటలాడు చున్నావు.
అర్జునుఁడనిన సామాన్యుఁడా?

నీల— సీ॥ కాలకేయాదులఁ గలనుఁగో గెలిచిన కూరగ్రగణ్యుఁ డప్పునుఁడె యతఁడు

జ్వాల— మునియోగ్రహంబున నునికిపట్టునులేని దితిజాలఁ జంపుట ద్విత్వతనమె?

నీల— ఎక్కటికయ్యమందీశ్వరుఁ గెలిచిన పటుపరాక్రమశాలి ఘల్లమందు

జ్వాల— కారుణ్యమునుగను పొరాణ పురుషుని నెదిరించు పనియెంత యేషా తెలియ?

నీల— పవనమిత్రునకు ఖండవమేర్చి యిచ్చిన స్వస్థశాలి యతఁడె సవ్యసాచి

జ్వాల— ఇటుపురుజత్తఁగూడి యింగలం బంటించి యింధనంబులఁగాల్పు పెంతపనియొ?

నీల— కురుముఖ్యు భీష్ముని నురుశరావరినాజి గెల్చిన కూరుఁడు క్రీడియతఁడె

జ్వాల— అలశిఖండినినడ్డు పెట్టేడాఁగుచుఁడన తాతను జంపఁగ ధర్మమగునె ?

నీల— గీ॥ అఖిల శస్త్రాస్త్ర విదుఁడ్రోణా నాజినోర్చ

జ్వాల— అన్యశమాడుచుఁ గెలుచుట యగునె నీతి

నీల— ధీరుఁగర్జుని గెలిచిన కూరుఁడితఁడె

జ్వాల— కాపహతుఁజంప నెంతటి సాహసంబొ॥

నీల— ప్రేయసీ! పటుపరాక్రమశాలియగు పార్థుని పౌరుషంబు నేనెంత నుతించి యొత్తి పలికినను, నాస్తాత్య విషయమునం దేదోయొక నింద నారోపించి నీవు పలుకుచున్నావు. ఏనాఁడును నీవు నాయెదుట నిలిచి నన్నింతగ ధిక్కరించి పలికినదానవు కావు. అది యేమికారణమో? నేడిచ్చానునరణి నీనోటికి స్వాతంత్ర్యమిచ్చితివి. నీమాటలు నే వినును.

జ్వాల—నాథా! నిజము పలికితివి. ఇదివఱకును నీవు వీరాధి వీరుఁడవని నినుఁ బూజించుచుంటిని. నేను వీరసత్వినని గర్వించి నిక్కియుంటిని. నేడది వ్యతిక్రమంబయ్యెను. ఆ బీభత్సవకు సవనాశ్వమప్పగించి శరణాగతుఁడగుట కంటెను బీభత్సము మఱి యెద్దియులేదని నాతలంపు.

నీల—నాతీ! తోతయచక, నీవీరిలిఁ దులువకూఁతలు కూయుట తగఁక.
వెడలిపామ్ము.

బావల—అటులనా! (కోపమూని)

?

చం॥ వదనమునందు భాసిలెడు వాలగు మీసలుఁ దీసివేయుమా!
వదలుమ నీకరస్థమగు వాలము; వేడుకఁజీరఁ గట్టమా!
చదిలముగాఁగ సంతిపుర భామలఁ జేరుమ; యల్లమాజడర్,
కుదురుగ గాజాలఁ దొడఁగి కుప్పకనంబడఁ గొప్పఁజెక్కుమా!

నాథా! బరువుచేటుగ బారెమ మీసములు పెట్టుకొననేల? తీసివేయుము. హస్తభూషణముగ. నీకృపాణమేల? అది నాకందిమ్ము. పొరువ నిరూపణకునై తలపాగయు సంగరేఖయు ధరింపఁనేల? చీరఁ గట్టి అవికెఁ దొడుఁగుము. సింహాసనాభరణమ్ముగ నినుఁబోలు విజ్ఞాత యుండనేల? అంతఃపురంబుఁజేరి నారీగణ భూషణముగ నుండుము. నేనిపుడేపోయి యాయద్దనుని యాపుమాపెద.

[అనుబంధము 4.]

నీల—(అగ్నినిఁజూచి)పావకా! జూచితివియా! మీయత్తకు నేడు భూతా వేశమైచది. నారీయనినను బొరువము హెచ్చయినది. ఈ మగువ మాటల పోటులు నాకు హృదయ శల్యములై బాధించుచున్నయవి. అవమానాగ్నిలోఁబడి కాలుచున్నట్లు నాశరీరము తపించుచున్నయది. ఇచట నేనిలువఁజాల. యుద్ధరంగముచకుంబోయి సవ్యసాచితో యుద్ధ మొనర్చెద. జయాపజయంబులు దై వాధీనంబులని తలంచెద. ఇచ్చ యింతువేని నీవు నాకు సహాయ్య వడుము. (బావలం జూచి) డేవీ! నీపాగ్బల్లములుఁ గ్రుచ్చి నన్నుఁ జంపకు. నీవు లోనికి వెడలుము. నేనిపుడే యుద్ధమునకుఁ బోయెద.

[నిష్క్రమము.]

తృతీయ రంగము.

(నీలధ్వజుడు, జాన్వీలాదేవి).

సీల—(పరుగిడి యూపిర విడుచుచువచ్చి పరువుపైఁ బడును.)

హ్వల—(ఱిచ్చనడి చూచి) నానా! ఇదియేమి? ఇంతగ నాయాక పడుచున్నవారు. యుద్ధమేమాయెను? మీ శరీరమెల్ల రక్తము నిండి ప్రవహించుచున్నదదియేల?

సీల—(నిట్టూర్పు విడుచుచు) ఓసీ! చెడుగా! నీ యనెష్ట ముఖమును నేను జూడనోవ. ఇచటినుండి వెడలి పొమ్ము. నా యింటినుండి వెడలి పొమ్ము. నా పురమునుండి వెడలిపొమ్ము. నా రాష్ట్రమునుండి వెడలి పొమ్ము. నిలువవలదు. వెడలుము. పొమ్ము.

హ్వల—నానా! ఇంతగ నాగ్రహించెదవు కారణమేమి?

సీల—భ్రష్టా! కారణ మడిగెదవా? నీ పలువ కూతలకు సహింపనోపక కదా నేనింతటి చెడుగుఁకు గుఱియైతిని. జగదేకవీరుఁడగు నరున కరియై, పోరున నా శూరుని శరవారిమును పై పనేరక శరీరము రుధిర ప్రవాహంబున మునుగచుండఁ బోరుమాని పాఱివచ్చితిని. మగుర మాటవిని వగలు దెచ్చికొంటిని. “క్రిబుద్ధిః ప్రళయంకరీ” యను నది నీనుండి స్థిరమయ్యెను. ఒకతూప సీమాట వినినకారణంబున, నా బలమెల్ల నాశనంబయ్యెను. నా ప్రాణములు పోవునంతటి కాలము తటస్థించెను. ఇక నీవిచటనుంకినచో నా యింటితనము పాడగును. నా ప్రాణములు పోవును. కావున నీ విచటినుండి యీ గడియనే వెడలుము. నీ ముఖమునేఁజూడనోవ. ఇప్పుడే యిచటినుండి వెడలకున్న నేవకులఁ బిలిచి వెళ్లఁగెంటించెద. వెడలుము.

కం॥ చెడుగా నీచిట నిలువకు

చెడలును నా యింటినుండి వేవేగమె; నీ

చెడుగురికిఁ జెల్లవచ్చట

పడిపొమ్మా దిక్కులేని బడుగయి భూమికి.

జ్వాల—పొరుషశీనా! శూరవారముతోఁబోరి వారింబరిమార్చక నారిని
జేరి నోరువడిపోవులాగున వాదొనరించెదవా? మంచిది క్షత్రియ పురు
షుఁడనై శాస్త్రపుఁడు సద్గుణునిఁజంపలేక యేడ్చుచున్నావు. క్షత్రియ
లరుణిగు నేను వానినిఁజంపెద. నాబలంబు నీవు గననగు. నీయట్టి
పిఱికికి దారిని నే నుండఁజాల.

చ॥ అరులనెదిర్చిపోరుచు జయంబునుదెచ్చిన క్షత్రియుండె, పో,
పురుషుఁడు; వానిపొందుఁగనియుండెడు దాఁయ, చార; శాస్త్రపుం
దురియి నైనఁబడ్డతఱి యుద్ధమునేయక పాఠినట్టి కా
పురుషునిమోముఁ జూడఁగనె పొందునఘంబు జనాభిక్తలెడక.

కావున నీ మోముఁజూడనోప. నీయింట నుండనోప. వెడలిపోయెద.

[నిష్క్రమము.]

చతుర్థ రంగము.

(గంగాతీరము.)

(నాన నడపువారు, జ్వాలాదేవి, గంగాదేవి, నావికులు.)

[అనుబంధము 5.]

—ఈ పాపనగంగ మలయమారుతమునకు సలరుచుఁ దన తరంగ
ములు ధోలల బలెనూఁగుచుండ సంతనంబున మైమోఱచి యున్నది.

నా కార్యసాధనకుఁగాను నేనొక యుపాయంబుఁ బన్ని యర్జునునకు నొక యుపాయంబు యోజింపవలెను. మంచిది. ఈ యుక్తి సమంజ సముగ్గ నున్నది. ఫలించినచో నా జన్మసాఫల్యమవును. మంచిది. బెస్తవారు తీరముఁ జేరనిమ్ము.

(నావికులు సమీపించి)

జూటోషు—ఓరీ! మాటోడా! కడుపార బువ్వఁదిని వత్తము రా రా.

మాటోషు—జూటోడా! నీవెప్పటికిఁ దిండికిఁ జచ్చుచున్నావు. నేఁడు వేకువనుండి పదితూర్లు ఈతట్టునుండి యాతట్టుకు, ఆతట్టునుండి యీ తట్టుకుఁ దిరిగిన నొకరూక యయినను రాలేదుగదా? మర పిల్లపాపలు నేఁడెటు జీవింపవలెను? పస్తుపడి చత్తురేమొకదా?

జూటోషు—పిల్లపాపల జోలి యిప్పుడేల? చచ్చినఁజత్తురు. బ్రదికిన బ్రతుకుదురు. చచ్చినచో మాకాలి సంకెలి పోవును. బ్రదికినచో బిక్షుమెత్తికొని జీవింతురు. వారిజోలి నాకంటలేదు. మాకల్లంగడి గతియేమి? ఆ ముండాకొడుకు కొండయ్య దుడ్డియ్యకఁగల్గుపోయవాఁడు కాఁడే? అప్పడిగిన అగ్ని యగ్ని యయి మండునే? సాయంకాలము గతి యేమి?

మాటోషు—నీకేమిరా యెచ్చటనుండియయినను దెచ్చికొందువు. కడుపు నిండ నాడుపిల్లలున్నవారు. మొన్నమొన్ననే పెద్దబిడ్డ రంగికి నోలి యని యిరువది రుపాయలు దెచ్చికొంటివి. మఱల నింకొక బిడ్డ నమ్మఁజూచుచున్నావు.

జూటోషు—అట్టి రుపాయలెన్ని దినములుండును రా? పెండ్లికిఁ గూడిన వారికిఁ దాపడములో నిరువది రుపాయలు సెలవాయెను. పైపె చ్చుగ నిరువది రుపాయలప్పాయెను.

జ్వాల—నావికులారా! ఇటురండు. ఇటురండు.

జూట్—ఓరీ! ఆయమ్మ పిలుచుచున్నదిరా పోవుదము.

మాట్—నిజమురా. రన్ను పోవుదము. (సమీపింతురు). ఏమమ్మా,
పిలిచితివి?

జ్వాల—ఓరీ! సన్న గంగను దాటించెదరా?

మాట్—అది యెంతటివని ఒక హూకురు దాటించెదము.

జ్వాల—మీ పుటుక తీరముపైకి దేవలెను. దాటుకపుడు గంగాజల
మొక బిందువయినను నాపాదము సోకిరాదు. అటులయిన మీర
కోరినంత ధనమిచ్చెద.

జూట్—ఏమమ్మా! అటుమాటలాడెదవు మా తల్లీ గంగ, పవిత్ర
రాలే, దేశదేశములనుండి జనులువచ్చి యీ నీటిలో మునిగి తవ
కంటిన గొప్ప పాపముల బోగొట్టుకొనియెదరే?

జ్వాల—ఓరీ! ఆజోలి మీకేల? ఈగంగ మిగులపాపిష్టి.

(నీటిలోనుండి గంగాదేవి వెడలి తీరముజేరి)

గంగ—ఓనీ! నీవెవతెవు? నన్ను దూషించితివేల?

జ్వాల—నేనెవతెయిన నేమి? నే నెంతటి పాపకీయయినను నీయంతట
దోషిణిగాదు. నేను పుత్రవతిని కావున నతి పుణ్యదాలను.

గంగ—నేను మాత్రము పుత్రవంతురాలను గానా? అతిపూజ్యుడయి
యోధాగ్రాణియై, కురుకుల పితామహుడై నిత్యబ్రహ్మచారి
నుండు భీష్ముడు నా పుత్రుడుగదా?

జ్వాల—ఓహో! భీష్ముడు సీపుత్రుడనునది నిజమైనచో, సీపాప
వృత్తికేరికగ మృతాశౌచ వీడితురాలనై తివి. దూరమునకుఁ జనుము
నిన్నంటఁదగదు.

గంగ—ఏమమ్మా! అదియేమి? నేనెటు మృతాశౌచ వీడితను?

జ్వాల—అయ్యో! పిచ్చిదానా! కారణంబు దుఃఖకరమ్ముగ నున్నది.

గంగ—అదియేమి త్వరలోఁ దెలుపుము.

జ్వాల—అమ్మా ఆ దుఃఖకరమగు వార్తను దెలిపెదను విను.

ఉ॥ కారవపాండవారికినిఁ గన్గినకయ్యమునందుఁ గౌరవక్ష
జేరుచు నీనుతుండు, రిపునేనల నుక్కడగింప, నైచకా
క్పారుండు ఘల్లునుండు తనకుఁ బరిరక్షగఁ గ్లిబునొక్కనిక్ష
పారథిగాఁగ నుంచుకొని చాటుగ దాఁగుచుఁ జంపె భీష్మునిక్ష.

గంగ—ఆహా! కర్ణకశోరమివ్వార్త. (ఇంచుక దుఃఖించి) అమ్మా నా
నుతుండు దివ్యాంశ సంభూతుడే. అజేయుడే. నేవచ్చా మరణంబు
గలవాడే. అట్టివానిని నొక తుచ్ఛమానవుండు చంప నెటుశక్త్యమగు?
నీ మాటలు నే నమ్మజాల. వినరముగఁ దెలుపుము.

జ్వాల—అమ్మా! నేనవ్వార్త వినినంతవఱకుఁ దెలిపెదను విను. నీ
నుతుండు, నపుంసకుని మోముఁ జూడననియును, సట్టివానిపై బాణం
బులు వేయననియును గతన శపథముఁ జేసియుండెనట. ఆ రహస్య
మర్జునుఁడెఱింగి యొక శిఖండియును నపుంసకుని తనరథము ముంగిటఁ
గూర్చుండఁ బెట్టెనట. ఆ కారణంబున భీష్ముడర్జునునిపై శరములు

వేయ మానెనట. అత్తజి సర్దునుడు తన తాతయని గౌరవింపక
భీష్ముని మోసవృత్తిని శరంబులువేసి శరీరంబు నొవ్వజేసెనట. ఆ
బాధకుఁ దాళఁజాలక నీకుమారుఁడు శరశరాసంబులు క్రిందఁబడవైచి
నేలఁ ద్రెళ్ళెనట.

గంగ—హా! హా! దుర్భరము. దుర్భరము. ఆ యద్భుతుఁడు కపటవృత్తి
బూని నానుతునిఁ జంపెనా? ఔరా! మోసము.

చ॥ శపథమెఱింగి కీలుదనసారథిఁజేసి యెవండునిక్కి; తా
నపమత్తియై, దురంబునను న్యాయముఁడప్పుచుఁ జంపెమత్సుశుక్
గృహ! మదిఁగాననొల్లకను గేషలక్రూరత; నట్టిద్రోహినిన్.
శపితునిఁజేసి చంపెదను. కాశశగోపమవాక్యసంకతిన్,

(ఇంచుక నిమిలితాక్షియై)

గీ॥ కపట వృత్తిఁబూని కయ్యంబునందున;
నెవఁడు నాదునుతుని సేచిచంపె.
నట్టివాని శరము నెట్టినఁడెగుఁ గాతఁ
దనదు నుతనిశరముఁ దవలఁజేసి.

(అనుచు నీరు విచుచును.)

అమ్మా! ఈపుత్ర శోకంబు నే సైఁవఁజాల. పోయివచ్చెద.

(గంగ నిష్క్రమము.)

హ్వల—(నావికులఁజూచి) ఆరకుటులారా! నా కార్యంబిచటనే తీరినది.
గంగాప్రవాహంబు దాట నక్కఱలేదు. మీరు పేదవారు. రిత్తగ
నింతవఱకు నిలిచితిరి. ఇదిగో నా హారము మీకు బహుమానముగ
సచ్చిత్తిని. పుచ్చుకొనుడి.

(నావికులు హారముఁ బుచ్చుకొని వెళ్ళిపోదురు.)

హా! హా! నా కార్యము ఫలించెను. నా వైరశుద్ధికి మార్గమాయెను. ఈ గంగాదేవి నైవిక శక్తికదా? ఆ సత్తిమాట రిత్తపోవునా? అయిన నా యర్జునుచకు శ్రీకృష్ణుఁడు సాహాయ్యుఁడుగ నుచ్చవాఁడు. శ్రీకృష్ణుఁడు కపటనాటక సూత్రధారి. మున్ను ఫల్గునుని శిరము దెగఁ వేయఁగల కర్ణుని దివ్య వరశర వేగముచు శ్రీకృష్ణుఁడు తన మాయా శక్తివలన మాన్చి, నరునిఁగాపాడఁజూ? అటులనే యీ శరవరశక్తి నడంచుట కేమాయఁ బన్నునో? కావున నేను ఘోర తపంబొనర్చి యమోసు శరహంపముచంది యర్జునుని పుత్రుఁడుగ నుండు బభ్రువా హనుని కరమునంచు మెలయుచుండెద. అప్పనికి నై నిర్జనాటవిజేరెద.

ఉ॥ వీరవరేణ్య వస్తువని, విక్రమకీలు శిరంబుఁ దీయఁగాఁ
గ్రూరశరింబునై వెలయఁగోరుదు, సుగ్రతపంబొనర్చుదన్
కూరుని బభ్రువాహనుని శుభ్రకరాంచితనై మెలంగెదన్
భూరిగ వైరశుద్ధిఁగని పొంగెద నూత్మశరీర శక్తిచే.

[నిష్క్రమము.]

—(పంచమ రంగము)—

[అర్జునుఁడు, నేన, సౌబరిముని, చండి. (అశ్వము).]

అర్జునుఁడు—(జాతిలోఁ జిక్కిరించిన గుఱ్ఱమునుఁజూచి విస్మయమంది).

॥ తిచ్చవడి నిలిచె హయమిది
నచ్చెరు వయ్యడిని మదిని నకటా; గతియే
మిచ్చట నెవరిని నడుగుదు
నెచ్చటి కేగుదును? నిక్క మెటులెఱుంగనగున్.

కర్తవ్యకార్యంబు నాకేమనుచది తోచదాయెను. దరిమిని మనో
రథమురీతి హయము ముందడుగిడఁ జాలకయున్నది. సకల లీలలు
వదలి చచ్చినదానింబలె నిలిచినది. నే నేమిచేయుదు? ఎవరి నడుగుచు?
నాకేమియుఁదోపదు. ఆ దీనదయాళువగు క్రీహరి తప్ప నాకన్యశర
ణంబు లేదు.

ఉ॥ మంజరధారి! కౌరి! శ్రుతిమూర్తిహారి! దయాశ్రుచారి! న
ద్భుండ మనోజ్ఞచారి! యరిబృందవిధారి! త్రిలోకధారి! యా
బంధరదుఃఖహారి! భవబంధవిమోచనకారి! క్రీహరి!
యెందును దిక్కుగాననిక నేమని నేమనువాడ నిల్చిజేక్ష.

(సౌబరి ప్రవేశము)

అర్జునుఁడు—(మునిఁజూచి)

మ॥ సతలోకావన, దీనబాంధవ, మహాసత్వైకరక్షామునీ
సతులర్పింతును మీపదద్వయమలక్ష నన్నాదరింపంగ, నా
యతివర్యా దయఁగాంచుమా; యటఁనిజ్ఞ యాగాశ్వమితాత్మి
గతచేతన్యగతిక్ష్ణ వహించెఁగద నేఁగానక్ష గతంబెద్దియో,

యతిజన పూజితపాదా! వందనంబు లర్పింతును. నేఁబాండవ మధ్య
ముఁడను. పార్థివుఁడను. ధర్మజుని యాగాశ్వము రక్షింప దానిని
వెంబడించి వచ్చితిని. ఈ యగవశుశిలపై నడచుతఱి నా హయంబు
చేతన్యంబుఁజెడి టిచ్చవడి నిలిచినది. కారణమేమో తెలియకున్నది.
మహానుభావా! హయంబిటులై న కారణంబున ధర్మజుని యధ్వరంబు
నిలిచిపోవును. దానికీనై ధర్మరాజు కృశించి యేమగునో కదా?
తత్కారణంబున బాంశువంశంబే క్షీణించును. మునిసార్వభౌమా!
ఎక్కారణంబున నీ యశ్వంబిటు స్తంభించి నిలిచెనో తెలియనై తిని.
ఈ కష్టాల్లి దరిఁజేర్చుమార్గంబు నాకుఁజూపి రక్షింతురని మీమఁ బ్రణా
మంబులర్పించెద.

సాబరి—అర్జునా! నీ వినయ విధేయతకు నే మదిమెచ్చితి. చింతింపకు.
ఈ శిల శాపతప్తయగు స్త్రీ. చండి యని దాని నామము.

అర్జును—మ నిరూగ్రహి! ఆ చండియను స్త్రీ యెవరై? దానికీర్తి శాప
మేల లభించె?

సాబరి—అర్జునా! ఆ చరేత్ర యొకగాధగ నున్నది. సంక్షేపముగఁ జెలి
పెద విను. చండి యనునది యుద్ధాలక మునిభార్య. మగనిని మాట
మాటకు నధిక్షేపించుచుఁ గూడనికార్యము లొనర్చుచు నకటావికట
ము లచేకములు నేయుచుండ భర్త విసిక శిలాహాపమునఁ బడియుండు
మని శపించెను. చండి భీతిల్లి మగని పదములపైఁ బడి వేడికొన
నతఁడు దయ్యాద్రీచేతస్కుఁడు కావునఁ బాండవమధ్యముని పాదములు
నీపైఁ బడినతోడన శాపవిమోచనంబగునని శాపావధిఁ గలిగించెను.
కావున నో అర్జునా! నీవాశిలను ద్రొక్కినచో యతి సతికి శాపవిమో
చన మగును. నీ హయమునకు బంధవిముక్తి కలుగును.

అర్జును—యతివరేశ్వరా! నా చింతకు సంతంబు గలిగించి సావంతమును
సంతసమున నించిన మీకుఁ ద్రికర్ణ శుద్ధిగ నా సమస్కృతులప్పింతును.
(అనుచు మునికి వందనంబులిడి శిలనెక్కి గుత్తిమును బట్టికొనిన తో
డనె శిలవ్రయ్యలై చండియను మగువలేచి ముందఱికివచ్చినిలిచి)

చండి—(అర్జునునిఁజూచి)

కం॥ దుష్టనగర్వ విభంజన

న్విరవరనూనః, కాపన్సితగంటికా

అర్జున నీతదర్శనమున

నార్జింపును భూరియశము నుపదానముగ॥

అర్జునా! నీ పాపసపదరజములు నిత్రాయవలెఁ బడిన నామేనంటిన
తోడనే నాకుఁ జేతస్యము గలిగి మున్ను బలె మానినియై మించితిని.
నా భర్తయెడల నే నొనర్చిన పాతకంబులెల్లఁ బటాపంచలై పాటెను.
నీ యశంబు దశదిశల నిండెను. నీవిక నాకు సెలవిచ్చిచ-చో నా భర్తనుఁ
గూడి సుఖమున నుండెద.

అర్జున—కం॥ సతిపుణ్యవతీ యతిశయ
సతులర్పించెదనునీకు సయోజనయములక్షా
బతిఁజేరుమ; యిక నేనీ
క్షీతిఁగంటిని నీదుకతన గీర్తినదగ్గీ

(అనుచు సతులొనర్చును.)

[నిష్క్రమము.]

—❦—

బభ్రువాహన నాటకము

—❦❦❦—

ద్వితీయాంకము.

❦❦❦❦❦❦❦❦❦❦

ప్రథమ రంగము.

[హంసభవజాఁడు, పురోహితులగు శంఖఃఖితులు, మబ్బడి, ఛిటులు.]

హంసభవజాఁడు—

ఉ॥ భూసురపర్యులాఁ; సురపూజ్య, నిరామయు, హ్రీహరికా, గనకా
దాసునిమానసంబు నిరతంబును గోరెడు; మాన్ద్యమింద్యోః
పానీలఁడెల్పు మీదగఁగ పంకజయగృహ సమృద్ధివాడ; నా
యాస ఫలింపఁజేయ, వివరయంబునప్రతు, నేనుజేడెదకా.

శంఖలిఖతులారా! ఆ వందారు మందారుడగు గోవిందుని, సచ్చిదా
నందుని, లీలామానుష విగ్రహుని, శ్రీహరిని గనుతారంగని యమితా
సందంబుఁ బొందని మానవజన్మంబు వ్యర్థంబని మదిసమ్మి, నాకు
మార్గ దర్శకులు మీరగుదురని మిమ్మాశ్రయించితి. మీ యాజ్ఞ
శీరసావహించితి. నాకు వాఙ్మక్యము సమీపించెను. ఈ జన్మమున,
నా, నారాయణచరణ సందర్శన మగునో కాదో యని చింతిలు
చున్నాను.

శంఖ—భూపతీ! నిరాశకుఁ గారణములేదు. శ్రీహరి భక్తాధీనుఁడు కావున
నినుఁ గరుణించి; దర్శనమిచ్చి, ముక్తికాంతా సంయోగ సుఖంబు
లభింపఁజేయును. నెమ్మదిగఁగుండుము.

(భటులు ప్రవేశించి)

భటుఁడు—(వందనంబిడి)

మహాప్రభూ! తమ చిప్పుకొమారుడగు సురభుఁడు మన యుపవసమున
విహరించుచుండ నొక విచిత్రమగు, గుఱ్ఱమచటికి వచ్చెను. దానిని
సురభుఁడు పట్టికట్టెను. పిదపఁ బాండుసుతుఁడగు సర్జనుఁడు సేనతో
వచ్చి గుఱ్ఱమును విడువమని యడుగ మా రాజుగారు విడువరైరి.
వారిరువురికీఁ గలహము సంభవించినది. ఇవ్వార్తఁ దమకుఁ దెలుప
వచ్చితిమి.

శంఖ—హంసధ్వజా! చిరకాలాపేక్షిత ఫలమిపుడు నీకు సంపాదించు
కాలమొదలెను.

హంసధ్వజ—పురోహితులారా! అదియెటుల!

శంఖ—ప్రభూ! శ్రీహరి పాండవ పక్షపాతియనుట జగద్వితంబుగదా? అందున బాండవ మధ్యముఁడట్లునుఁడు శ్రీహరికి నచ్చినమిత్రుఁడేగాక బావమఱుడి. కావున నట్లునునేకకష్ట మొదవినను శ్రీహరి సాక్షాత్కరించి ఘోషించి, బాధలనుండి బాపుచుండును. నీవు నీవుత్రులంగూడి రణ మొనరించితివేని గ్రీడి యోడిపోవుననుటకు సందియము లేదు. అక్కాలంబున శ్రీహరివచ్చి నీకు దర్శనమిచ్చును.

హంస—బ్రాహ్మణోత్తములారా! సహేతుకమగు మీ హితోపదేశంబు నా మదికి సంతోషదాయకంబుగ నున్నది. కావున నవశ్యానుసరణీయంబనుటకు సందియంబులేదు. ఇప్పుడే నా పుత్రులంగూడి, పురి జనులతోవెడలి పాథుని నెదిరించి యుద్ధమొనర్చి యోడించెద.

(భటులంజూచి)

భటులారా! మీరు వెడలి నా పురియందుండు యోధులెల్లరిసాయిం త్రికి మున్నె కోటవాకిలివద్ద గుమిగూడి యుండవలెననియును, నెక్కరణంబున నై ననుదప్పిరేని కఠినదండనయనియును జాటెంపుడి. వెళ్లుడి.
(భటులు సిమ్మమింతురు).

బ్రాహ్మణోత్తములారా! తాము గృహమునకు వెళ్లి నావిజయము నకునై నమ స్తదై ప్రాసాననలు సేయుచుండుడి.

శంఖలిఖతులు—రాజా! అటులొనరింతుము. మందిరంబునకుఁ బోయి వత్తుము.

హంస—అటు చేయుడి. నేనునుబోయి సమర స్పర్థఁడయ్యెదఁ.

(సిమ్మమము.)

(ద్వితీయ రంగము).

అంతఃపురము.

(సుధన్వంశు, భార్య ప్రభావతి, చెల్లెలు లీలావతి, తల్లి శాంతమతి.)
సుధన్వంశు—(తల్లినిగని వందనంబిడి)

కా॥ అంబా; ధర్మతనూజుడన్నపతి, యజ్ఞారంభదీక్ష, దురం
గంబు లోకమునంచరింపవలెక; గాపాడుగాగ్రీడికా,
ర్యంబేపారగ వెంబడించెనట, పోరంబూని నాతండ్రియ
శ్వంబుక గక్టేను, యుష్మముప్పతిలెబోవక నన్నదీక్షింపుమా.

తల్లీ చిరకాలమునుండి నమరీ ముఖంబున నర్జునునితోబోరి జయమా
ర్జింపఁ గుతూహలముండెను. నైవానుగ్రహమున నిట్టి సమయంబు
తటస్థించినది. శ్రేయస్కామివి కమ్మని దీవింపుము. వందనంబు
లాచరించెద.

శాంతమతి—తనయా! నీకు విజయప్రాప్తియగుఁగాత. పుత్రా!

కం॥ హరి గాపాడెడు క్రీడిని

హరికాపాడుచును నుండు నవవరతంబా

హరిపశువు నేలపట్టెగ

హరిపద కమలములబట్టియచ్చుతిలగనుమా.

పుత్రా! నరుడు నాల్గుపాదములుగల యొకహరిని బాలించుచున్నాఁడు.
నమస్త చరాచరకోటినిఁ బాలించు శ్రీహరిని సానందమునఁ గనులారఁ
గని నీ మనోంబుజ పీఠంబున నీవు బంధించి యుంచుకొంటివేని శ్రేయ
స్కాముండగుదువు. నీ పౌరుషమునకు, నరుడొక లక్ష్యమా! నీవర్జు
నుని నొప్పించితివేని దూరముననున్నదూడ నావు వెదకికొని వచ్చులాగు
శ్రీహరి కరుణాపూర్ణుడై యాశ్రితాభిమానుడయివచ్చును. నీవక్కా
లంబున ధీరుడవై పోనొనర్చుచు శ్రీహరి సామీప్యము జేరుచుం

సుధ—అమ్మా! శాంతమతీ! నిరంతరాచ్యుత పదహ్యన్తైక నికతుండగు నేను కీహరి, కంటఁబడినపుడు వదలి వత్తువా? అటు వదలివచ్చితివేని శాంతమతియగు నీకును, నా తండ్రియగు హంసధ్వజునకును దస్పింప వాడవగుదునుగదా? హరికింకరుండను పేరు నాకుఁదగునా? రణవీరుఁ డను బిరుదు నాకు నుండవగునా? ఆ శౌరి నెదిరి శౌర్యంబుఁజూపెద, జయఃపదయంబులు! నై వాధీనములని మదిచమ్మెద. పోయివచ్చెద సెల విమ్ము. (లీలావతినినూచి) చెల్లెలా అర్జునునితోఁ బోనొనర్చి జయ మార్జింపఁబోయి వచ్చెద.

లీలావతి—అన్నా !

కం॥ విజయనినెదిర్చియాహవ

విజయంబార్జింప కీపుచేసితివేన్.

నిజముగ మానంబున, నా

స్వజనులకును మోముఁ జూప, సంతసముచున్.

అన్నా! నావలుకులు నిజము. నీవుజయమార్జింపక మరలి వచ్చితివేని నా యత్తగారింట మానముగ నే మోముఁ జూపుటయ కష్టంబగును. ఇదియదాగ్ధమని నమ్ముము.

సుధర్వా—చెల్లెలా! లీలావతీ! నీవంతగ వెఱచెదవేల? రణభీరునై యాహవము వదలి మరల యీ సంసారార్థవంబునఁ బడునంతటి నికృష్టుఁడనా. నేను? ఎన్నఁటికి సటుచేయను నమ్ముము.

(ప్రభావతి ప్రవేశించును. శాంతమతి లీలావతి నిష్క్రమింతురు.)

[అనుబంధము ౪.]

ప్రభావతి—(సుధన్వనిఁజూచి) నాథా! అదియేమో యొక కింవదంతి పుట్టెదది. అది నిజమేనా?

సుధన్వ—బలుచక్కఁగనున్నది. ఇదికదా ప్రావీణ్యము? కింవదంతి యేమయినది తెలుపక యందుల సత్యాసత్య నిర్ణయముఁ గోరు చున్నావుకదా?

ప్రభావతి—నాథా! టమింపుము. పురుషులకు నున్నంత బుద్ధి స్త్రీల కెచటినుండి వచ్చును? మఱియేమియులేదు. ధర్మరాజుయొక్క యధ్వ రాశ్వ మిచటికి వచ్చియుండ మఱవారు దానినిఁ గట్టినారట. దానినిఁ గాపాడఁ ద్రిలోక విజయుఁడగు విజయుఁడు వచ్చినాడట. వానితోఁ బోరాసర్పఁ బురివారిండు నేఁడు పోవలయునట. ఇది నిజమేనా?

సుధ—రమణీ! నిజము. భువనైకవిజయుఁడని ప్రఖ్యాతినిఁగలిన విజయు నితో సంగఱ మొసర్చి వాని బిరుదార్పి విజయ విజయుఁడని నేఁబేరొంద బహుదినములుగఁ గాచి యుంటిని. అట్టి సమయమిప్పుడు రేటస్థించెను. కావున నా యీశ్వితాంబుఁ ఫలీకరింపఁ జేయుటకయి పోవసిద్ధుఁడ నై నాడను. నీ సెలవంద నిచటికి వచ్చినాడను.

ప్రభావతి—రమణా! నరుఁడు కేవల నరుఁడు కాఁడు. నారాయణ సమా నుఁడని నేనువిన్నాను. శరబాధితుఁడగు నరుని నారాయణుఁడు కాపాడు చుండును. నరుని నీ వెదిరించిన నారాయణుఁడు నిన్నెదుర్చును. అపుడు నీవేమి నేయఁగలవు?

సుధ— సీ! నరుని నేనెదిరింపఁ పారివచ్చెనేనియు పారిని నే నెదిరింతు నాజనబల.

ప్రభా— పారిని నెదిర్చిన పనువులు నిల్పునే వదలుమా రమణ నీకదనవాన్.

సుధ— సతి నేను పారికి నోడితి నేని మోక్షసద్దతినాకుఁ గలుగును గాజుమణి.

ప్రభా— అనపత్నకు రారవాది దుష్టలిగాని సస్థితియెటులగు కాస్త్రోద్ధిని.

సుధ— గీ! వీరమరణంబు స్వస్థైర్య కారణంబు

మాధవుని దర్శనము మోక్షమృదుగును.

ప్రభా— భూవాహత్యకు సమముగు భూరిదోష.

మమనిలేదని పలుకఁ జేయఁగలములు.

సుధ—రమణీ! నీవు సకలశాస్త్రాగమ విధులు నేర్చిన నేర్పరివి నిజము
అయినను నా తండ్రి విధించిన కాలమాసన్నమైనది. తప్పితి నేని కఠిన
దండన నా కగును. కావున వేగమొ నాకు సెలవిమ్ము.

ప్రభావతి—నాథా! పరలోకమునఁ గలుగు యమ దండచముకంటె నీ
లోకమునఁ గలుగు నీ తండ్రి దండచమెచ్చా?

సుధ—రమణీ! నీవలుకు దోషయుక్తము. శ్రీహరి దర్శనమునఁ బటా
పంచలై పోవును.

ప్రభా—నాథా! సమ్ముఖమున రాయబారమేల? స్వస్థాగ్ధము వచించునపుడు
చుట్టేల. నేను ఋతున్నాతనై నేటికిఁ బదునాటవ దిచంబగును.
తుదిదినమిది. మఖనుండి విశాఖాంతమునకై న జలదిములు పెరిగి
వేని, తేత్రమున బీజములంకురించునా? అంకురాద్భవమునకుఁ దది
దివసంబిది. ఈదినంబున ననుఁ గూడి, యశపత్యదోషంబపనయింపఁ
బ్రయత్నింపుము. ఫలించునని నాయంతరాత్మజెలుపుచున్నది.

సుధస్వ—ప్రేయసీ! నాచిత్తమంతయు శ్రీహరి దర్శనాయత్త వృత్తి
నున్నది. కాలము మీఱితి నేని నాతండ్రిదండనకు గుఱియయి, ప్రాణ
ములు వదలునమయము తటస్థించును. శ్రీహరి దర్శనంబు నాకుఁ పుష్క
దుర్లభమగును. కావున నే ఋతుధర్మభంగంబైన నోపుమను గాని
నా తండ్రియౌజ్ఞభంగంబు నేయనోపను. రమాపతిదర్శనభాగ్యంబు
వదలఁజాలను.

ప్రభా—రమణా!

క॥ మగువను, ఋతుచోడకదిన

మగునమయమునందు క్రాంతమగునేక, పరిశీల

దుగుదినమగునేక, గూడగ

గునుఁ బురుషునకేసునుఁ బల్కె-వానిధులైల్ల.

ప్రాణపతీ ! ధర్మమార్గములతినూత్నములు. నీతిశాస్త్ర విచారులవి
యన్నియుఁ జక్కగ విచారించి స్వతులొనరించిరి. పితృతిథియు,
నేకాదశీతిథియు, ఋతుసమయము నొక్కమై సంప్రాప్తించినచో నవి
లంఘ్యములగు మొదటి రెండు తిథులకు గౌణపక్షంబుఁ గల్పించి
మూడవదియగు ఋతుసమయవిధి దాటఁగూడదని స్వతులు
ఘోషింపవా? ఈ విధినిఁ దప్పించువానికి భూణహత్యదోషంబు వాటి
ల్లినని పలుకవా? భూణహత్యదోషము ప్రాయశ్చిత్తార్హము కాదని
నీతి విధులు వచింపవా?

సుధ—నాతీ ! నీవలుకులందు ధర్మమున్నదని నాకుఁ దెలియును. అయి
నను నా మనము శ్రీహరి ధ్యానమున లీనమైనది కావుననీకు నేనేమి
యుబడులిడఁ జాలను.

ప్రభా—రమణా ! నీ వనంగునిఁ గెల్వక యనంగ జనకుని గెల్చుటెట్లు?
కావున నన్నీరాత్రిఁ గూడి యంగజునిఁగెల్చుము. పిదప నంగజు జన
కుఁడు నీకు సులభుఁడగును.

సుధ— ము! త్రిజగంబున సృజించుధాత తనపుత్రికా గూడెన్నెన్నకా,
త్రిజగోద్ధారకుడైన క్రీహరి సదాస్త్రీలోలుడై మించెఁగా
నిజదేహంబు నగంబునిచ్చె సతికిన్ స్వర్ణదైయాశుడై
కృజమాభామల హావభావములు లొగ్గకజేయు నెవ్వరినికా.

ఇదికదా! స్త్రీమహిమ. (ప్రభావతింగని) ప్రభావతీ! నీ ధర్మవాక్య
ములే గాక నీ దేహసౌందర్యంబును హావ భావ విలాస విభ్రమములుఁ
గని నా మానసంబు చలించెను. కావున నీ యిష్టార్థంబు సఫలంబుఁ
జేసెద. ఆలస్యంబేలరమ్ము.

(తృతీయ రంగము.)

(సుధన్వుఁడు, భటులు, హంసధ్వజుఁడు, శంఖలిఖతులు, శాంతమతి

తపతైల పూరిత కటాంబసము.)

హంసధ్వజుఁడు—(పిడిరెట్టలుగట్టఁబడినసుధన్వునిఁ జూచి)

శా॥ ఓరీ! దుష్ట! దురాత్మ! దుర్మద! భలా! యుద్ధంధవృత్తి, దురా
చారుడై, మరుకేలిలోఁదవలి, నీచప్రక్రియ, గాలము, నా
మీఱంగానగునే దురంబువదల మేలొనె, నాయాజ్ఞ నీ
వీరీతి జవదాటుఁగాడగునె? నీ వింక మనకబోలునే?

ఓరీ! సుధన్వా! నీవువీరాగ్రగణ్యుండవని కడుమక్కువతో నినుబెంచితి.
పామునకుఁ బాలుపోసి పెంచిన విధంబయ్యె. నాయాజ్ఞ యెట్టిబెట్టిదం
బైనది నీవు వినియు నింత నిర్లక్ష్యముజేసితివి. కావున నీవంటిగర్వా
గ్రేనరులకు భీతిఁగలిగింప నీకుఁ గఠినశిక్షయొనర్చెద. (శంఖలిఖతులఁ
గని) రాజపురోహితులారా! వీఁడునాకొమారుఁడనిదాక్షిణ్యముంపక,
రాజనాజ్ఞ జవదాటినవానికిఁ దగినశిక్షయెద్దియో దానినిఁదెలుపుడి.

శంఖ—మహాప్రభూ!

గీ॥ భరణిపాలుని యానతి దాటువానిఁ
బట్టుచును దత్తమగుతైల భాండమునను,
ద్రోహస్వాయంబు; మన్నింప దోషమగుడ
గానటునేయుమా, ధర్మాకాంత! వీని.

భూమి శా! వీనివి బలబలగ్రాగు నూనెలోఁబడఁజోయుము.

హంస—(భటులనుజూచి) భటులారా! వీనినిగొనిపోయి యొక కటాంజనమున నూనెమర్లంగాచి, వీనినిఁ ద్రోయుఁడి (ఇంచుకయూ లోచించి) ఓరీ! వీఁడు రాచకొమరుండని దయఁబూని యేదోఁమొక మోసము నల్పఁబూనెదరు. నూనెఁగాచి యుంచుడి. నే నెఱుఁగునుండి తోల్చుచుండ.

శాంతమతి—ప్రాణేశా! ఈకొమారునిపై నింతచలమేల? వీడంతటి మం తేమునర్చెను! కాలమించుక మీతెను, గాని కదచముచకు వెనుదీసెనా? సదాకాలంబు హృదంబుజంబున శ్రీహరి ద్యానంబు నేమఱని యీ చిన్నకొమారునిపై మీకింతటి కోపమేల! నవశిరీషకు నుమ కోమలమగు వీని యంగము తప్తతైలము నెఱుఁగెను? నాథా! వలదీడండ.

హంస—ప్రేయసీ! రాచకార్యములలో నీవు ప్రవేశింపకు. రాజధర్మము లతిసూక్ష్మములు. రాజసీతులంపు, సతిసుత బాంధవ్య దాక్షిణ్య పక్షపాతములు లేవు. కావున నీవీ విషయంబున మిన్నకయుండుము. గృహమునకు వెడలుము.

శాంత—ప్రాణపతీ! క్రొన్ననవిలుకానిఁ బోలునందము గలిగిన చిన్నచిఱుత పైనింతటి క్రొవ్యము వహించిన గతియేమి? గోరువెచ్చని నీటికి నహిం పనివీని మృదుతరాంగము, చలచలమని క్రాగునూనెలో మునుగెనైఁ చునా? నాథా వలదీకఠిన దండన.

సీ॥ చెఱఁగొడ్డివేడెడఁ దరుణిమొఱివైని కరుణాద్వైద్యప్రీతిఁ గనఁబడుతుని.
నీపాదకంజముల్ నిరతముధ్యానింతు, నసురాగమునఁగాంచి మనుపునుతుని.
పతిపదధ్యానైక పరతమించిననీదు తోడలిపైదయఁ గొనుమ, రమణ.
ముదమునఁ బెఱిగిన ముదసలి నగనమ్మఁ జూచియై ననుగ్రీతి, సూనుగనుమ.

గీ॥ ఏమియెఱుంగనిముద్దుల యెమ్మకాని,
చెలుపులకున్నె నిలువగు చెలువుకాని
నీతివిధులకునెలవగు నీటుకాని
జంపనేలకొ, పడలుమా, చలముమాని.

నాథా! నినుఁబతిమాలికొని వేడికొనియెడ, నాకీ పుత్రప్రాణ
దాసంబిమ్ము.

హంస—నాతీ! నీవీరీతి పుత్రమోహమున వాపోవుట నిర్ధకము భర్మవి
ధులచే గట్టఁబడిన నేను నాసును విషయమున మాత్రమావిధులకు
వ్యతిక్రమంబుగ నడవఁజాలను. సీప్రాథ వ్యర్థమగును గావున నీవిక
మందిరంబునకు వెడలుము.

శౌంత—(హామని నిట్టూర్పువిడుచుచు దుఃఖించుచుండును.)

సుధస్వ—తల్లీ! ఏమి యీదుఃఖము? ఏమి యీయజ్ఞానము? ఏమి
యింతటి వ్యామోహ వారిధిలో మునిగితివి? నారకులచే మున్ను
నీవినన బ్రహ్మజ్ఞానోపన్యాసఫల మీరీతిఁబరిణమించెనా? ఈపతి,
సతి, సుతులెవరు? క్షీతిలోఁ గారణాంతరమున గలిగిన యీబాంధ
వ్యము సతమా? సారములేని సంసారములోఁజిక్కి విమోహపాశం
బులఁ గట్టఁబడి, వియోగమున దుఃఖించుచు, నిత్యవస్తువును ధ్యానిం
పక యుంట నెవకొనరింపఁ దగినసని? అధ్యాత్మతత్వసారంబగు
నిత్యవస్తువును సమృథ, మాయాప్రపంచంబున మునిగి యెద్దియు
నేను, నాదియనెడి యహంకార మమకారములలోఁ జిక్కి విషయా
ద్యనుభములసాక్కి యధ్యాత్మసారమునకు వివరీతాగ్ధంబు గల్పించి
భ్రమింపఁజేయు నాస్తికులరీతి, నీవు నటించుట కేవల విస్మయావహ
ముగ నున్నది. నీనుతూడగు నేను నీనుండి పాసిపోయెడనేయను చింత

గదా నినుబాధించుచున్నది. నీకుఁగల నాసుతత్వముచకు నా దేహము
కారణమా? ననుఁబొందియుండు నాత్మకారణమా? నీకుఁగల దేహ
తత్వాన్ని విద్యాప్రభావంబుచ దీనినిఁ గలిపెట్టుము. నెమ్మదిగనుండుము.
(తండ్రినిఁ జూచి) నాయనా! నీయాసతి ధర్మశాస్త్రానుమతి సనుసరించి
నది. నీయాజ్ఞ కఠినతమముగఁకూడఁబని, విద్యావిహీనులందురుగాని,
యించుక తెలివిగలవారఁడు. సమస్త జనులను ధర్మవిధులను చక్షువు
లచేఁ గనుచుండు రాజు దేవాంశ సంభూతుఁడని పేరొందును. అటు
కాఁడేని ఛారివాది నరకంబులి బాధపడును. నీనుండి వెడలిచ యాజ్ఞ
శ్రీహరి యాజ్ఞయని నేఁడలంచి సుఖముగ నానందమయుఁడగు శ్రీహరి
చరణ కమల నేవకై పోయెద. సెలవిమ్ము. (భటులనుఁజూచి)
భటులారా! మీపతి యాసతి సతిర్వీరితగతి సలుపుడి. అలస్యము
వలదు. రండిపోవుదము.

(సుధన్వుఁడు భటులునిష్క్రమింతురు.)

హంస—హా! హా! ఇంతటి ధీరుని, శ్రీహరి ధ్యానైకపరుని, కొమారుని,
ప్రూరదండఁకు గుఱిచేసి నే నీ ధరసున్న నేమిప్రయోజనము? మరిల
నొకతూరి యామోమారుని మోముఁ గన్నులారఁ జూచివచ్చెద.

(నిష్క్రమము.)

చతుర్థరంగము.

భటులు, సుధన్వుఁడు, శాంతమతి, హంసధ్వజుఁడు, శంఖలిఖతులు.

[అనుబంధము 8.]

సుధ—(తల్లినిఁజూచి) తల్లీ! మరల నీవేల యిచ్చటికి వచ్చితివి? శ్రీహరి
దివ్య విగ్రహమును నామనోంబుఁ పీఠమున స్థాపించి, తక్షణవాసరత్వ

మున మైమఱచి బాహ్యప్ర పంచంబెద్దియుఁగానక యుండెద. నీవిటు చింతించుచు నాయెదుట నిలిచితివేని నాకు మనోనిగ్రహంబురాదు. కావున వెడలిపామ్ము. వేడికొనియెద.

శాంతమతి—నాయనా! వెడలిపామ్ముని నీవాచుచువుగాని నిన్ను వదలి యొకయడుగై నను నిడ నాకు మనంబు రాకయున్నది. ఏమిసేయుదు? సుధ—తల్లీ! ఈ వ్యామోహమునుండి ప్రయోజనంబులేదు. ఆలస్యము వలదు. పోయిరమ్ము. నీపాదములపైఁ బడివేడికొనియెద.

(అనుచునమస్కరించును.)

కాంత :— నీ॥ పతిపదధ్యానైక పరతమించితిశేనిఁ దప్తతైలము కాంతిఁ దనరుఁ గాత
క్రీపతిశే సదా నేవింతు శేనియుఁ దప్తతైలము కాంతిఁ దనరుఁ గాత
కలనైన నొకపాప కార్యముఁ జేయశక్త దప్తతైలము కాంతిఁ దనరుఁ గాత
చరులను నొప్పించు పనిసేయశేనియుఁ దప్తతైలము కాంతిఁ దనరుఁ గాత

గీ॥ అత్తమామల కమరక్త నైతిశేనిఁ
దప్తతైలంబు కాంతినిఁ దనరుఁ గాత
ధర్మహ్నంబుఁ దప్పనిదానశేనిఁ
దప్తతైలంబు కాంతినిఁ దనరుఁ గాత.

తనయా! శ్రీహరిని ధ్యానించుచు నీ తండ్రియాజ్ఞాబద్ధుడవు గమ్ము. హా! హా! శ్రీహరీ ఈ లోకైక విఖ్యాతుని, ఈ యభిమానశాలిని, ఈ హరి నేవాయత్త చిత్తుని, ఈ సుందర సుకుమారుని, ఈ మాతాపితృనేవా ధురంధరుని, ఈ సకల సజ్జన సఖుని, ఈ నీతికోవిదుని, ఈ సదాచారసంపన్నుని, నీచరణ కమలారాధనావరునిగఁ జేసికొని సుఖముగాఁ బోషింపుము. (అనుచు వందనంబిడి సుతునిఁ గ్లాగిలిం చుకొని) నాయనా! నీ మోము ముచ్చట యీ లోకమునఁ జూచు

భాగ్యము నాకింతటినుండి లేదాయెఁగా? నాకిదియే తుదియాయెఁగా?
(అనుచుఁగి)ందఁబడును.)

పంథస్య—(తండ్రికివందసంచిడి) నాయనా! నేనెప్పుడునుఁ గాని ధర్మ
మార్గంబు వదలి నడచినవాఁడనుగాను. నీయాజ్ఞాశిరసావహించి తప్త
తైలమున మునుఁగనేభయపడను. వీరక్షత్రియుఁడనై శాత్రవవీరుల
సంగ్రామమున జయించి వీరస్వర్గము నందక యీదుర్మరణంబునకు
గుఱిమైతినే యను భయము నన్నంటినది. అయినను సకలదురిత
భయాపహరకుఁడగు శ్రీహరినిఁ బ్రార్థించి నీయాజ్ఞ నెఱవేర్చెద.
(అనుచు శ్రీహరికిఁగేల్పొగిచి.)

సీ॥ కావఁడే ప్రహ్లాదుఁ గంబంబునన్నుట్టి ఘోరపీర్వాకు గుండెఁజీల్చి
ప్రావఁడే బాబుర భూరిమృత్యువునాచి యర్జును శపథంబు నరయఁజూచి.
ఇయ్యడే గురువఘ్న మిమ్ముని వేడిన మృషనుతు జీవోప యుతునిఁ జేసి
కట్టఁడే సాంబ్రాజ్య పట్టంబు ధ్రువునకుఁ దండ్రపరిభవింపఁ దడయక పుడు.

గీ॥ అప్రియనుపముఁడనవద్యుఁ డచ్యుతుండు
నాదిమధ్యాంత రహితుండు సఖిలలోక
పాలకుండును గరుణాల వాలుఁడలఘుఁ
డొక్కభక్తునిఁ బ్రోవఁడే మొక్కులంది.

[అనుచుఁ దైలకటాంజనము సరసంజేరి.]

మ॥ జయనారాయణపద్మనాభ హరి యోసారంగరక్షావహా
జయగోవింద, రమాపతీ, మురహారా, సత్యరూపోత్కరా
జయపీతాంబర వాసుదేవ, నృహరీ స్వామీ, నిమగ్నవేదదక్ష
దయనీదివ్య శరీరమున్ననగ డెందంబందునక్షా గోరెదక్షా.

(అనుచుఁ దైలమున దుముకును. అందఱు హా హా కారములతో
జీచ్ఛవడి నిలిచియుండ, నుధన్యుడు లేచి.)

(౮౫౬.)

జయజయకృష్ణా, జయగోవిందా, జయజయరత్నోపల, శోభిష్ణా
జయజయజ్ఞా, జయభ్రాజ్ఞా, జయతాపసహృద్వనవర్జిష్ణా
జయజయశౌరీ, జయపైతృవీ, జయజయనురసంకట పరిహరీ
జయసురనూరీ, జయగుణహరీ, జయజయత్రిభువన బహుసంసారి
జయవనమాలీ, జయసురకూలీ, జయజయవనజాలయ హృత్కేలీ
జయఘనశీలీ, జయనయశాలీ, జయజయదానవ గర్వోన్ముఖీ
జయసురనేతా, జయవిఖ్యాతా, జయజయలోకత్రయ నిర్మాతా
జయజయతాతా, జయవిష్ణాతా, జయభవభయహర లోకాతీతా
జయదామోదర, జయలోకోదర, జయజయదరకర, దుఃఖీకరకర
జయజయక్రీడర, జయనురక్రీకర, జయజయమనిజన మానసమందిర
జయనారాయణ, జయనరేపోషణ, జయజయనురవర హృత్పరితోషణ
జయ, రిపుభీషణ, జయరుచిభాషణ, జయజయవాదాగమ పరిభూషణ
నకులనుకులనే నతిశయనయమతి, గతిసీవేయని కరుణను వేడితి
గతిఁగాననిననుఁగానవె శ్రీపతి, యతులితమగునీయదుగుల వ్రాలితి
నురవరవరదా, సోలితిదయఁగను, శుభములనొసఁగను స్రుక్కింపకనను
పరమపురుష నా భావమునన్నిను పరిపరిధముల నే భావింతును.

(అనుచుహరిస్తుతిఁ జేయుచుండ, దేవతలు పుష్పవర్షముగుఱిపింతురు.
దానినిజూచి జనులు సంతోషముగఁ గరతాఞ్ఘ్రము లొసర్తురు.)

శంఖ—(హంసధ్వజునిఁజూచి) భూమిపాలా నీ బాలుఁడు శ్రీహరిభక్తులలో
చగ్రగణ్యుఁడుకావున నేమైహికదండన వానినంటదు. ఈ నీకొమారు
సకు నేనాధి పత్యమునిచ్చిరణమొనర్చినచో నీ చిరకాలాపేక్షితుఁడగు
శ్రీపతి నీకుదర్శనమిడును.

హంస—బ్రాహ్మణోత్తమా; తమయానతి శరసావహించి యొసర్చెడి.
రణలోలాహలధ్వని యపుడేవినఁబడుచున్నది. ఆలస్యమేల పోవుదము.

(నిష్క్రమము.)

పంచమ రంగము.

యుద్ధభూమి.

(అర్జునుడు—వృష కేతుడు—సుధన్వుడు—హంసధ్వజుడు.)

వృష కేతు—

అనుబంధము 9.

నాయనా! నే నుండజగదేక వీరుడవనివిఖ్యాతినందిన నీ వేల యీవీరు నెదిరింపవలెను? నే నేమిచేతకానివాడనా?

అర్జు—బాలకా వృష కేతూ? ధైర్యశౌర్యపరాక్రమములందు నీ వునాకంఠెను నేమాత్రముఁ ధక్కువకాదు. అయినను నిన్నుఁ గనుఁజెప్పవేయక కాచికొనిరమ్మని నా తల్లియగు కుంతియాజ్ఞయిడినది కావున చిన్నువలదని నేనేయుద్ధమాడఁ దలంచితినిగాని నీయందు బలహీనతనాఠోపించికాదు. నీ కురణమొసర్పఁ గుతూహలముండనేని నీవేప్రారంభమున యుద్ధమునకుఁ బ్రారంభింపుము.

వృష కేతు—అటులానరౌద (సుధన్వునిఁజూచి) ఓరీ! యుద్ధమునకు-వచ్చి నిలిచితివేల? రమ్ము, లేదానాపెత్తండ్రీ క్రతుహయమును వదలుము. సుధన్వ—ఓరీ బాలకా! నీ వర్జునుని కుమారుడవా?

వృష—వీరవరా! వీరాధివీరుడగు కర్ణుని కొమారుడను. వృష కేతువని నానామము. రణమునకు వచ్చి వృద్ధభాషలేల?

సుధన్వ—ఓరీబాలకా! నినుఁజూలు పసిబాటునితో సంగరమొసర్పనాఘుదికి సమ్మతముగ లేదు. అర్జునుడొప్ప, నిచటికి వచ్చినాడను.

వృష—ఓరీ మూర్ఖా! లోకకర్తయగు, మాహేశ్వరుడే ఫల్గును నెదిరించి జయమొందజాలక తనపాశుపతంబు నిచ్చెననునది సీవువిచారా? వినియును నీకుగండకావరమా? బుద్ధిమాంద్యమా? ఇంటగెలిచిరచ్చగెలుపుమనురీతి పిల్లవానిని నన్ను గెలిచిన పిదపగదా నా పెద్దలపై బోవలయును. లోకై కవీరుడగు పాండునితో సంగ్రామమొనర్చి మరణంబునందె సుధన్వుడని పెద్ద పేరుపొందుటకా నీవాఫల్గునునితో సంగరంబుగోరెదవు? ఓరీ బుద్ధిహీనా! నన్నెదిరించి జయించిన పిదపగదా క్రీడితోబోరవలెను. ఇదిగోమొదటి బాణప్రయోగముతో నేకండకావరమెక్కిన నీ నాలుకక గత్తరించెద.

అనుబంధము 10.

మత్తకోకిలలు—పోరుగోరితివేని నిల్వర, బుద్ధిజాడ్యుడ చక్కగ
ధీరవృత్తినిఁ బూనినాశర, తీవ్రధారకుఁదాశరా

సుధన్వు—నోరుమాయర హెచ్చుమాటల, నొప్పినాలుక కేలరా?
కారుకూతలసంగరంబిది, కాదురా, రణమాసరా.

వృష—మేరమీఱగ మాటలాడకు, మేనుద్రుళ్లగఁజేతురా?
ఘోరనారసమిధిరాయిది, కోరునీరధిరంబురా?

సుధ—పోరపోరక మందిరంబునఁ, బూలపాన్పుననుండరా
వీరులంబలె, మాటలాడుట, విక్రమంబగుజేమిరా.

(అనుచునొకరిపైనొకరు బాణములువేసి యాబాణములను నమము నేద్రుంచివేసి)

వృష—ఓరీ సుధన్వా! నీ తలదండ్రుల పుణ్యవశముననో, నైవానుగ్రహముననో, నా బాణంబు వ్యర్థమయ్యెను. అమోఘముగు ముఠియొక

హూరబాణం బీతూరిః బ్రయోగించెద దానినెట్లు తప్పించు కొందు
వోచూచెద.

సుధ—ఓరీ! పొట్టకొవ్విస బాలకా; గురుముఖమున రెండు మూఁడు
బాణప్రయోగములు నేర్చియెన్నిమాట లాడెదవు? ఇదిచూడ నీగురు
వులు నీకుమాటలు నేర్పినారుగాని శరప్రయోగము నేర్పరని
తెలిసెదను.

వృష—ఓరీ! హెచ్చుమాట లాడినా గురువుల నిందింపకు. నీ జిహ్వః
గస్తరించెద.

మానిని వృత్తము.

ధీరునిఁ బోలుచుధిఃకృతిమాటల, దీక్షానియార్వగనేల యిఁక
పోరుననిల్వర పొందుగ నీదగు, పోణిమి వారైద, నీవుగనక

సుధస్య :—చేరరనీగురుఁ జెంతకువెల్లర, చేదగుయుద్ధమునీకునిఁక
వారకయర్హును అనుచు బాణములువేసి వృద్ధులదుగురు
వాడిమిఁగాంచెద వానియుఁగూర్చెద యుద్ధమునక.

వృష—కమల విలచిత వృత్తము.

పదరకు పదగకు, పదునగు బాణము
యిడకను యనువుల నిలఁజడవేయును
కుదురుగ నిలువును కుధరమునుక బలె
చెదరకు మదరకు పిఱికిఁబాఱకు.

సుధ—కుసుమ విచిత్ర వృత్తము.

అదురునె శూరుండుగిగుమి గాంచక
చెదరుడునేనీ, చెడిదవు మాటక.
చదురుగఁబోరక, జడియకనిల్వక
కదనమునందుక, గలఁచెదనిన్నుక

(అనుచు బాణములు వేయఁచి వ్యర్థమగును.)

వృష :—పోటుమానిసియుం బోరెన్
మాటలాడకురా, పోరా
యీఁటెపోటగురా, పోరెన్
జేటుడెచ్చునురా, నీకున్

నూలన వృత్తము.

సుధ :—సాటిలేనిదిరా, యీనా
యీఁటెవాడిమినిన్ జేరున్
మాటలేలయింకన్ బోరెన్
గీటుడంచునురా, నినున్

మదన విలసిత వృత్తము.

చదరకు పిఠికి

కదనము ననునీ

వృష :—హృదయముఁ గలఁచున్
యిదెగను శరమున్

సుధ—నరలితా వృత్తము.

చదునగు బాణం

విజగను, ప్రాణం

బదరంగ నిమ్మన్

జెదరంగఁ గొట్టున్

(ఈ బాణమున వృషకేతు మూర్ఛపడును. అర్జునుఁడు వానింజూచి
ముందఱికి వచ్చి)

అర్జునుఁడు—(సుధనువొనిఁ జూచి) ఓరీ! భీష్మ కష్టాదులను జయించి విజ
యఁడని ప్రఖ్యాతినందిననాతో యుద్ధమొనర్ప నీవుసాహసించెడవే?
నీరైర్యమునే మెచ్చితి.

సుధ—అర్జునా! కుత్సితకవులమాడ్కి నీ పరాక్రమము సీవే పొగడికొనుచు
 వాచాలవ్యముఁ జూపిననేమిప్రయోజనము? శ్రీకృష్ణుని సారథ్యసాహాయ్యము
 నీకు లేకయుండినచో నీ వెన్నిదినములకు ముందోయమునింటి
 యతిథివగుచుంటివి. ఇదియెవఁకిఁ దెలియనివిషయము? చెప్పికొనిన
 నగుబాటగుచనియెంచక సిగ్గుమాలిభారతయుద్ధము నందలి నీ పరాక్ర
 మము బొగఁచుకొని యెదవే? స్తుతులపై నీ కంఠటియపేక్షయుండినచో
 మానవేతనము లిచ్చిబ్రాహ్మణులను నియమించి దేశదేశములకుఁ
 బంపరాదా?

అర్జు—(కోపముచ) ఓరీ శిశుమూర్ఖా: నిన్నుపుట్టినేడు కన్ను తెరిచి
 యేయుద్ధమునుఁగనులారఁ జూచియెటుంగని నీ వానాపరాక్రమము
 నందియించుచది?

సుధ—అర్జునా! అలరనిపుప్పుము పత్రములమఱగుచడాఁగియున్నను
 వాయువశంబున వెలికగవడి తనవరిమళము దశదిశలవ్యాపింపఁజేసిన
 విధంబుననే నిదివఱకుఁ బెద్దలమఱఁగుచడాఁగియున్నను నిపుడుయుద్ధ
 ప్రసక్తికలిగినదికావున నాపరాక్రమము వెల్లడింపఁజేసెద. ఇదిగోనాశ
 రనై పుణ్యంబుఁజూపెద. యుద్ధమునకు సిద్ధుడవుగమ్ము. నీ దివ్యాస్త్ర
 ముల మహిమముఁజూపుము.

అర్జు—ఓరీ పొగురుపోతా కండకావరమునఁగారు కూఁతలుగూయుకు. వుడి
 సెనువీరుచల్లిన నడఁగుఘోషికి వహ్నికాలజలధరంబులు కావలయునా?
 తెప్పవేసినఁ బాటుదోమల నడంప నుపద్ధునిసాహాయ్యంబుగావల
 యునా? నినుబోలుబాలునిఁ బిలుకుమార్పినాది వ్యాస్త్రములుగావల
 యునా? వెడఁగుమాటలుచాలింక. వీరుచకుమిడిసిపాటుతగుదు.

సుధ—అర్జునా: శ్రీకృష్ణుని సాన్నిధ్యమపేక్షింపక నీవు సంగరంబొనర్చువేని
నీ ప్రాణములు నిలువవని తెలియుము, ఇదిగోనాశాతశరంబుఁంపితి.
దీనినెటుతప్పించుకొందు వోపరీక్షించెద.

అనుబంధము 11.

పంచ చామరము—అరాతిజీవమరుతమ్ము సానుసర్ప మిశర

మ్మురమ్ముఁగ్రుచ్చిశేలఁగూల్పు, యోధవీరవారముఁ

అర్జు—సరీసృపాశుఁగంబుఁజేల్పు, సారవీరశస్త్రమి

ప్రహరణబాణధారకీపు ప్రాణమప్పగింపుమా.

ఓరీ: నీసర్పబాణంబులు నాగారుడబాణంబులనడఁచితి. చూచితివియా.
సుధ:—ఓరీ: అర్జునా: నిక్షిమాటలాడకు. నీ వేపరాక్రమ వంతుడవని
సాక్షకు. దాడితన్నువాని దలదన్నవాఁడుండును. పోరుమానిమం
దిరముఁజేరుము.

సుగంధి వృక్షము—పోరుమానిపోరహీన, పొంగినీవునిల్చినఁ

క్రూరబాణవారమేసి, కూర్చునిన్ను మేదినిఁ

అర్జు—నోరుకుసుమాటలేల, నొవ్వకీవునిల్వరా

కూరధర్మమాఁగంపు, మాటిసికుఁజూపెదఁ

ఓరీ: సుధన్వా: ధీరునిబలెమాటలపోటుఁజూపకు. అదిశూరులధర్మ
ముకాదు. నీవుయువతులఁగూడి యసంగసంగరంబుల కర్హుఁడవుగాని,
యోధవరులఁ జేరికతఁశరములతోర్చి సంగర మొనర్చసమర్థుఁడవుకావు.

సుధ—ఓరీ: సవ్యసాచీ: రణరంగమువదలిపోవనే నేమి రమణినా? పౌరుష
ముఁగలశూరుఁడు నారీవేషమునుఁ బూని యంతఃపురంబుల నడఁగి

యుంచునా? నీకుఁగలయా యలవాటు నాకులేదు. బుద్ధిలేనిమాట
లాడకు.

మన్త. బుద్ధిచాడ్యత మాటలాడకు పాపమయింటికివేగ యీ
యద్ధంగము వీడిచాలిక యుస్సంబు పల్కులన్

అర్జు—ఉత్తోరు పరాక్రమా నివృత్తుఁ డుక్కుఁడక్కనయె యెడన్
క్రుద్ధుడైయుటు మాటలాడఁగఁ గోరునే బలకాలి తాన్

ఓరీ: బాలకా: నీ విటులక్రోవుమాటలాడకు. నీ పొగరడంచు బాణం
బుప్రయోగించి నీ పాడవడంగఁజేసెద: ఇదిగో చక్కఁగఁజూచుమీ
బాణదారును.

సుధ—ఓరీ: ఫల్గునా: క్షీరసాగరభట్లనురీతి నీకు విజయనామంబు గలదని
గర్వింపకు.

నూతన వృత్తము—విజయఁడనునీ, విరుదుఁజెఱచున్
నిజముగనుమీ, నిశితకలమున్

అర్జునుఁడు—కుజనులకుఁజే, కురునుమరణం
బాహురులువ, బ్రనినఁగనుమీ

ఓరీ: సుధవా: ఈనానిశితబాణంబుచ నీకుముణంబుసిద్ధంబు. ఏలయూ
రికప్రాణంబుఁ గోల్పోయెదవు. అధ్వరాశ్వము నాయశీసపరచికరణని
ప్రాణముఁగాపాడుకొనుము.

సుధ—ఏమీ: అర్జునా: ఏమి ప్రల్లదంపుఁబుకులు పలికెదవు? పట్టపహ
యమువదలుదునా? పట్టభద్రఁడయిన నాతండ్రియీహయంబుచహయ
మేధంబొసర్ప సమకట్టినాఁడు. నీయగ్రజండుగు ధర్మరాజు సాంగోపాలగ
ముగ సశ్వమేధమొసర్ప నీవుదలంతువేని భారతరణంబుచ నీకు జయం

బాంజించియిచ్చిన శ్రీహరిని నీసాన్నిధ్యమందుంచుకొనియుద్ధమొనర్చుము
అవైవంబు నీ సన్నిధిలో లేనిచోనిను బోలుసహస్రాద్భుతులనైనను
నే సరికునేయను. హెచ్చరిక.

అర్జు—ఓరీమూర్తా: ఒకరిసాహాయ్యముపై నాధారపడిన పరాక్రమంబుది
యెంత? నినుబోలుదోమను విదిలింపఁ బ్రళయానిలముగావలయునా?
నినుజంపకవదలిన కారణంబుచఁగదా నీ క్రొవ్వుహెచ్చెను. ఇదిగో
యీశరమున నీ శరముఁదఱిగెద.

ప్రహరణ కలిత—తడయకయిపుడే, తఱగఁగ శరముక్త
వడిఁజనుఁగనుమా, పదునగు శరముక్త

సుధ—తడయక శరముక్త, దఱిగితిఁ జనుమా
కడకఁడువుమా, ఘనతను గనుమా

ఓరీ యర్జునా: నా పనియంతయు నీ శరములఁద్రుంప సరిపోయెను.
ఇంకనీశరముఁ ద్రుంపఁబ్రయత్నించెద.

మాణవక వృక్షము—పాశుపతాస్త్రంబిదిగో
నీ శరముక్త ద్రుంచువడి
ఈ శునకుక్త మ్రొక్కమనే
నా శరణంబు గనుమా.

(అనుచుశరము వేయవచ్చును. మూరిమునకుఁ గొట్టికొనిపోయినట్లఁ
బడును. సుధస్వయం సంతసంబుచమఱిగను నిలిచియుండును. అర్జు
నుఁడు మూర్ఛఁదెలిసిలేచి.)

అర్జు—ఏమియచ్చెరువిది. పసిలసమున నే ద్రోణాచార్యుల సుసంకల్పా
వనలిపిశస్త్రాస్త్ర విద్యసంపూర్ణముగఁ గఱచితి. అవిద్యయెల్లనీ యాధ

వరునియెడవమ్మయ్యెను. కాలకేయాద్యసుర వరుల యసువులవెసనా
ర్చిన నాశనవార మీకుమారుని శరీరమంటదాయెను. కిరాతరూపం
బువచ్చిన యీశ్వరుని భుజబలంబున మెప్పించిన నా సత్వమీబా
లునియందు నీరాయెను. ఖాండవదహనమున సురవరుని జలధారల
లణచిననా, నారాచపరింపర, యారాచపట్టియందు బూడిదెలో
హేమామమరీతి ఫలింపదాయెను. ఉత్తిరగోగ్రహణకాలంబున భీష్మ
క్రోణ కర్ణకృపాశ్వేణా మాచయోధవరులయుక్కు జెఱచిస్తంభింపఁ
జేసిన నాసమ్మోహనాస్త్ర సామ్యమీకుమారుని బాధింపదాయెను.
భారతరణంబున భీష్మకర్ణాదులపై ఫలకాఁగినపయ్యుక్తమయిననాశస్త్రా
స్త్రములెవ్వయు నీ యోధవరుని నంటవాయెను. ప్రారంభముననే
శ్రీహరిని నీ సాహాయ్యముగఁ బిలిపించుకొమ్మని యీబాలుఁడునాకు
హితమువదేశించెను. దానినినే సరకునేయనై తిని. ఫలమనుభవించితి.
శ్రీకృష్ణ నారధ్యసాహాయ్యములేనిది నేనేమియుఁ జేయనోపవని యిపు
డుగదా తెలిసితి. ఇపుడేమాయెను. అరమాపతిని ధ్యానించెద.

క॥ అరిదరకర, యరిదగకర

ఖరమురనరకాదిదనుజ, కంఠకుతారా

సురవర కుభకర, కరుణా

కర, కృష్ణా, వాసుదేవ కనుమా కనులక్ష

(శ్రీహరి సాక్షాత్కరించి నిలిచి.)

శ్రీహరి—అర్జునా: చన్నేల దలఁచితివి? నీకేయావదయిపుడు తటస్థించెను?

అర్జు—స్వామీ: సుధన్వండను యోధవరుఁడు నాసేనసంతయు నోడించి
ప్రత్యమ్నాది నీరులజయించి సన్నుసుకుఁగొనక నాపైఁచిపుశరంబులు
సారిందిదూరంబునఁ బడనై చెను. సామ్యసిలియూపిరిఁదెచ్చుకొని
నీ నామధ్యాసంబునలిపితి.

శ్రీహరి—పమీ: పమీ: భీష్మద్రోణకన్యాది వీరులఁజంపినట్టి నినుఁబోలు
పరాక్రమవంతునిఁ బసిబాలుఁడోడించెనా? భారతరణాంతమున నిలిచిన
రాజులనేకు లుహరిభక్తులుగావుననీవు జాగరూకత నుండుమని ప్రారం
భముననే నీకు నేను హితోపదేశంబొసర్చితి. దానినినీవు సరకునేయక
గర్వపడితివి. ఇపుడేమాయెను మరిలనీవు వానితో యుద్ధమునకుఁ
దొడరుము.

అర్జు—మహానుభావా: నీవు నిరతమునాసరసనిలిచి సాహాయ్యపడితివేని
వానినిజెనకెద. కాదేని నీసమ్ముఖముననేపడి ప్రాయోపవేశ మొనర్చెద.

శ్రీహరి—అర్జునా: వెఱవకు. నీ వెంబడినేనుండెద.

సుధ—(శ్రీహరినిఁ జూచియానందార్జ్వలమున మునింగి మానసి కాభివం
దనం బమర్చును.)

శ్రీహరి: రమాపతీ! అనాథరక్షకా: అపద్బాంధవా; నీదివ్యవిగ్రహంబు
గనులారంగని ధన్యుఁడనైతిని; ఇంకనాకీయిల వలయురదేమియులేదు.
అయినను నావైరికి నీవుసాహాయ్యపడితివి కావున నీ యిష్టాంబు నెది
రింపనేసమర్థుఁడనుకాను. నీ దయమఱవకు.

(అర్జునునింజూచి) శ్రీహరిసాహాయ్య రహితుఁడనై నీవెద్దియునుజేయఁ
జాలవనిప్రారంభముననేనీకు నేబోధించితి. సామమున నా బోధన సర
కునేయవైతివి. దండితుఁడనైవింటివి. ఇపుడుమరల నా తోయుద్ధ
మొనర్చి సమకట్టితివేని ప్రతిజ్ఞాపూర్వక రణమొనర్చుము. నేనును నీ బల
శక్తత మొనర్చెద.

అర్జు—(కోపమున) పలుకుములుకులననుఁ జెరకకు. నా యొసరించు
ప్రతిజ్ఞ వినుము. సిన్ను.

గీ॥ కాశరముల మాఁడిటఁ జంపనేని
నాదునశఁజా లెల్లరు నగకగతినిఁ
బొందుదురు పుణ్యహీనుల చందమాని
ఓనఁ; యింక నీదు శపథంబు వినఁగవలతు.

సుధ—ఓరీ: అర్జునా: శ్రీహరి చరణాంబుజముల మనోవీధిని నుంచినేఁ
జేయుశపథంబును వినుము.

గీ॥ నీశరత్రయంబు నీఱుఁజేయకయున్న
భూనురాళిఁ జంపుపుణ్యహీను
గతినినందుడేను కంఠాత్మమౌలనా
పంకమిదియవినుమ పాండురసయ.

శ్రీకృష్ణుఁడు—(అర్జునునిముందఁజీకిఁ బిలిచికొనివచ్చి) ఏమియర్జునా: ముందు
వెనుకల నా లోచింపక సరసనున్న నన్నెసనచుగక నీ వింతటికఠిన, శప
థంబొనర్పనగునా నిన్నెదిరించు యోధవరుఁడెవడనుకొంటివి? నాభక్తు
లలో సగ్రగణ్యుడొకటియేగాక యేకపక్షీవ్రతుఁడు. శస్త్రాస్త్రునై
పుణ్యము నీ కంటెహెచ్చుగఁ గలవాఁడు. ఇపుడేమిసేయఁగలవు?

అర్జు—కృష్ణా! నీ యేఁజైరసమ్మికదా నేనింతటి శపథంబొనర్పితి. నీ సా
హాయ్యసంపద నాకుఁగలదనిగదా నేగర్వించితి? నీ కారుణ్యతి
శయంబు పాండవులపైఁ గలదనికదా ధర్మరాజేయశ్వమేధయాగం
బొనర్ప సమకట్టెను? ఇట్టికాలంబున నీవు నన్నీరీతినిరుత్సాహకునిఁ
జేసినచో నాగతియేమి?

శ్రీకృ—అర్జునా! భయపడకు. నినునేవదలను. ప్రారంభమున నే గోష్ఠ్య
నగిరినెత్తి గోపాలురఁగాపాడిన నా పుణ్యఫలంబు నీశరము నందాఁగో
పించి ప్రయోగింపుము.

అర్జు—బావా! అటులనేయొసరించెద (సుధన్వునిఁ గూచి) ఓరీ! నూన
వరా! ఈ నాబాణమున నీ గుత్తుకఁ దఱిగెదఁ జూచుము.

ఈ హరిశఛంద్రిది నీవుగనరా! యజ్ఞదునుమఁగ నచ్చెడుకా
శరణటంచును, నేలఁడరా! సత్త్వహీనతఁ జెచ్చెదకా

సుధ—దురమునందున నీదుశరముకా దున్మివైచితిఁ జూడరా
శరమువేటొక టందుమిఁక నీశక్తిఁజూచెద కల్లునా.

ఓరీ! నీ శరధారనుదారెయందే నేదునిమితి! దీనినుండియొదటి శపక
భాగము రిత్తప్రయోను. ఇంకనేదీ నీరెండవశరమంచుము.

అర్జునుఁడు—(కోపమున రెండవ శరమంచును)

శ్రీకృష్ణుఁడు—అర్జునా! త్వరితపడకుము ఈ తూరినీ శరమునందు నాభూ
భారరక్షణ ఫలంబొరొపింపుము. (అర్జునుఁ డటులొనరించి సుధ
న్వునిఁ గని)

అర్జునుఁడు—ఓరీ సుధన్వా! ఇదిగో నా రెండవ శరము దానిరుచిఁ
గనుము.

వీరవృత్తము—కాతశరమిది శరణసుమా
నీ తర మెయని నిలవఁగనుకా

(అనిబాణము వేయును)

సుధ—కూతలనుండి కుదురుకొని
కాతశరమదె, చనవత్తె.

ఓరీ! పల్లనా! నీ రెండవ శరంబు సైతము రిక్తపోయెను. ఏదీనీతుది శపథసారంబు దానిరుచి నించుక చూచెద.

అర్జునుఁడు—(శ్రీకృష్ణునిఁ జూచి) మహానుభావా! ఈ యోధవరునెడ నా సత్వంబుఁగిపోయెను. నా గర్వభంగంబుచకు నై నీ వింతటికా ర్యంబు తట్టింపఁ జేసితివనిచే నమ్మెద. శ్రీకృష్ణుఁడు పాండవ పక్షపా తియను నామంబు, నేటికి సన్ధాకంబుమ్యెను. కానిమ్ము! శపథమూ నిరీతిగ మూఁడవశరంబు ప్రయోగించి యదియు రిక్తపోయేనేని చేస గ్నిప్రవేశ మొనర్చెద.

శ్రీకృష్ణుఁడు—అర్జునా! ఇంతటియాశ్రోశమువలదు, నెన్నుదెగనుము. ఈ తూరి నీ శరము మొదటిభాగముఁ బ్రహ్మతేజంబును దుదిని మాహీ శ్వర తేజంబును నావహింపుము. మధ్యభాగమున నాతేజంబునిలిపి వానిని సంహరింతును.

అర్జునుఁడు—(అటులొసరించి సుధన్వునిఁ జూచి) ఓరీ! ఈ తూరినిన్న యిలకుఁ దప్పించెదఁ జూచుము.

తరళ—హరిహరాజ శరంబుఁ బూనితి నాజి నిక బడ నైయగఁ
సురపరాదులకైన శక్యమే, చూడుమా, విభజియగఁ
నిరతమోక్ష పదంబు నీకగు నీరజాత్మనిఁ గాంచుమా
ధరసుయోధుల వర్గమందు నుదారక్రియఁ బొందుమా.

(అనుచు శరమువేయ సుధన్వుఁడు దూరమునకుఁ గొట్టి కొని పోవఁబ్రా ణంబు శ్రీహరితేజంబునై కృ మగును)

శ్రీకృష్ణుఁడు—అర్జునా! కంటివియూ యీయోధవరుని నైవోపాసక శక్తి. ఏకవర్ణీవ్రత మహిమ. శస్త్రాస్త్రప్రావీణ్యము. ఇంక నీ శూరు

సీతండ్రి హంసభవజుడు పుత్రుని మరణంబువిని క్రుద్ధుడై నిన్నుఁ
దాఁచును. వానిని జయింప నీ వశముగాదు. కావున నీ వించుక
దూరమ్మున నుండుము. వానియుద్యమంబు నేను వేటొక విధమున
మరలెద.

అర్జునుడు—బావా! నీ యాజ్ఞను శిరమానికంబుగ ధరించెద. (అనుచు
వెళ్ళెను)

(హంసభవజుని ప్రవేశము)

శ్రీకృష్ణుడు—(హంసభవజుని యెదుట నిలిచి) భక్తాగ్రేసరా! నీ చిరకాల
కాంక్షిత ఫలమిపుడు గంటివికదా? ఇంక నీ సంసార లంపట సీకేల?

హంసభవజుడు—(శ్రీకృష్ణునకు సమస్కరించి) దండకము—శ్రీమ
ద్రమా మానినీ మాససాంభోజమిత్రా! మదోన్మత్తదైతేయ వంశాల
వీవీతిహోత్రా, నిరాఘట నీరంధ్రజమూత సంఘాత నీకాశతేజో
రుగాత్రా! ధర్మతీకళత్రా! యాస్నిగ్ధ శోభాయమానోరుశత్రా,
పవిత్రా, పునర్జన్మపాథోధి నిర్మగ్నదీనావనాయాసపాత్రా! సువిష్ణా
సపాత్రా, ఏహంగేశపత్రా, విమత్తాపజైత్రా, లనద్వల్లవీయావనో
ద్యాసజైత్రా, సువర్చేశదుర్వారగర్వోగ్ర సంభూతజమూత సంఘాత
సంక్రస్త గోవ్రాతకత్రాతరూపాంచితాంగుష్ఠదే శస్థగాత్రాయశోదా
దయాపుత్ర, నీచిత్రచారిత్రముక్త స్తోత్రముజ్జేయ బ్రహ్మేశ్వరా
హీశ దేవాదులుక్ బాలరత్నక్ సనుక్ బోలుదీనుండైటు త్నేర్పునో
తండ్రి, నీదివ్యదేహంబులక్ లీనమైయుండు నీరేచులోకంబులుక్
గాడె, గాయత్రి నీపాదరూపంబుగాదే, మహాదేవ, వారాన్నిధిక్
యోగనిదానుసంభాసమోదంబున న్నీవు నారాయణాకారతదా

ల్పిరాజింపవే! దేవ, మున్నీసమైవేదముల్ నాల్గులక్షింపవే, కూర్మమై
కుంభి నీధ్రంబు మున్నీటిలోదేల్పవే, కోలమైకుంభినిగ్ గాచిపేమా
త్తునిగ్ గూల్పవే, నారసింహకృతిగ్బూని దైతేయునిగ్ గూల్చి
ప్రహ్లాదునిగ్ నిర్భరాహ్లాదునిగ్-జేయవే, పాక్షినైయాబలిగ్ మెట్టవే,
జామదగ్నస్యండ్లనై భూమిసాలాలినిగ్ జంపవే, రాముండై భీమసం
గ్రామమందామహారావణుగ్ లోకవిదావణుగ్ ముంపెవే, దేవ
దేవా! ననుగ్రావవే, శిష్టరక్షావనా, చుష్టశిక్షాచగ్గా, ధూరసం
సార నీరాకరోత్తారకా, కూరసక్తంచరవాతమర్గర్వనిర్వాపకా, ధర్మ
విస్తారకా, సౌఖ్య సంధాయకా, మోక్షలక్షి మనోనాయకా,
గానమోదాత్మకా, దీనసంరక్షకా, కండలీతల్పకా, భక్తసంకల్పకా,
బ్రహ్మరు దానిబాదిత్యసంస్తుత్యపాదా సురేశాద్ధిత శ్రీమాసింద
హృన్నోద, నీపాదముల్ నమ్మితిగ్, బ్రోవుమా, మాధవా, మ్రొక్కె-
దగ్మ్రొక్కెదగ్ మ్రొక్కెదగ్. (అనుచు వందనం బిడును.)

శ్రీకృ—మరాళధ్వజా! నీచిత్తశుద్ధికి, భగవదారాధనాసక్తికి నేనెదమెచ్చి
కరుణాతరగితమతిఁ బూని, నీకు దర్శనవిచ్చితి. సకల జీవులకునా
మాతృమగుజనన మరణాదిమఃఖములఁ బడిపార్లకు, కానులాగతిగఁ గలి
గిన పుత్రమరణంబుచకువగవకు. పాండసందచులు నాపంచ పాణములు
కావున, వారినిఁ బోషించు భారమునాయది! నీవునుఁ బాండవులను
జేరివారికతూద్యమంబు సమాప్తినొందింపుము. సదాకాలంబు నాసర
సనుండుము. నీచిన్నకొమారునకు రాజ్యపట్టం బిమ్ము. రమ్ముపోవుదము.

హంస—మహానుభావా! నీయజ్ఞాధారకుండను నీపాదసేవకుండను.

(నిష్క్రమము)

తృతీయాంకము ప్రథమరంగము.

మళయాళము.

(ప్రమీల—సుశీల—సుచేల—సులీల—విసీల—విలోల—గుణజాల—తమాల—
అనలీల—సుకుంతల—సువాల—విశాల—శకుంతల.)

ద ర్బా రు.

అనుబంధము 13. అనుబంధము 14.

ప్రమీల—(సింహాసనముపైఁగూర్చుండి) యువతీమణులారా! తరతరముగవచ్చి—మన దేశాచారిమనకు విరుద్ధముగ మనమువర్తించినటుల నిన్న రాత్రి, నేను గలగంటిని. ఇదియేమియుండును?

సుశీల—అమ్మా! మహారాణీ, అనేకులు యువానులు దారెడప్పి మన దేశముఁ జొచ్చిమనవశులై మరువశులై మొకమానంబు వఱకు మారు కేలిని మముఁగూడిపిదపమరణంబుఁ జెందుచుండిరికదా? ఇప్పుడదియే మికారణమో, యేమావనాథ్యుఁడుమా దేశంబుదిక్కు సంచరింపఁడు?

సుచేల—నే నిప్పటికిఁ బడునైదు దినములుగఁబూర్వదిగ్భాగముననుండు మనదేశమెల్లడ సంచరించివేసరితి. మగవాఁడొక్కడైనను దొరకఁ దాయెను?

సులీల—రాణి! దక్షిణ దిగ్భాగము సంచరించి రూపలావణ్యాతిశయుఁడగు నొకయావనాథ్యునిఁబట్టితెచ్చియుంటిని. వాఁడు నాయుంటనాటు నంబులుండి పిదపనశించెను. నెలదినములవఱకు జీవముననుండఁ దగినవారు స్వల్పకాలములోనే మృతులగుటకుఁ గారణంబుఁ జెలియదాయెను?

విసీల— మహారాణి! ఇపుడు మన పురియందుఁ గల యవరిమిత యువతీత
తీ కెల్లనుఁ దగిచందఱు పురుషులులేరు. క్రొత్తవారురాదు. పాతవాళ్ళ
క్కోక్కరు ధాతుక్షయమున నన్నగిలుచున్నవారు. ఇటులనే కొన్ని
దినంబులు గడచినచో, మగవారిసంపర్కములేక మేమెల్లరము యోగి
నులై యుండవలసినకాలము తటస్థించును.

గుణజాల— అటులై నచోఁ గొన్ని దినంబులకు మనదేశము స్త్రీవిహీనమై
పాడుపడును. కావున మన మేయుపాయముచనై నను, బురుషులను
విదేశములనుండి యాకర్షించివారిఁ గూడి సుఖంబుననుండ వలయును.

విలోల— మనమారీతిఁ గన్పపడుటకంటెను, లోక స్త్రీలబలెనొకమగ
వానినిఁ బెక్కింపూడి వానిఁ గూడి సుఖమున నుంటమేలని నాకుఁ
దోచెను. ఇదిమీ కెల్లరకు నమ్మతమా?

తమాల— ఏమి! విలోలా! ఏమిమాటలాడితివి? అదినుండివచ్చిన
మనమతాచారమును జితిఁగలిపి, నవీనమగు విరుద్ధాచారమును మన
మవలంబించినచోఁ జూచినవారునగరా? వినినవారు హేళనము
సేయరా?

అవలీల— అంతగాక! స్వేచ్ఛాను సారముగ విచ్ఛలవిడిగ, మనముండక,
స్వాతంత్ర్యమెల్లనువీడి, యొకమగవానికి లొంగివానియానతిలో నుంట
ముల్లుదీయింపఁ గొట్టుకొట్టించుకొనిన చందమగునుగదా?

సుకుంతల— అటుసేసినచో, మనకుఁగలుగు లాభమేమి? మనయందుఁ
గల విషనంబంధ రక్తమెటు నశించును. నశింపని యెడల, మనము
వివాహమాడిన పురుషుఁడు మన కెటులదక్కును?

సువాల్—స్త్రీలేల, పురుషుని వివాహమాడి వానివశం వదలై యబలు
రుగ నుండవలెను? స్త్రీలకు మానమర్యాదలులేవా? పరాక్రమము
లేదా? బుద్ధికాశలములేదా?

విశాల—పరాక్రమమనిన జ్ఞప్తికి వచ్చెను. మున్నుత్రిలోకైక వీరుండగు
రావణాసురుని నొక కీటకముగ నెంచి బంతులాడినది స్వేతదీప్తిపాంగ
నలుగదా? మనమునంతటి పరాక్రమ వంతులముగామా?

శకుంతల—అకాశమున సంచరించు పక్షులబలె గాలియాహారము గలిగి
స్వేచ్ఛానుసార ముండక లేనితగులమునఁ దగులుకొని వగలొందుట
యపేక్షణీయముకాదు.

ప్రమీల—యువతీమణులారా! బహుకాలాగతాచారనిబంధన నింత
యవలీలఁగ వదలుట నాధ్యముకాదు. కావున నట్టివాదంబు మనకి
పును వలదు. ఎప్పటివలెగేయ, సృత్య, వేణు, వీణానాదంబులఁ
బ్రాద్దుఁగడపు చుందము. ఏదీమీసృత్య నై పుణ్యము చూచెద.

అందఱు—చిత్తము.

సృత్యము.

(అనుబంధము 15)

ప్రమీల—వృషకస్యకలారా! మీసృత్య మతివినోదకరముగ నున్నది.
నేటికిమన మీ వినోదములు చాలింతము. తేవటిదినమున మనమెల్ల
రము మనయుపపన విహారమునకుఁ బోవుదము. అందఱును నచటి
కిరంజు.

(అనుబంధము 16)

[సంకల్పములు]

ద్వితీయ రంగము.

వీ థి.

(స్త్రీలు. విసీల, విశాల, విశ్వేశ్వరావధాని.)

[అనుబంధము 17]

విసీల—విశాలా! వీడేమో శుద్ధవైదిక ఛాందసుడుగ నున్నవాడు.
వీనిని గట్టికొని మనమేమి సుఖంబనుభవించ గలము.

విశాల—విసీలా! ఎట్టివాడు వీడయినను మగవాడుగాదా? మనపురిం
గల పురుషులెల్లరు నశిల్లిరి. పురుషా భావమున మనకు సుఖమెద్ది?

విశ్వేశ్వరా—(స్వగతము) వీరేమో నాపాలి మారదేవతలగ నున్నవారు.
వీరినుండి నేడప్పించుకొని పోవుమార్గములేదు. (ప్రకాశముగ) యువతీ
మణులారా! నన్నేల పట్టుకొని యీ రీతి బాధించు చున్నవారు?
మీ పాదములఁ బట్టికొనియెడ. నన్ను వదలుడు. నన్నుఁగొనిపోయిన
మీకు వచ్చులాభమేమి?

విసీల—లాభమా? నీ తోఁబొందు.

విశ్వేశ్వ—అందగత్తెలారా! మిముఁబొంది సుఖంప, నేను వయసు వాడ
నుగాను. నాకిరువురు భార్యలున్నవారు. పదుగురు పుత్రులున్నవారు.
నాభార్యలిరువురును గర్భవతులుగ నుండుకారణంబున వారికాస్సు
నకై ధనమార్జింప దేశాటన మొనర్చుచుఁ దెలియక యీదేశంబుఁ
జొచ్చితిని.

విశాల—ఏమీ! ఏమీ! నీకు భార్యలిరువురున్నవారా? వారిరువుర
గర్భవతులా? నీవు వయసువాడువుకానని వచించితివియే? వయస్సు
లేదేని నీ భార్యలు గర్భమెటుధరించిరి? నిన్నుఁగాదని యడ్డదారిఁ
ద్రోక్కి యన్యపురుషునిఁ గూడిరా?

(అనుబంధము 18)

విశ్వేశ్వర—(తలతలఁ గొట్టుకొని) భామినీతిలకములారా! నాభార్యలు
పతివ్రతలు. దుర్మార్గులుకారు. ఏమోదైవానుగ్రహమున గర్భవతు
లయినారు.

వినీల—హూ! హూ! వై వము సాక్షాత్కరించి నీ భార్యలనుఁ బొంది
నాఁడా? ఇంతటియపద్ధములూను బ్రాహ్మణుఁడువా నీవు?

విశాల—తనభార్యలబలె మేము గూపలావణ్య వయోవంతులము కామని
యేమో యీ బాపనయ్య మము నిరాకరించు చున్నవాఁడు.

విశ్వేశ్వర—అయ్యో! అటుకాదు! నా భార్యలు కురూపిణులు. మీరంద
గత్తెలు. అయినను నేనన్యస్త్రీ సంభోగముఁ గోరువాఁడను కాను.
అదిపాపమూలము.

వినీల—(నవ్వుచు) ఈ దేశమున స్త్రీసంభోగమునకుఁ బురుషుల కోరిక
యనవశ్యకము. పాపలకుమూలమగు ననుకారణంబుననే స్త్రీలు పురు
షులను బట్టిభోగింతురు.

విశ్వేశ్వర—అమ్మలారా! నన్నంతటి విషపరీక్షకు గుఱిసేయకుండి. మీపా
దములపైఁ బడివేడికొనియెద. (అనుచుఁ గ్రిందఁ బడును.)

వినీల—విశాలా! ఏడు దండసాధ్యుఁడుకాని సామసాధ్యుఁడుకాఁడు.
ఏని నీ ముక్కొని పోవుదము రమ్ము.

విశ్వేశ్వర—(గట్టిగఁ దనయింటివారినిఁ దలఁచికొని వేర్లు పిలిచి చీఱును.)
(అనుబంధము 19)

(నిష్క్రమము.)

తృతీయ రంగము.

ఉప వసము.

(ప్రమీల, నుకీల, నుచేల, నువాల, నులీల, నుకుంతల, శకుంతల, వినీల, విలోల, విమల, వికాల, తమాల, అపలీల, గుణజాల, కమల, విచిత్రల, హిమాచల, ఉన్మీల, కోకిల, అస్తమఃకు, నేన.)

— ర గ డ —

ప్రమీల—మూలమూలల నేలాడాఁగెడు ముగుడడాఁగుడు మూలలాటల
 నుకీల—చాలకలనకుఁ గాలుఁదొప్పకు చాన నీకటంపుమాటల.
 నుచేల—కేలుకేలునఁ జూచివాఁడెదఁ గీరవాణిని నన్నుగూడుము.
 నువాల—బాలతోఁ జుట్టెలగోలా పాడినాతోఁ బందెమాడుము.
 నులీల—నీలవేణిని నిన్నుగెలిచెద నీటి యీతలవచ్చి చూడుము.
 నుకుంతల—కాలమా యిదికలమాములకును గలికిరోమన్ననలు వేడుము.
 శకుంతల—ఇంతియెంతటివింతలమ్మరొ యిట్టిమాటలఁ గలమామగునెటు.
 వినీల—కాంత కలమాంబులకు మూలము తార్థమాతల మొచ్చుగాదెటు.
 విలోల—అమృతనవే సౌరభమ్మల నలరునలరులు గొమ్మకొమ్మకు.
 విమల—నిమ్మలనుగొని పోదమటుదా నిమ్మలకునిక నుమ్మలింపకు.
 వికాల—బాలనేలను పాలకిటులటు పండికొనితినుమావి పంకిని.
 తమాల—కేలుసాచుచు నందికొమ్మ కీలెఱిగి ముక్కంటి పంటిని.
 అపలీల—గోటంగిల్లక క్రొవ్వనీడలు కోమలాంగిరొ లేతమరువము.
 గుణజాల—సాటితెల్పెద పీనినంటవె చానచ్చెను నీడుగరువము.
 కమల—అన్నమిన్నా! పొన్నపూవులు నందునేమో నిక్కిచూడవె.
 విచిత్రల—నన్నుతాంగిరొ నిన్ను నెత్తెదఁ జక్కఁడా నదికనుమఁ గోయవె.

హిమాచల—మేలుమేలిది యెంతతేంపటి మీఁదికొమ్మనుఁ బట్టె వెనఁజని.

ఉన్నీల—చాలుచాలింక ననలుఁగొనుచుని చల్లఁగాఁ గూర్చుండమటుచని.

కోకిల—అలసగమనో యలసిలేమే యలరులను గొనివత్తమటుచని.

ప్రమీల—వెలది నేనెటు మిమ్మువదలుచు వెడలనెటులను నమ్మకనుఁగొని.

(అనుబంధము 20)

సుశీల—అమ్మా ప్రమీలా! ఆరామ విహారమ్మున నలసితివి కాఁబోలు.

ప్రమీల—అగునేనఖి నీకు నలసటలేదా?

సుచేల—నఖి! విహారానురాగంబున నెంతటి యలనట యైనను లవమా
త్రముగఁ దోచు చుండును.

శకుంతల—అది నై జమని యీసనసైతము దెలుపుచున్నది.

కం॥ అనురాగంబున్నయెడల

ఘనతలఘమఁ గాంచుటెచటఁ గనన్జంఁజే

కొనగోటి సోకునైచని

ననయోర్వదే భృంగచరణ శారాచముల్క.

ప్రమీల—శకుంతలా! ఎంతశృంగారవర్ణనయే యిది! అగ్ధగుంభితమై
యెంతటి ధ్వని స్ఫురించుచున్నది.

శకుంతల—అమ్మా! నీవురసికురాలవుగాన నాకుఁదోచని యగ్ధము నీకు
శబ్దాధ్వనిపై స్ఫురించినది.

విశాల—అమ్మా! దూరమ్మున నొక గొట్టము మనయుపవనముఁ
జొచ్చినది.

వినీల—అవునమ్మా! ఎంత శృంగారముగ నున్నది.

శకుంతల—అమ్మా! దానిముఖముపై నొకఫలకమున్నది.

సుశీల—అమ్మా ప్రమీలా! ఆఫలకముపై నేమో యక్షరములున్నవి.

ప్రమీల—విశాలా! నీవు పోయి యా హయమును బంధించి దాని మోమున వ్రేలు ఫలక మిచటికిఁ దెమ్ము.

విశాల—అమ్మా అటులాసరించెద.

(విశాల హయమును బంధించి ఫలకముఁదెచ్చి ప్రమీల చేతికి నిచ్చును. ప్రమీల దానిఁగొని చదివికొని చిఱునగువు సగుచుఁ దల యూఁచును.)

విశాల—అమ్మా ప్రమీలా! చిఱునగువు సగియెడవు. ఆఫలకమునందేము స్పదీ? చదివిన నేనును విని సంతసించెద.

ప్రమీల—చెలులారా! చదివెదవినుడి.

మ॥ యమిలోకావనుడైన ధర్మజుఁడు సత్యక్రియుఁడు, డశ్వమే
ధమునేయజ్ఞుఁ డిలపెట్టి యీ హయమునుజ్ఞుఁ దాఁబంపె, దేశాధి, స
ర్వమునుజ్ఞుఁ గ్రుమ్మరిలంగ దానినెవఁడే న్వారింపఁగూఁ, గ్రీడి, వే
గమే వానిజ్ఞుఁ దాటార్చితెచ్చును తురంగంబెల్లదున్నెచ్చఁగజ్ఞు.

వింటిరే! చెలులారా! ధర్మరాజుఁట. అశ్వమేధయాగంబు నేయుచుఁట. ఆయాగాశ్వమిదియట. దీనినెవరేనిఁ గట్టించో వానినిఁ గ్రీడియను వాఁడు చంపుచుట. శౌరాగర్వోక్తులు. చూచెద నొకచేయి! చూపె దనా సాహసము. ఈ గ్రీడి సమాచారంబు నేమున్ను వినియుంటిని. జడ బాఱులఁ గూడి సరస క్రీడకు మఱుగినవాఁడు గాని రక్షక్రీడకు నోవఁడు. అయినను మరమిటుల నిరాయుధపాణులై నిలుచుట సరికాదు. యుద్ధ సన్నద్ధులము కావలయును. (చెలులంజూచి) చెలులారా! మీరీహ యమునుఁ గాచికొని భద్రముగ నుండుడి. నేనివుడే మరలివచ్చి మిఁకుఁ గూడెద. (అనుచు లోనికి వెళ్లును.)

(అద్దనుసి నేనవేశము)

సేనాని—(స్త్రీలం జూచి) ఏమి యీచెలుల సౌందర్యంబు వీరిమోముఁ
జూచి నెట్టి భీరుడైనను తన భీరత్వము మాని మారుచకు లొగ్గఁడా?
ఇప్పుడు నేనేమి నేయుదును? వీరిని బల్యరించి చూచెద. చెలులారా!
మీరెవరు? ఈ హయమును బట్టిన కారణంబేమి?

విశాల—అయ్యా! మేము స్త్రీలము. వినోదార్థ మిహయమును బట్టితిమి.

సేనాని—చెలులారా! మీరు స్త్రీలనుండి మీమోముఁజూచింపుడే తెలి
యును. ఈ గుడ్డము ధర్మరాజుగారి యాగమునకుఁ గాను నిర్ణయింపఁ
బడి దేశసంచారంబు నేయ విషయబడినది. దీనిని వెంబడించిన యోధ
వరుడగ్దనుఁడు. అతఁడజేయుఁడని మీరు వినియుందురు. అట్టివాని
హయమును బట్టిన మిమ్మతఁడు ముసెచ్చునా? అతఁడిచటికి రాక
మున్నే హయమును వదిలివేయుఁడు. అగ్గితో సరసమువలదు.

విశాల—పురుషవర్యా! మీరు ధరించిన యాయుధములు విచిత్రములుగ
నున్నవి. ఏదీమాతము?

(అనుచు యోధుల కృపాణములు సర్వముఁ దీసికొని) యోధులారా!
ఈ యాయుధములు మీకేల?

సేనాని—శత్రువులతో యుద్ధమొనర్చ నాయుధము లుండవలెను.

విశాల—అటులైన నాయుధము లేకయేయుద్ధములు మీరొనర్పలేరా?

సేనాని—అది సాధ్యమగునా?

విశాల—అవిద్య మాకువచ్చును. మీకు నేర్పదుము. వచ్చెదరా?

సేనాని—మీ రాఁడువారు. సంగరి విద్యమీకెటులభించును?

విశాల—మార సంగర విద్యమాకుఁ జక్కఁగ వచ్చును. మీకుంగజపు
దుమురండి. (అనియచటిసేనానుల నొకరొకరి నీడ్తురు. అందు నొక
సేనాని.)

సేనాని—(కోపముచ) చెలులారా! మీరు మానమర్యాదలను వదలిన
స్త్రీలగళవడెదరు. కాదేని పరపురుషుల శరీరమంటుదురా?

విశాల—అయ్యా! మాకు స్వపురుషులనిన మీరేను. పరపురుషులనిన
మీరేను, రండి, మామందిరంబులఁ జేరి మారసుఖంబులనుభవించు
చుందురుగాత. (అనుచుమరల సందజిని నీస్తురు.)

సేనాని—ఛీ! బుద్ధిహీనలారా! ఇట్టి చుడుకులొనర్తురేని మిమ్ము
దుత్తునియలుగ నెఱి వేయుదుము.

వినీల—స్త్రీల నఱకుటకు మీకు నాయుధములు లేవుగదా? ఏమిసే
యుదురు?

సేనాని—మానుండి మీరందిన కృపాణములిటుతెండి.

విశాల—బుద్ధిహీనులారా! ఆడువారి ణడిన వస్తువు మరలి వచ్చునా?

సేనాని—మీరివ్వరేని మీపైఁబడిలాఁగి కొందుము.

వినీల—ఛీ! బుద్ధిహీనులారా! పరాంగళలపైఁబడు మానహీనులూ మీరు.

సేనాని—అటుసేయమేని మీరు మా కృపాణములియ్యరుగదా?

వినీల—మాకృపకు మీరుపాత్రులగుదురేని మీకృపాణంబులు మీకు
నిచ్చెదము.

(అర్జునుని ప్రవేశము)

అర్జునుఁడు—(సేనానులఁ జూచి) సేనానులారా! పట్టుబడిన గుఱ్ఱమును
విడిచి లేక మీరీ స్త్రీలతో ముచ్చటలాడుచుఁ గాలక్షేపంబు సేయుచు
న్నవారా?

వినీల—అయ్యా! మిముఁగూడి ముచ్చటలాడుచుఁ గాలక్షేపంబుసేయ
నొకరమఁగి కావలయునా?

అర్జును—భీ! రమణీ! ఆటులాడకు. యోధవరులతో రణక్రీడనలుపు క్రీడి నేనుగాని రమణులతో ముచ్చటలాడువాడనుకాను.

విశాల—మీరటులయిన, బృహస్పతులలో! మీరు మాదేశములో నేప నికని రాదు.

అర్జును—(కోపముచ) నారీమణులారా! మీసౌగురుకూతలీకఁ జాలింపుడు.

వీల—అయ్యా! ఇందులోఁ బౌగురుకూతలేమియున్నా? రమణులతోఁ గాలక్షేపము నేయనిమగవారిని మేము మగవారిని తలంపము. ఇక నాఁడువారందఱూ యా యాఁడులక్షణము తమయందుఁ గానరాదు. కావున బృహస్పతు లంటిమి. ఇందుఁదప్పేమున్నది?

విశాల—వీసీలా! ఇతఁడాఁడువారితోఁ గాలక్షేపము నేయు మగవాఁడును గాడఁట. ఆమదియుఁగాడఁట. బృహస్పతులయుఁగాడఁట. సన్యాసియై యాఁడుదానితో ముచ్చటలాడువాఁడునునా?

అర్జును—(స్వగతము) వీరిమాయల మాటలకు నేబదులిడఁజాలను. మఱ యాశ స్త్రీలెంతటి పురుషులనైన లోఁగొను మాయాపులని వినియుం టిని. ఇపుడది నిదర్శనమయ్యెను.) (పు॥) సేనానులారా! వీరినుండి మీ మీ కృపాణములను గొనుడి. కట్టఁబడిన హయమును విడుపుడి.

వీల—అయ్యా! మీ సేనానులెవరు నాఁడువారి నంటఁగల మగవారు కారఁట. లేని మగతనము మీరారోపించిన వచ్చునా?

అర్జును—ఈ యాఁడువారిజోలి మీకువలదు. ఆ హయమును విడుపుడి.

విశాల—అయ్యా! అదినులభసాధ్యముగాదు. మా రాణిగారి యాజ్ఞ న నుసరించి మేమాహయమును గట్టినాము. వారియాజ్ఞ లేక విడువని య్యము. స్రమిల రాణిగారితలో వచ్చెదరునిలుపుడి.

అర్జును—ఆశుదానిరాకకు మేము గాచికొనియుండువారము కాము.

విశాల—అట్టిపురుషులను మేము సరకునేయము.

అర్జును—నేనానులారా! మీరా తురంగమును ద్వారలో విడువ్రడి.

వినీల—అయ్యా! ఆ హవకేగినై నను సంగజుకేగినై నను మముగెలు
వనిది మేనూ హయమును వదలము. ఎవరు దాని సంతుడురో
చూచెదము.

(అనుచుఁ గత్తులు ద్రిష్టచు నిలుతురు)

(ప్ర)మీలా ప్రవేశము)

(అనుబంధము 21)

అర్జునుఁడు—(దూరమునుండి ప్రమీలను జూచి)

(అనుబంధము 22)

ఆహా! ఈ నుందరి సౌందర్యంబూహితీతముగనున్నది. ఈ నుండిని
జూచిన తుణముననుండి నామానన మతిచాంచల్యము వహించెను.
బౌరా! దీనియందుము.

నీ॥ పులుగడిగిన మించు పుస్తడి బొమ్మయో? కందర్పనూతన క్రమశరమే?
తొగలరాయనిచాయ వగియెడి, జగిన్గో? జగదభినవభాగ్య జుజుభవయో?
తుంపెనలారెడి తొలికారు జగిమించి? సౌరభాపూజ సంహారతయో?
కలికి మాటల నేర్పులల విరిబుంతియో? మదన మోహన కరమంజులమే?

గీ॥ అనగచెలయుకల్కి, యంగజాపూముక్తి

ఇందువదన రమ్యకుందరదన

కమలనయన, గంధ గజయాన, త్రిజగాన

గానసెండు, వింతచాన కాంచు.

(అంతఃసంగీతం)

హా! హా! మానసమా! ఏలచల్కిచెదవు? అగ్రజుని యాగాంతము
వరకు స్త్రీ సంభోగవృత్తుడనని ప్రతిష్ఠయొనర్చి దానికి భంగంబిప్పుడు
గల్పింపనగునా? ఆ విరుద్ధకర్మంబు నానుండి సంభవించె నేనిఁ గామా
తురుడనని సన్నుఁజూచినవారెగతా? యొనర్పరా? ఇంతకు నీ యింతి
సవనాశ్వమును బట్టినకారణంబు నాతో బవరమొనర్చుటకని నే నూ
హించెద. సమ్ముఖమ్మున రాయభారమేల? అనుండరినిఁ బల్కరించి
నాసవనాశ్వంబు విడిపించికొనియెద. (ప్ర)మీలనుజూచి) ఓ! యిందు
బింబాననా! నీవెవరు?

ప్రమీల—రాకుమారా! నేనుస్త్రీని.

అర్జు—నీవబలవని నీమోముఁగనినతోడనేయెఱుఁగనగును. దానినిఁజెప్పనేల?

ప్రమీల—నిజము. ప్రబలురను, సబలురఁజేయు సామర్థ్యముఁగల
సబలను నేను.

అర్జు—రమణీ! హయమేధాంతమగు నీతురంగమును బట్టితివేల?

ప్రమీల—తద్రక్షకుడై వచ్చిన నిన్నుఁబట్టుటకు.

అర్జు—సారసాక్షి! సన్నుఁబట్టుటకు నిది మారసంగరము కాదుకదా?

ప్రమీల—రాజకుమారా! బద్ధమోహమున సన్ను నీ ముద్దుల మోహ
నాంగినిఁ జేసితివేని రతిబంధన కళానై పుణ్యముఁ జూపి నామృదులత
రబాహుపాశముల నినుబంధించెద. కాదని యుద్ధమున నిలిచితివేని
నాతీక్ష్ణతర శరపాశముల నిను నేలఁగెడపి బంధించెద. ఇందున నీ కెద్ది
సమ్మతమో చక్కఁగా నాలోచించి జనులికుము.

అర్జు—(అచ్చెరువంది స్వగతము) ఇప్పుడు నేనేమి నేయుదు? ఇది
రామావతారమందగవడిన మాయాశూర్వణఖగ సగపడెను. ఎటు
లుండనీ యిదు యాఁడుది కదా? 'స్త్రీ'లపై బాణప్రయోగంబు వీరు

లకుఁ జెల్లునా? లోకేశుఁడగు పరమేశ్వరునిపైఁ బూనిన శరములీ సర
సిజాక్షి నుమమార కోమలాంగముపై నుపయోగింపఁగునా? కాలకే
యాదిరాక్షసులపైఁ బిడుగులబలెఁ బడిన నావడిగల బాణము లీ
భామామణిపై నెటులుపయోగింతును?

ప్రమీల—అర్జునా! నీవేమేమో యాలోచించుచు లోలోన బలవఁచు
చున్నావు. ఏమియది? ఆహవముఖంబున నీవు నాయెదుట నిల్వజేవు.
అసంగ సంగరి ముఖంబున నిలువఁగలవేమో యాలోచింపుము.

అర్జు—(కోపమున). మానహీనా! ప్రమీలా! మాఁముగల మానసిమ
ణివి నీవనియెంచి నీపై నెటుబాణములుపయోగింతుఁని యాలోచిం
చుచుంటిని. నీవుమదనోన్మాదపరీతిచిత్తనై మర్యాద వీడి వెలచేడియ
లబలె వెలిఁబడి నోటిక్రొవ్వున మాటలాడెదవు. ఇఁక నీనాలుకఁ కత్త
రింపకున్న సీతునుమావంబు బలమగును. ఇదిగో నాతీక్ష్ణశరను.

(అనుబంధము 23)

అర్జు—ఉత్సాహా! పోరుఁగోరితేనినీదు, పొంగుపొగ్గ సలుపుదుఁ
సారసాక్షి నీకునింత సాహసంబుఁ దుననటే

ప్రమీల—నోరుకుళ్ల మాటలాడ, నొవ్వడర, రసన, యో
రోరి యుద్ధమందునిన్ను నోర్తుఁజేర్తు యమపురిఁ.

ఓరీ! అర్జునా! ఏదీ నీశరలాఘవంబుఁ జూపుము.

అర్జునుఁడు—వృ॥ కండలారెచ్చడు కాండమిదే,
చండివచ్చెను జంతునినుఁ

ప్రమీల— భండనంబునఁ, బ్రాణములఁ
చెండినైతును, శరమనఁ.

అర్జునా! ఏదీ నీకాండము. కాండమయి నీరథిలోఁ గలసెనుగదా

అర్జునుడు—ప్రమీలా! నా బాణధార నీ వెంతవరకునోర్తువోయని పరీక్షించితి. ఇదిగో యీ తూరి నీ ప్రాణంబులు దీయు బాణమువేసెద.

పృ॥ నిశితబాణము నిన్నునంటెను
శశిముఖియదె. జంభునిక్కిము
వశమె; యీశుని. వాణిశూలము
దశను బాసెడు, తన్నియెరికి?

ప్రమీల—ఓరీ అర్జునా! ఇదియేనా నా ప్రాణములు దీయు బాణము? నీరసమైన నీనారసమారసాలయముజేరెను. ఏదీ, మఱియే బాణమును సంధింతువో దాని బలమించుకచూచెద.

అర్జునుడు—(అచ్చెరువంది) హా! హా! ఈ తరుణికి నెద్దియో దైవసాహాయ్యమున్నది. కాదేని నా తీక్ష్ణశరవరంపరలకుఁ బ్రాణమున నిలుచునా? త్రిలోకైక విజయుఁడగు విజయుఁడొక మగువను జయింపలేఁదాయెననునింద నాకువచ్చును. కావుననే నీమగువపై సమ్మోహనాస్త్రంబుఁ బ్రయోగించి మూర్ఛలోముంచెద.

మోహినీ; సమ్మోహనాస్త్రము, మోదమొందఁగ నందవే
ఈహమిఁక బెండువాఱుచు! నించుఁబోణిగొ; కులజే.

(సమ్మోహనాస్త్రమునఁ బ్రమీలమూర్ఛపోయి నేలఁబడును. అర్జునుడు దాని సరసజేరి దాని సౌందర్యాతి శయములకు మదిమెచ్చుచు శైశోవ చారంబు లొనర్చుచు) హా! హా! నేనెంతటి పాతకినో తెలియరాదు. యబలపైఁ బ్రబలమగు సస్త్రంబులువయోగించితి. పౌలతులు పొడవు నాలుకవారు కావున బొగురు మాటలాడుచుండురు. ఇంతమాత్రమునకే, నాకుఁ గోపంబురానగునా? వచ్చెనుబో, దివ్యాస్త్రములువయోగింప నగునా? ఇపుడేమిసేయున? ఆహా! ఎంత కష్టనిముద్దుల మోహనాంగి యిది.

నీ॥ అందమై మన్మథో నందమైనలతేని చందమై చెన్నోందు సకియమోము
శుద్ధాప్తమిచంద్ర శుభలింబమునుబోలు బంగారుఫలకమి ఫాలతలము
గొప్పలై మూలలు గొనసాగి తెప్పల కప్పుల నొప్పారు కలికి కనులు
ఇంచుకొనవంచి యుంచిన యవరంజి ననదీరునునుపారు నాతినాస.

నీ॥ జౌర, శృంగార సౌప్యవంశార; యిచట,
ధాత నిర్మాణనిపుణతఁ దగినయారె;
కటిక గుండియ నయిచిచ్చ కాండవితతి
దీనికాయంబు నొప్పించి దీనుడైతి.

హా! హా! ఇంక నేనేమిసేయుదు ప్రమీల! కఠినతరమగు నాశరము
నీశరీరముఁగ్రుచ్చి నొప్పించెనా? నేనేమిసేయుదు. కోపమును భూతముఁ
నన్నావేళించి నాహృదయమును బామాణమువలె గట్టిపఱచెను.

(ప్రమీల మూర్ఛఁ దెలిసి యర్జునుఁజూచి)

ప్రమీల—ఓరీ! అర్జునా! నీశరబలమున నేధరఁబడితివని గర్వింపకు. నీవు
ప్రయోగించినది దివ్యాస్త్రముకావున దానిని గౌరవింప, నేఁజిక్కితి.
ఇదిగో నీసై నిక నాశరంబులుప్రయోగించెద. వానిని నీవెటుడ
ప్పించు కొందువో చూచెద.

శృ॥ కాలఁప్రోలును, గనఁగఁ బంపును
కాలకంఠుని కఠినబాణము

అర్జు— మేలుమేలదె, మెలతకాంచును
నేలఁగూలెను, నెలఁతవితయె.

ప్రమీల—మీఱుశూరన, మీరవారిము
గోరువ్యాళము, గ్రోలవచ్చెను.

అర్జు— నారినీదగు, నారసంబును
జేరనీయక చీల్చివైచితి.

చూచితివే నారీమణీ! నీ నారాచంబును సమదాచిని నే జీల్చితి. ఇంక నీవేబాణంబుపయోగించెదవో చూచెద.

(అనుబంధము 24)

ప్రమీల—హా! హా! ఈ యోధవరుఁడు వీరాధివీరుఁడని నాకుఁదోఁచెను. నాశరమ్ములన్నియును వమ్ముయ్యెను. వీనికి నేనోడితినేని, నాపరాక్రమంబుచకు న్యూనతగలుగును. నామంత్ర మహిమంబుచ నేనును సమ్మోహనాస్త్రంబుఁ బ్రయోగించెద.

సాహసంబీడేరనాశర, శక్తియుక్తినిఁ జూపెదన్
మోహబుద్ధికి వీడుమాయఁక ముక్తిసందుమరక్తిమే.

(సమ్మోహనాస్త్రమహిమచే నర్జునుఁడు మూర్ఛపోవును)

ప్రమీల—(సరసంబేరి) హా! హా! ఈ పురుషుడని శారీరలావణ్య తారుణ్యసంపదలెంత వర్ణించిఁచు చాలదు. అయ్యో! ఇట్టిపురుషుని వరించి భర్తగఁజేకొను భాగ్యంబు నాకులేదాయె. నాకుఁ బురుషుఁడవు గమ్మని విధవిధముల నేవేడికొంటిని. అందులకు నీవుసమ్మతింపవైతివి. నేనేమి నేయును. శూరాగ్రణీ! ఇప్పుడు నేనేమిసేయుదును? నీ సౌందర్యంబు నాయెట్టి సుందరపై వినియోగింపక నేలపాలు నేయనగునా? సౌందర్య సౌజన్య, సౌభాగ్య, సాహస, పరాక్రమ సంపద లొక్కనియందుఁ గూడియుంట పూర్వ జన్మకృతపుణ్యఫలంబుగాదా? నాకు సమ్మోహనాస్త్రంబు సీపైఁ బ్రయోగించి నాబుద్ధి బాధ్యత నేవెలివేసికొంటిని. నీయెట్టి సుందరాంగుని సరస సరసతనుంటఁ బోకార్చితిని. నాథా! నాతో ముద్దుపల్కులు రెండుపల్కుము. అంతమట్టుకు సంతసంబైన నాకును గూర్పుము. ప్రాణప్రియా! లెమ్ము. కరువీరా! నేను మూర్ఛ

లోమునిగి మఱలలేచునపుడు, క్షణమాత్రమైనను నీకురువీరోధు
సంపర్క సుఖంబనుభవించితి. అట్టి సుఖము నాకు సదాకాలము
లేదాయెనేయని చింతించెద. అయ్యో! నినుఁబోలెడి యందకానింగూడి
యాచందాన్నిని నోలలాడక యుండు మందభాగ్యురాలి యందముండ
నేమి మండనేమి. నిన్ను వదలి నేనెఱు మరఁగలను.

సీ॥ జ్యోతిలాంఛనసార్వమై భుజగేంద్రు నగియెడియెగుభుజ యుగమువాడు
జానోష్ఠఁగాను భూజనులనడఁచునా జానుబాహున్నతిఁ బూనువాడు
తలుపులనైకాల్ప మలయింపఁ గలయట్టి చెడదగు తొమ్మిది నడచువాడు
కేసరికానునాకే సరియనికేటి పిడికిటనడిగెడు నడుమువాడు.

.గీ॥ అంగసౌందర్యమునకెల్ల నాలవాల
మయినవైడిమెఱుంగుల మేనివాడు
మదనతులపాలిమదనుఁడు మానధనుఁడు
పంచబాణసమానుఁడు ప్రాణవిభుఁడు.

ఇట్టినుందరాంగుని యెడఁబాటునేనహింపఁ జాలను.

(అర్జునుఁడు మూర్ఛనుండి లేచి)

అర్జునుఁడు—(స్వగ) నా భుజసారమంతయు నీభుజగాభవేణియందు నీ ర
య్యెను. నా దివ్యాస్త్రశక్తి యీశక్తియందు వమ్మయ్యెను. నేనేమి
నేయుదు? క్రతుహయంబెఱు సాధింతును. ఈరమణిసామాన్యస్త్రీగాదు.

తే॥ గీ॥ అబలగాదిది ప్రబలుర యాయువనెడి
యశనమేభక్షణమ్ముగ నధికపుష్టి
నందిస్త్రీశక్తియనిభువి నవతరించు
కాశరాత్రియ నందియమేలవలదు.

కావున దైవసాహాయ్య రహితుఁడనై యీ యహివేణిని నేగెలుచుట
సందియంబు. నానేర్చిన దివ్యాస్త్రములలో బ్రహ్మాస్త్రమొకటి కేష
ముగ నిలిచినది. అబలపై నట్టిదివ్యాస్త్రంబు ప్రయోగానర్హమని నేఁడ

లఁతునేని సవనాశ్వము లభించుట నాకు దుర్లభము. అశ్వము లేదేని నాయగ్రజుని యాగంబు నిలుచును. పూనిన యాగంబు నిలచెనేని పాండవ వంశమునకుఁ గళంకమువచ్చును. కళంకంబుగల కులంబు గ్రాలనేమి? కాలనేమి? నాయపజయము నన్నొకనినే బాధింపక నాకు లమునే బాధించును. కావున నే నెటులయిన నీస్త్రీని జయించి హయంబురయంబుచఁగొని పోవలయును. దానికిఁ బ్రహ్లాదాశ్రమ ముఖ్యసాధనము. దానిని నుపయోగించెద.

(ధనువు నంది బాణముచేతఁ బూని)

చ॥ అనవరతంబు శ్రీహరిని నచ్చుతునికై మనమందు నిర్విభక్తి
నినతుల్యాచరించుచుమతికై నుతులకాదనివారఁ జేయుచు
విషయముమీఱి పృథ్విమలపీఠమదగ్రజా నిర్విణేన నీ,
భువనగు నప్రమీతరుణికాయముఁ గప్పఁచుఁ గట్టివేయుతకై.

(అనుచు బాణంబుఁబూనును. పై నుండి)

అకాశవాణి—అర్జునా! నెమ్మదింపుము. ప్రమీలదేవాంశ సంభవురాలు. శత సహస్ర వత్సరంబులు నీవాస్త్రీతో యుద్ధమొనర్చినను గెలువఁజాలవు. శాంతవచనంబుల దానిసమ్మతిఁగొని వరింపుము. దీనినుండి నీకార్యసిద్ధియగును.

అర్జునుఁడు—ఏమియచ్చెరువెద? ఈస్త్రీదేవాంశ సంజనితయట. దీనిని సంగరంబున నెదుర్చు నలవికాదట. అటులయిన నిఁకయుద్ధ మునపేక్ష గీయము. సామముగ్రాహ్యము. (ప్రమీలఁజూచి) మోహనాంగీ! అశరీరవాణి వచనంబులు వింటివిగదా? మనఃకేశ నీకలహంబులాభకారికాదు.

ప్రమీల—మోహనాంగా! ప్రాచీనభముననే నేనబ్రణయ కలహంబుఁగోరి
తినిగాని రణసాంబంధిక కలహంబుఁ గోరనై తిని. దానికి నీవు సమ్మ
తించియుంటివేని నింతటి నృథా ప్రమాసముండలేదు. ఇపుడేమా
యెను రమ్ము (అనుచుఁగేలుఁబట్టి)

గీ॥ పాన్పునందునబడలించి భావభక్తిని
బంధనంబుల ప్రాథతఁ బరగఁజూపి
ప్రణయ కలహంబుచేఁ జేమఁ బరిభ్రమింపఁ
బ్రముదితాత్మల మగుదము ప్రాణనాథ.

అర్జునుడు—ప్రాణప్రియా! నాయగ్రజుఁడు హయమేధంబొసర్చి సమకట్టి
నాఁడు. అది సమాప్తమగుచుంలేవఱకు స్త్రీసంపర్కము నేజేయను.

ప్రమీల—మోహనాంగా! ఈ హయమును భటులచే హస్తినావతికిఁ
బంపుము. నీయన్నహయమేధంబొసర్చి సోమపానసుఖంబును భవిం
పనిమ్ము. నీవిచటననుఁ గూడినాయ ఫరసుధారిన పానసుఖంబనుభ
వించు చుండుము.

అర్జునుడు—నారీమణి! నేనబ్రతిష్ఠాధంగుండగుట నీతికాదు. ప్రమీలా!
ఈ దేశపు స్త్రీలు విషసంజనితలు కావున గామాత్మన్నై పురుషులను
బాధింతురు. ధాతుక్షయతః మరుషులొక మాసములో నశింతురు.
ఇక్కారణంబున మీరు హస్తినావతికేరీ శ్రీహరి సందిర్చినంబు నేసి
నచో మీదేహాంతర్గత విషంబెల్ల నెడంగును. నేనును భూసంచారిం
బొసర్చి హస్తినావతికేరెద. ఏడవ మసము సుఖముగ నుండవగును.

ప్రమీల—నాథా! నీవు నాభర్తనైతివి కావున నీయారతిరీతి వర్తింపద
రమ్ము. నావురికేరెదము.

అర్జునుడు—మోహనాంగీ! నీ స్త్రీలెవరును నాజనుల బాధింపరేని నీపురిఁ బ్రవేశించెద.

ప్రమీల—నాథా! స్త్రీలనిన నెంతభీతిల్లెదవు. ఇట్టివాఁడు సన్యాసివై సుభద్రనెటుసాధించితివో? కానిమ్ము. ఆమాటలిప్పుడేల? నీయానతి రీతివర్తిల్లెద. రమ్ము.

(అనుబంధము 25)

[నిష్క్రమము]

చతుర్థ రంగము.

—❀❀❀❀❀—

అరణ్యము.

(మేధోహిత—బ్రహ్మరాక్షసి—శిష్యులు—మలహిత—చరహిత)
మేధోహిత—(గూర్చునియుండును).

మలహిత—స్వామీ! గురువులవాసా! మాకు బ్రహ్మరాక్షసత్వముఁ బ్రాప్తించువిధము తెలుపరై తిరికదా? ఎన్నిదిసంబులుమేము స్వాతంత్ర్యము వీడి మీశుశ్రూషచేయుచు నుండవలెను?

బ్రహ్మరా—శిష్యులారా! ఆపవనికి మీరింకను సర్వులు కారై తిరి. పది వేల జనుల మాంసము మీరింకను భుజింపరై తిరి. సరుల సరములను యక్షోపవీతములుగ వడకు విధానంబు మీరింకను రాదాయెను. రుద్రాక్షమాలలకై సహస్ర బ్రాహ్మణుల శిరంబులు గూర్చరై తిరి. సహస్ర పతివ్రతా శిరోముణులను బట్టి బలవంతముగఁ జెఱుపరై తిరి. తుదకు గోరునేవకుఁ గొందఱిని సతులను బట్టి యప్పగింపరై తిరి. ఇట్టి మీకు బ్రహ్మరాక్షస పదవి యెటులభించును?

మలహారాజ—స్వామీ! మీకు ప్రారంభమున నానతిచ్చిన ప్రకారము
మన రాష్ట్రములోనుండు నీదుల నారమంతయుఁ బీల్చి కల్లంతయు
దెచ్చి మీకడుపు నిండితిమిగదా?

నరహారాజ—దారిని సంచరించి మానవకోటినిఁ బట్టి చీల్చి వారి మాం
సము వచ్చివచ్చిగ మీనోటఁ బెట్టితిమిగదా?

మలహారాజ—దేశదేశములు గ్రుమ్మరిలి స్త్రీలనుబట్టి మీపడకకు సిద్ధ
పఱచితిమిగదా?

మేదోహారాజ—కావుననే శిష్యులారా! నాకు బ్రహ్మరాక్షస పదవి
చక్కఁగ సిద్ధించెను. అమృత సారముగు కల్లును మీరొకను కడవలు
కడవలుగఁ ద్రావఁజాలరు. అపుడే మీకు నాయంతటి మహిమ యెటు
కుదురును? ఆనేక సంవత్సరములు మముఁ బోలు పెద్దల నాశ్రయించి
సేవఁజేయుచుంటిరేని మీకు నా మహిమ వచ్చును.

మలహారాజ—స్వామీ! మీచర్యఁ జూచిన బ్రదికినంతకాలము మాతోఁ
బనులు నేయించుకొనుచుఁ జంపవలెనని యత్నించుచున్నవారని
తోఁచుచున్నది. మీశుశ్రూష మాకింకఁజాలును.

నరహారాజ—నిజము. నిజము. నిద్రాహారములు వదలి సంవత్సరముల
కొలఁది మీనుఖముచక్రై పాటువడుచున్నను మీకింకను స్పృశిలేదు.
మీపదవి మాకువలదు.

మలహారాజ—స్వామీ! అదిక్కుసఁ జూడుడి. ఏదోయొక విచిత్రముగు
గుఱ్ఱము వచ్చుచున్నది.

నరహారాజ—దూరమున్న ధూప యెంతగ వ్యాపించియున్నదో చూడుడి.

మలహోత—లక్షల కొలది జనులువచ్చుచున్నవారు.

మేఘోహోత—(నిక్కిచూచి) శిష్యులారా! మీరు తలచిన క్షణముననే బ్రహ్మరాక్షస పదవి మీకుఁ బ్రాప్తియై సమయము వచ్చెను. మీ యువ నయనమున కాజనులప్రేగులు జందెములగును. వారి లలలు రుద్రాక్ష మాలలగును. వారి రక్తము మీసానముచుకు నీరగును. మీరు త్వరలోఁ బోయి యాగుజ్జమును బట్టికొనిరండు. త్వరలోఁబొండు.

శిష్యులు—(చిత్తమనుచుఁ బోయి గుజ్జమునుదెత్తురు. మేఘోహోత దానిముఖముననుండు ఫలకమునుజూచి చమ్రుకొని తలయూచి) శిష్యులారా! మీరదృష్టవంతులు. మీకేత్రమయు లేక యువనయన మగును. నాపదవివచ్చును. ఈ గుజ్జమును దోలుకొని మరరాజగు భీషణునివద్దకుఁ బోవుదము రండు.

శిష్యులు—చిత్తము.

(గుజ్జమును దీసికొని నిష్క్రమింతురు.)

పంచమరంగము.

ఆరణ్యము.

(భీషణుడు, మేఘోహోత, శిష్యులు, అర్జునుడు, నేన.)

భీషణుడు—ఏమియిది? నా యాహారంబు వెదకితెచ్చుటకై పోయిన నానేవకులిదివెఱకు రార్చెరి? చిన్నతనమునుండి నరమాంసమలవా టుగఁ గలనాకు మఱి యేమాంసము రుచింపదు. నానేవకులది యేఱతో నేను నరమాంసము దేర్చెరి.

(మేధోహోత శిష్యులతోఁ బ్రవేశించును. భీషణుడు పురోహితునకు నమస్కరించి) స్వామీ! తాము పాదచారులుగ నిచటికి వచ్చునంతటి పనియేమి తటస్థించెను?

మేధోహోత—ఓరీశిష్యా! భీషణా! లిండితిని కండమెండయి కుంభకర్ణు నిబలె నిద్రించుచు మూఢునిబలె రాజ్యతంత్రమెఱుంగక యున్నావు. మీతండ్రియగు బకాసురునిఁ జంపిన భీమసేనుని తమ్ముడగ్గనఁడు, నీసేమకు బెదరక వచ్చియున్నవాఁడు. వానిని వైశమ్పాయనబట్టి సరమేధ మొనర్చుము.

భీషణు—బాపురే! నాతాతను జంపిన ద్రోహికి సోదరుడగు నరునిఁ బట్టి తుఱిమి సరమేధమొనర్తును. నాయొనర్చుబూను యాగమునఁ జచ్చినవానిని బళువుగఁ జేయనగునా యను నందియమొకటి నన్ను బాధించుచున్నయది. మరరాక్షసకులమున నిట్టిసరమేధ మెవరయిన నొనర్చిరా? దీనివిధానంబెద్దియో తెలుపుదురని వేడుచున్నాను.

మేధోహోత—ఓరీ! మూఢరాక్షసుడా! పూర్వమున రావణుడను రాక్షసరాజు సరమేధంబొనరించి తనయిష్టార్థంబెల్ల సాధించెననునది నీవెఱుంగవా? ఈ సరమేధము సలిపినచో రాక్షస కోటికిఁ దృప్తియగును.

భీషణు—స్వామీ! ఈ యాగవిధానంబెద్ది? తెలుపుఁడు.

మేధోహోత—ఓరీ! భీషణా! ఈ యాగమునందుండఁదగిన ఋత్విజులు రాక్షసాచార సంపన్నులై చాతుర్మాస్య వ్రతమాచరింపఁదగిన వారుగ నుండవలెను.

భీషణు—స్వామీ! ఆచాతుర్మాస్య వ్రతవిధానంబెద్ది?

మేధోహళాత—భీషణా! ఈ ప్రతిము నేయువారు శ్రావణమాసమునుండి కార్తికమాసమువఱకు నెల్లకాలము సురాపానమత్తులై యుండవలెను. శ్రావణమాసమునందు మాసోపవాసులగు మాసపుల శిరమునందుండు మాంసము మాత్రము భక్షింపవలెను. భాద్రపదమాసమున జటాధారులగువారి కంఠిరక్తముఁ ద్రావెయ్యుండవలెను. ఆశ్వియుజమాసమున మాంసవకచ్యకల యెదనుండు రక్తముఁ ద్రావవలెను. కార్తికమున నతినియతులగు యతుల దేహమాంసము భక్షింపవలెను. ఇట్టియాచార శీఘ్రగు రాక్షసులు ఋత్విజులుగా నోపుదురు. అట్టివారిని బిలిపింపుము. నేనే దీనికి నాచార్యుడగుదును. పూర్వాచార పరాయణులై, యున్నత వటవృక్ష నివాసులై యుండు బ్రహ్మరాక్షసుల సాహాయ్యమున సరమేధంబు నెఱవేర్తును. యాగశాల నిష్ఠింపుము. ఆ యర్జునుని సరపశువుగఁ జేయుము. దీనినుండి నీకనేక సౌభాగ్యములొనఁగూడును. నీకులము ఎన్నెవాసియుఁగనును. ఈ సవనాశ్వము నిచటనే బంధించి యుంపుము. నీ సేననుగూర్చుము. పొమ్ము. నీ సోదరీమణులగు లంబోదరిని, యోజన స్తనిని బిలిపింపుము.

(ప్రవేశము అర్జునుఁడు సేన)

అర్జునుఁడు—ఓరీ! రాక్షసాధమా! సవనాశ్వంబును దొంగబలె దోచిక్కి నివచ్చి యిటుడాగిలివియా? ఇదిగో నీయుక్కడంచెద.

భీషణ—చల! అరెవర! రావకూన! యిటులార్వంగనేల? బాలుడందువో సరసరపాలుఁ ద్రావఁగనుజక్కఁగనింటికిఁ బోరయేల, పో సరమిటు? తల్లిదండ్రులకుఁ జక్కటి నూనుడవీపుగాననికా, వరసరంబుఁ జేసెదను నాసవనంబున, నమ్ముమామదికా.

ఓరీ! మాంసవాధమా! సొక్కి నిక్కి మాటలాడకు. నిన్నుఁ బట్టితెచ్చి సరమేధంబొనర్చు ప్రయత్నముగోనుంటిని. వంటయింటి కుండలు

మాడ్కి నీవై వచ్చి నానమీపముఁజేరితివి. నినుఁబట్టి సరమేధంబాన
ర్బుటచే నాకు సకల సౌభాగ్యములు లభించును. నాకు వైరశుద్ధియ
గును. నీ సోదరుఁడు భీముఁడను క్రూరుఁడు నాతండ్రియగు బకాసురుని
మున్న జంపెను. నిన్నిపుడు నేఁ జంపి నా జనకునికిఁ దృప్తిఁగలిగించెద.

అర్జునుఁడు — ఓరీ! నీవు బకపుత్రుఁడువా? అట్లులైన నీపంశమే నాశనమొ
నర్బు పని నాపయ్యెను. ఇప్పనికి నాయన్న ప్రారంభముననే దారిఁజూ
పినాఁడు. ఇంక నిన్నొకక్షణమైనను నిలుపఁజాలను.

భీమ—వృ॥ నక్తంచరయా, నారసమా
సక్తిక్లాగనుమా, చంపునిసుక్లా
రక్తిక్లాజనునా, రాచమిదే
రక్తంబిల్లపై, రాల్చునదే.

అర్జునుఁడు—నిలునిలుపలువా, నిక్కికునీ
తులువతనమునే, ద్రుగ్గునిఁకక్లా

భీమ— బలమునగదచే, జంపుదురా
బలమునుగనరా, పాఱకురా

అర్జునుఁడు—వేడిమిబాణము, వేడుకచే
జూడుమదేహము, జూచ్చునదే

భీమ— బూడిదెగానయి, భూమిపడెక్లా
ఓడకనిల్వర, యుద్ధమునక

అర్జునుఁడు—ఓరీ! రాక్షసాధమా! నీపలుపి కూఁతలిఁకఁ జాలింపుము.
నీబలమెంతటిదోయని పరీక్షింపఁ బ్రారంభంబుచ మృదుశరంబులు వైచి
తిని. చర్మము బలిసిన రాక్షస శరీరంబు నీది కావున నాబాణంబులు
నీదేహంబుఁ జూటవయ్యెను. ఇదిగోయీతూరి శ్రీకృష్ణబాణంబు వేయును.
ఈ బాణంబు నిజంబుగ నీపొడవడఁగించును జూడుము.

వృ॥ శాశ్వరంబు నిశాచరసి
తాతలజేర్పును తాకుమిఁకన్
నీతరమాయని నిర్వృగనన్
పాతకిఁజంపెడి బాణమిదే.

(అనుచు బాణంబువేయ భీష్మఁడు పడును.)

సే॥—స్వామీ! రాక్షసకోటినిఁ బట్టి సంహరించి వచ్చితిమి.

అర్జు॥—సేనానులారా! నేను నీపాతకినిఁ జంపితి. ఆలస్యముగ నిటచ నిలువనేల? సవనాశ్వమును విడుపుఁడి పోవుదము.

సే॥—చిత్తము.

[నిష్క్రమము]

తురీయాంకము—ప్రథమరంగము.

—❦❦❦—

(మణిపురము.)

బభ్రువాహనుఁడు, సుబుధి, వ్రతాపుఁడు, జయరత్నము, భట్ట,

దర్బారు.

(అనుబంధము 26)

(బభ్రువాహనుఁడు సింహాసనముపైఁ గూర్చునియుండ మంత్రులగు సుబుధి మొదలగువారు తమకు సుచితములగు వీరములపైఁ గూర్చు నియుండురు. భట్టలేచి.)

భట్ట—లేచి) జయజయ, స్వస్తి.

సమస్త సజ్జనస్తవనీయ సుగుణసహజా
సకలదీనజనార్తి త్కయకర మరహజా

అతులితామలయతి లోకగౌరవనీయ యగుమదనాదీగుణభావౌ.

అనూపనానాదానగుణాప హస్తిరంధ్రానూజా

నూరిజనతా సంతోషోజా

సుమహిత రక్షితేజా

బ్రభ్రువాహన మహారాజా

విజయీభవ దిగ్విజ యాభవ.

(పృథ్వీము.)

బ్రభ్రు—మంత్రివరులారా! నా నా దేశాధిపతులనుండి వివిధములగు కప్పములు నా ధనభాండాగారంబుఁ జేరెఁపఁట. నీలధ్వజుని నుండియు మరాళధ్వజుని నుండియు నెప్పటివలెఁ గప్పము రాక లడిసెనని మనకార్యదర్శి పలికెనుగదా? కారణమేమియుంచును?

సుబుద్ధి—మహాప్రభూ! ఆ రాజులిటీవల తమరాష్ట్రములు వదిలినారని వినినాను. కారణమేమో తెలియరాదు.

(సేనానియగు ప్రతాపుని ప్రవేశము.)

సేనాని—బ్రభ్రువాహనమహాప్రభూ! వందఁరంబులు.

బ్రభ్రువా—ప్రతాపా! విధాయకమగు నీపనిని వదిలి యిపుడేలవచ్చితివి?

సేనాని—స్వామీ! మరనగరోపవన సమీపమున నుచితవిధిని సేనతో వ్యాయామము నలుపుచుండ నెచ్చటనుండియో యొకలక్షణావృతంబగు హయరాజంబువచ్చెను. దానిని సమీపించి చూడ దానిలలాట మున నీ హేమఫలకముండెను. దానినొని హయంబును బంధించి, వచ్చితిని. ఇదిగో యా బంగారుఫలక తమసన్నిధియించితి. (అందించును.)

బ్రభ్రువా—(ఫలకముచేతనుంచినొని జదివి, కంటికి నొత్తికొని) మంత్రివరులారా! ఇదినాకు సుదిఁరంబు. నా దేశాధిపతులనుండి వివిధములగు కప్పములు నా ధనభాండాగారంబుఁ జేరెఁపఁట. నీలధ్వజుని నుండియు మరాళధ్వజుని నుండియు నెప్పటివలెఁ గప్పము రాక లడిసెనని మనకార్యదర్శి పలికెనుగదా? కారణమేమియుంచును?

దీనిని రక్షింప, నా తండ్రియర్జునుండు, వెంబడించినాడట. చిన్నత
సమునుండి నా తండ్రి మోమును వీక్షించు భాగ్యము నాకులేదయి
యుండెను. నాతండ్రి లోకభ్యాతినిగనిన పరాక్రమవంతుడట.
ఎక్కటికయ్యమున ఫాలనేత్రుని నోడించు వీరాధిపీరుడట. దేవేం
ద్రుని సరిగద్దియపైఁ గూర్చిండిన గుణాఘ్యుడట. కాలకేయాది
రాక్షసుల వంశమార్చిన ధవంజయుడట. భీష్మద్రోణ కృపకన్యాది
వీరులఁ బిలుకుమార్చిన ధీరవరుడట. అట్టిసూరాగ్రగణ్యుడగు
నాతండ్రినిఁ గనులారఁజూచి భక్తిపూర్వకంబుగ వందనాద్యర్చనలచే
సత్కరించి మంగళవాద్యములచేఁ బురికిఁ దోడ్కొని రావలయును.
మీరందఱు ననుగూడిరండు. పురంబు నలంకరింపఁజేయుడి. ఆలస్యం
బునకుఁ గాలంబులేదు. [సిమ్మ]మము.]

(ద్వితీయరంగము.)

ఉపవనము.

ర్జునుండు—వృషకేతు, నీలధ్వజుండు, హంసధ్వజుండు, సాక్షాత్కె, బ్రభు
వాహనుండు, నుబుద్ధి.

అర్జునుండు—గీ! ఎనుడిమిత్రులారఁ ఘోరభవాద్యము
కలగవచ్చుచున్న కథమునోచె
కాణంబుఁజెలియఁ గారాదు యుద్ధమా,
మైత్రియొక్కొమనకు మానకోదవు.

హంసధ్వజుండు—అర్జునా! ఈ ఘంగళివాద్యముల నాదము వినిచిచ్చోమరకు
నీమణిపుర రాజుగారి మైత్రియొనఁగూడునని దోచెను.

(నుబుద్ధి ప్రవేశించి)

నుబుద్ధి—పాండుకులాంబుధిప్రావృతశౌంకా! అర్జునా! మణిపురనగరాధిప
తియగు బ్రభువాహనుండు లేమదర్శనమునకై వచ్చుచున్నాడు.

అర్జునుఁడు — రానిమ్ము

(సుబుధ్ధి చిహ్నము)మించి బభ్రువాహనునితోఁ (బ్రవేశించుట)

బ్రహ్మవా—ఉ॥ కంఠగఁబాండునంశమున రాజీశూరులకల్లు మేటియై
సంగరమందు నీశునకు సాటియనక్షా యశమందిమించె నే
మంగళమూర్తి యావరుఁడు మాత్రుఁ డుదారమతిక్షావరించె జి
త్రాంగదయక్ష సతీమణిని రాగిలవాం సుతుఁడు మొక్కడుక్షా.

గీ॥ బ్రహ్మవాహుఁడఁ బాలుండఁగ్గనుఁ
డయిననీదునుతుండ నధికభక్తి
వతులనేయువాడ నాయనా దీపించి
కావుమయ్య నన్ను గరుణ మించ.

(అనుచు సర్జునుని పాదములపైఁ బడును. అర్జునుఁడు వాని తలఁదన్నె)

అర్జు—[తోపమున] చ॥ పితృకీకాశమూర్తేనకు పీఠులుజేరితీక్షాహయంబునుక్షా
వేశపకపట్టిపీఠులనువెంపడి వచ్చెడువారిఁగాంచి ని
వ్వెఱుబడితీవు, క్షత్రియుఁడవే? యదినవృత్తు, నీదుశ్లోయే
యజమానరేకనైశ్యునకు నారయఁగన్నది నిన్ను హీనక్షా.

టరీ! పితృకీ! క్షత్రియకులమని దీనిములాడుచు నాకులంబుఁ కు నెఁది
కళంకంబుఁ దెచ్చితివి. ఛీ! బుద్ధిహీనా! నీతల్లియెవరో యొక్కవై గన్వి
కులజనుకు నిన్నుగనినది. కానినో క్షత్రియబీజోద్భవునకు నింతటి
పితృకీతనంబువచ్చునా?

హంసశ్వు—అర్జునా! పాదాక్రాంతుఁడగు వానిని నవమానపఱచుట
మేలుకాదు.

శీలశ్వు—హ్లానా! శరణని చరణములపై వ్రాతినవానినిఁ దిట్టిమకలిం
చుట యపాయము.

వృషకేతు—నాయనా! నుతుండని సమీపించిచ వానిని సహితముగాఁ
దలంచి పరుషములు పలుకుట గౌరవముకాదు.

అర్జునుఁడు—ఎవరేమిపలికినను పలుకుండి. ఈ పలువ, కోమటివానికిఁ
బుట్టిన పందగాని క్షత్రియవీజోద్భవుఁడుకాదు. వీరులులేని తిఱి
జౌరుషవంతునిబలె గుఱ్ఱమునుగట్టి పిదపదానివెంబడించిచ గౌరవరు
లనుగని భీతినియేదోమొక యుపాయంబుఁ గల్పించుకొని ప్రాణము
లుదక్కించు కొనవలెనని చూచుచున్నవాఁడు. ఇట్టిపిఱికినా మీరు
గౌరవింపవలెనని నాకుబోధించుచది? మేలుమేలు.

బ్రహ్మ—పం॥ జనుకుండలంచుగౌరవము నల్పగవచ్చిన నూనుఁజూచి నీ
వసుచిత వాక్యజాలములు నాడుచుదిట్టితి వైనదెంచితిఁ
వినగనసహ్యవాక్యముల వీరనువైనవతివ్రతామణిఁ
జననిని నిందనేసితివి జంకకకాత్రపుడైతి వందునఁ.

(అనుబంధము 27.)

అర్జునా! నిన్నునేను నాయనా యని పిలుచునంతటి భాగ్యము నీవు
నాకు నొసంగవైతివి. అంతటి భాగ్యంబు దైవంబు నాకొనగూర్చు
వఱకు నీకు శాత్రవుడై యుద్ధముఖంబు నీనుతుండని సాధించెద.
పతివ్రతా శిరోమణియగు నాతిల్లి నీవల్ల ననుగనె ననునది స్థిరపరచెద.
అంతటి పనినే జేయునంతవఱకు శాత్రవుడగు నిన్ను గౌరవింపను.
నేను సాయంకాలమైనది. కావున జేపు ప్రాతఃకాలమున యుద్ధము
నకు సిద్ధుఁడవుగనుండుము.

(అనుబంధము 28.)

[బ్రహ్మవాచానునిష్కృతము.]

హంసధ్వజ—అర్జునా! నీననాలోచితమగు పనియొనర్చితివి.

సీలధ్వజుఁడు—ఫల్గునా! నీవిప్పుడొనర్చిన పని నింద్యంబు.

వృషకేతు—నాయనా! నేను చిన్నవాడను కావున నిన్నేమియు ననఁజాలను.

అర్జునుఁడు— (అనుబంధము 23.)

మిత్రులారా! నిన్నబుట్టి నేఁడు కన్ను తెఱచిన బాలునకు నైమిరేల నింతగ తహతహ పడుచున్నవాడు? ఒకవేళ వానివిషయమున నేను పరుషోస్తులాడి యుంటినిబో యాపసి బాలుఁడు నన్నేమి చేయఁగలఁడు? ప్రాతఃకాలముననే రణమునకు వత్తునను బాలుని ప్రల్లదంపుఁ బలుకులు మీరు నమ్మితిరా? ఒకవేళవచ్చెనుబో, పౌరుషమునమించి పటుపరాక్రమవంతుఁడగు నీవృషకేతు వానినిబట్టి బిలుకుమార్పఁడా? ఏల మీఁకీ యాలోచన? ప్రాప్తైసది రండు నిద్రంతము.

[నిష్క్రమము.]

తృతీయరంగము.

ఇల్లు.

బ్రభ్రువాహనుఁడు, చిత్రాంగద, ఉలూపి.

బ్రభ్రు—(చింతించుచు) ఆహా! నాతండ్రి యాడిన పలుకులు వీనులకు ములుకులై నాటి, కోపంబు రూపంబుఁ గొనినరీతి మండిపడి పాపహేతుకమగు ప్రతిష్ఠ యొనర్చితి. ఇప్పుడు నే నేమియొనర్తును?

సీ॥ జననము భావించ జనకుని నెదిరించి భండనంబొనరింపఁ బాపమగును
 ఘోషమంచని యెంచి భండనంబును వీడనా శపథము గను నాశపథము
 శపథముఁ దలంచుచు సంగరంబును జేయఁగలుపా యోటమియొ నేఁడెరియఁజాల
 జనకునిఁ జంపిన జననికికోకంబు గలుగును నేదానిఁ గలసెచూడ.

సీ॥ ఏమిదోచక యున్నది, యేమిసేయు
 వాడనక్కట వృధయంబు వాడువాటి
 కలతఁజెందెను జ్వాల మాలనుఁజిక్కి
 వేగువిధమున నెంతటి పెడఁగునైతి.

(1) హా! నామానసము కర్తవ్యతా కర్తవ్యత విచారంబు మాని స్తంభించిపడి. నేనేమిసేయుదు. నాజననమున కాధారభూతుఁ డుగదా యద్భుతుఁడు. జనకునియెదుట నిలిచి నేనెటు సంగరంబొసరిం తును? జనకునినెదిరించిన వానికిఁ బుణ్యలోకంబు గలుగునా? తండ్రి యాత్మను శిరసావహించి మున్ను శ్రీరాములు రాజ్యసౌభాగ్యసాంధ్రా జ్యములు వదలి కాననంబులఁ గందమూలాదులు భక్షించి కష్టపడిరని విన్నాను. అట్టి సీతనిఁ దనస్కరించి తండ్రి నెదిర్చి యుద్ధమాడినచో ననిర్వచ.య పాతకుఁడ నగుదునుగదా?

(2) హా! పాతకమనియెంచి నేను భండంబును వీడితినేని నా సా మంతరాజుల యెదుటనే సాహసించి చేసిన పౌరుష శపథంబు వ్యర్థమ గునుగదా? నాశపథము రిక్తయగునేని వినినవా రేమనికొనియెదరు? ఉత్తర కొమారునిబలఁ బ్రల్లదపు మాటలాడుచుఁ గార్యభాగమునఁ బందలబలఁ బాటు నిర్భాగ్యుఁడని వ్రేలుఁజూపినవ్వరా?

(3) ఒకవేళ జేసిన పంథముఁ గొనసాగింప. సాహసించితినిపో యుద్ధమున జయము నాకగునోకాదో తెలియదు. ఒకవేళ జయము నాకొనఁజూడినచో జనకుఁడు విగతాసువుగును. ఆవార్తవిని నాతల్లి వానినిఁ దలఁచుచుఁ గన్నీరుఁగార్చుచు శోకాగ్నినిఁబడి క్రాఁగుచుం డును. కడగండ్లు పడి పతివియోగంబునఁ గృశించు నాతల్లిని నేనెటులఁ జూచుచు సుఖమున ముగలను. అయ్యో! నేనేమిసేయుదును?

(చింతించుచుండును.)

(చిత్రాంగద ప్రవేశము)

చిత్రాంగద—పరువిచిత్రంబిది. నాగారాబు కొమారుఁడు తనతండ్రి మోముఁ జూచుచుంట్టి భాగ్యంబుఁ దనకుఁ గలిగెనని యెంతో సంతో

వంబున నుప్పొంగుచు సతిశయముగ నుత్సాహంబుతోఁ జనకునిఁజూ
డఁబోయి యుండెనుగదా! తండ్రినిఁ బిలుచుకొని రాక యేకాంగిగ
మరలీవచ్చి యేకాంతముగఁ జింతించుచుఁ గూర్చున్నాఁడు. కారణ
మేమియుండును? మాటలాడించి కారణముఁ దెలిసికొనియెద. (బ్రభు
వాహనుని సమీపించి) నాయనా! బ్రభువాహనా! సంతోషన
మయంబునఁ జింతించుచుఁ గూర్చుంటివి? కారణంబేమి? నీతండ్రిగారినిఁ
జూచితివియా? వానికి వందనంబులిడి వారెదీ వెనలందితివియా? నీజనకుని
యేల యిచటికిఁ బిలుచుకొని రావైతివి? మాటలాడుము. మాన
మూనిన నాగతియేమి?

బ్రభువాహనుఁడు—(నిట్లూర్చుసాదించుచు) అమ్మా! నే నేమనితెలు
పుదును?

(అనిమానమూనును.)

చిత్రాంగద—నాయనా! నన్నేల యీరీతిఁ దపింపఁ జేయుదువు? నీ
సంతోషాభివృద్ధిఁ జూచికదా నేనీ ధరమనినాను.

బ్రభువాహ—జననీ! నేనింతకుమున్నంత సంతోషవారధితోఁ దేలుచుం
టినో యంతకంటె నూరుమడుగులు చింతాల్లిలో మునిగినాను.

చిత్రా—నాయనా! అంతటి చింతకుఁ గారణమేమి రటస్థించెను?

బ్రభు—అమ్మా! నాతండ్రిగారి దివ్యదర్శనమునకుఁ బోయియుంటిని.

చిత్రా—నిజము. పోయియుంటివి. ముందేమిజరిగెను?

బ్రభు—నాజనకునిఁ జూచి నాకులగోత్ర జననీ జనకుల నామంబులు
దెలుపుకొని వందనంబు లాచరించితిని.

చిత్రా—నాయనా! సీ తండ్రి నినుఁగొఁగిలించికొని దీవించెనా?

బ్రభు—(నిట్టూర్పులువిడుచుచు) అమ్మా ఏమనితెలుపుదును? త
కాళ్లతో నాతలఁదన్ని వెడలిపొమ్మని పరుషోస్తులాడెను.

(అనుబంధము ౩౦)

చిత్రా—ఏమీ! ఏమీ!! కానక కానక కాంచిన కొమారుడని నిను
గొఁగిలింపక కాళ్లతోఁ దన్నెనా? కారణమేమియుండును?

బ్రభు—జననీ! వీరులులేనితటి బీరముతోఁ దురగమును బంధించి
వెంటనె వెంటడించిన వీరులనుఁ జూచి నెఱచి పిటిక్కినై సంగరము
మాట చాలించుకొని తన చరణాక్రాంతుఁడనయి శరణంటినట. కావున
నేను తనకొడుకుకాదట.

చిత్రా—హా! హా! అనుచుఁ జింతించుచుఁ గూర్చుండి) హా! ఎంతటి
కర్ణకశోరంబగు మాట నాచెవిఁబడెను. తండ్రి! ఇంతటి మాట
నాప్రాణ భర్తపల్లెనుఁదాడెనా?

బ్రభు—తల్లీ! అంతయకాదు. నా మానసశూలముగ మఱికొన్నమాట
లాడెను, అవి నీయెదుటఁ బలుకఁ దగినవికావు.

చిత్రా—నాయనా! అమాటలేవ్వి?

బ్రభు—అమ్మా! అదుర్దచనంబులు నానోటనేనునుడువఁజాలను.

చిత్రా—తండ్రి! నీకేల సుకోచంబు? నావిషయమేమయిన నాడెనా?

బ్రభు—హా అమ్మా! అవును.

చిత్రా—నాయనా! ఏమియాడెను?

బ్రభు—జననీ! నన్నేల యారీతిఁ గ్రుచ్చియడిగెదవు?

చిత్రా—నాయన్నా! నాప్రాణభర్త నావిషయమేమి రిలంచెనో యది తెలుసుకొనవలెను?

బ్రభు—అది తెలిసిన నీకుఁ జిత్తకేకమధికమగును.

చిత్రా—ఏమయినను గానిమ్ము నాకు దానిఁదెలుపుము.

బ్రభు—అమ్మా! నీవింతగఁ బట్టుపట్టినచో నాయన్నములేదు. నీయూ సతి నే ధిఃకరింపఁజాలను. హా! (స్వపూర్వ సారించుచు) జననీ! నీవు వైశ్యుని సంయోగంబున నన్నుఁగనినావఁట. కావుననే నాకుఁ బిఱికి రసంబు వచ్చిఁదఁట.

చిత్రా—(చింతించుచుఁగూర్చుని)

చ॥ అసనిని క్షత్రియోత్తముని యన్వయమందు జనించి యాజలా
భవుని నెదిర్చినట్టి యతి బాహుపరాక్రమములు నన్ను
ధర్మవిగఁజెప్పఁబట్టచు నధ్యక్షాధంబుగ వైశ్యుఁగూడి, దు
ర్భవునిగ నిన్నుఁజేసితిని? పాతకీనేను; భరింపఁ బ్రాణము.

తనయా నానుండి నీకుఁ గులకీచతఁగలిగెనుకదా? అయ్యో! నానుండి కదా నరివారిలో నీకంతటి పరిభవము కలిగెను? పుత్రతా! ఇంతటి పాత కిని నేను ప్రాణంబున నీభవవిఠారఁజాలను. నాయనా! నీతండ్రి నిన్నెంతగఁ బరిభవించినను నీవు దానికి బమలిడక దయవిధేయతలు చూపుచు మరలి వచ్చితివికదా?

బ్రభు—అమ్మా! నాతండ్రి నిన్నంతగ దూషించినది నేనహింపఁ జాలక తామసము వహించి, జేపటిదినంబున నీతో యుద్ధమొనర్చి నాతల్లి.

వరమవతివ్రత, వీరమాత, యవి సాధించెదవని ప్రతిజ్ఞ యొనర్చి వచ్చితిని.

చిత్రా—హా! హా! కుమారా! ఎంతటి యశరాధంబూనర్పితివి? జనక నియెడ సవిధేయతఁ జూపుట సావమిద్రోహముకాదా? సావమి ద్రోహి త్వము కారవాది సరకమూలంబగునుకదా? ఎంతటి మంత్రానర్పితివి?

బ్రభు—అమ్మా! అక్కరణంబున నేను జింతించుచుంటిని.

చిత్రా—నాయనా! సీవిపుడు మరలవెల్లి సవనాశ్వమప్పగించి తప్పాయె నని యొప్పుకొనిరమ్ము. సంగరము మాట తలఁపకుము. నిజము నాప్రాణ భర్తకు నిలుకడపైఁ దెలియనగును.

(ఉలూపిప్రవేశము.)

ఉలూపి—చెల్లెలా! ఏమిచింతించుచున్నావు? మరకుమారుడగు బ్రభు వాహనుని మోమేల చిన్నపోయినది?

చిత్రా—అక్కా! నేనేమని తెలుపునను? మర భర్తయిచటికివచ్చినాఁడు.

ఉలూపి—సంతోషము. అతఁడేమి మహారాజు. దేశదేశములు సంచ రించును. దేశాధిపతుల కూతురులను బెండ్లియాడి వెల్లిపోవును. మరలవారెవరు, ఎచటనున్నారు, ఎటులున్నవారు, బ్రదికినారా చచ్చినారా యను విషయము నైతిమ్ము విచారించఁడు. మంచినమయ ములోనే నిచటికివచ్చితిని. ఘోషముని మందిరంబునకుఁ బిలిపించి యుత్సవంబులు సలుపక చింతించుచున్నవారే?

చిత్రా—అమ్మా! నేనేమిని యాఖ్యార్తఁదెలుపుదు? సీకొమారుని నడిగి తెలిసికొనుము.

ఉలూపి—నాయనా! బ్రభునాహనా! మీరల్లిమాటలు వింటివికదా

అంతటి వీషాదకరమగు వార్త మేమియది?

బ్రభు—అమ్మా! అవమానకరమగు వార్త నేనెటు వెల్లడింతును?

ఉలూపి—నాయనా! నేను వేటుకాదుగదా! సీపెల్లనిగదా!

బ్రభు—అమ్మా! అంతగ నడిగెదవేల? తెలిపెదవినుము.

సీ॥ జనకుడటంచునే నక్కరింపంగఁ బూనినవృషాచినిఁ జూడఁ జనితినమ్మ
చని, జనకునిగని తనయుడచనిపల్కినట్లును పదములఁ బడితినమ్మ
పదములవ్రాలనక గదిరించి తలఁదన్నికై శ్మశ్రిని సురుడని పల్కెనమ్మ
పలికిన పలుకులు ములుకులై చెకసోకఁదండ్రిని నెదిరింపఁ దలఁచెనమ్మ.

గీ॥ ఉదయమునయుద్ధూమిని నెదురుపడుచుఁ
సంగరఁబున నామాత సతిగ, సీకుఁ
దెలిపెదనటంచుఁ బంతంబు నడిపెనమ్మ
మరలివచ్చినమ్మ దుర్మార్గుడగుచు.

అమ్మా! ఇదియ నా యెఱుఁగించిన యపరాధంబు తండ్రికి నవిధేయత
జూపితిచని నాతల్లిగోపించుచున్నది. నేనేమిసేయును? నాతండ్రిపలు
కులు వినినంతనే, నాకుఁ దామసగుణంబు హెచ్చెను. అందున నా
సామంత రాజుల యెచుట నన్నవమాన పఱచిన కారణంబుఁ గోక
మాకారముఁ గొనిన వానిభంశి నటించితి.

ఉలూపి—ఏమిచెల్లెలా! గిత్రాంగదా! అంతటిమాట నీవు వినియుచ
పైచితివిగదా! నీయోర్పు హెచ్చు. నీకయిన యవమానమనాకు
గాదా? నీపలె నన్నును నర్జునుఁడు పెండ్లియాడఁడా! పరిణయమైన
భామలను వదలిన తప్పకటియ చాలక పై హెచ్చుగఁ బరిభవింప
దలఁచినాడా? పురుషులు తమ తరుణులను వదలిన మాత్రమున నట్ల

తరుణులందఱు జారిణులగుదురా? ఎంతటి క్రొవ్విడి. నేనున్నవ
మాన పఱచినభంగి తేవు నన్నవమానపఱచును. మరము శారీర
సాంబంధిక శక్తిని నబలురఁచెను బుద్ధిని బురుషులకంటెను దక్కు
వయా? మానమర్యాదల విషయములోఁదక్కువయా? అతఁడు మము
నిటుల ధిఃకరించి పలుకనగునా? నీవు పతివ్రతవుకావా? వీరమాతవు
కావా! నీకొమారుఁడు క్షత్రియోత్తముఁడు కాఁడా! వీరుఁడుకాఁడా!
మున్నులవకుళులు తమతండ్రియగు క్రీరాముల నెదిరించి తమతల్లియగు
సీతను వీరమాతయనిపించి తమనిష్కల్మష జననోత్పత్తము స్థాపిం
పరా? అటులనే మరకొమారుఁడొనరింపనిమ్ము. క్షత్రియోత్తముఁడని
స్థిరపఱుపనిమ్ము. నీవు సతివని స్థాపింపనిమ్ము నిష్కారణముగ
నబలుర దూషించువారికగు శిక్షకావింపనిమ్ము. ఆబాలుని సీవేవిధ
మున దూషింపకు. శ్లాఘ్యతనుమగు పని మరబాలుఁడొనరించినాఁడు
కావున దైవము వానిరక్షించును. (బ్రభువాహనునిఁజూచి) నాయనా!
నీతల్లికి నమస్కరింపుము. (చెల్లెలఁజూచి) చెల్లెలా! నీయిష్టవైపంబును
నిష్కల్మణ హృదంబుజంబున ధ్యానించి నీకొమారుని దీవింపుము.
చిత్రాంగద—అక్కా! తండ్రిని నెదిరించిన సుతునకు బుణ్యగతు
లుండునా?

ఉలూపి—చెల్లెలా! మరకొమారుఁడాయుష్టునుని కొమారుఁడని స్థాపించిన
పిదప గదా సుతునకు విధాయకముగు భయభక్తులు తండ్రియెడఁ
జూపవలెను.

చిత్రాంగద—అక్కా! ఈవిషయమున నాకేమియుఁ దోషమ కావున
సీహితము ననుసరించెద.

ఉలూపి —అటులైన నీకొమకును దీవింపుము. (బ్రభువాహనునిఁజూచి)
కుమారా! నీతల్లికి నమస్కరింపుము.

బ్రభు—తల్లీ! నీ చరణములుపైఁ బడెద దీవింపుము.

(అనుచు సమస్కరించును.)

చిత్రా—నీ॥ అనురుఁడా వృత్రుని యునురార్ప, నురల్లె ముఖునకిచ్చిన మంగళంబు
నుధనుఁ దెచ్చడుతటి కుభముగ వీనునిమాత యిచ్చిన ఘన మంగళంబు
పామనునకుబలి బంధనంబున, నురమాతయొసంగిన మంగళంబు
నుధనుఁజిల్లెడువేళ నురలకు, నదితి, తానంగుగాని హజయ మంగళంబు
కాకుత్స్థునకువాడు కాసల్యజననితా మమతనునిడినట్టి మంగళంబు॥

గీ॥ నీకునగుఁగాత, తనయ ; నిన్జిద్రుఁడగుచు
త్రైయోక్తముఁ డనుకేరు సాక్షముగఁ
జేసి చేరుమట్లవి కీ భ్రుముగను
కీ క్తమమంబు పరిమళ స్ఫూర్తిచెలయ.

బ్రభువా—(ఊలూపినిఁజూచి) అమ్మా! నీపాదాంబుజంబులకు వందనంబు
లర్పించెద.

ఊలూపి—నాయనా!

గీ॥ నకల లోకైక విజయుఁడా నవ్యసాచి
సంగరంబున పెరించి సాహసంబు
నలిపి నీతల్లీ సతియని తెలుపుమన్న
ధీరుడని నిల్పుమా, తండ్రిపేరు ధరసు.

తనయా! బ్రభువాహనా నీశాస్త్రాస్త్రములెల్ల నెల్లకాలంబుల స్మరిం
చుచు నెద్దియు రిత్తపుచ్చక సాహసించి రణంబొనర్పుము. ఫలము
దైవాధీనంబని దృఢముగ నమ్మి నీవు రణమొనర్తువేని నీకు జయంబు
సమకూరును. యుద్ధమొనర్చు సమయంబున నర్జునుఁడు నీ తండ్రియను
తలంపు నీమానస మంటనీయకు. నీతల్లి దీవెన నీకు జయమొనఁగూ
ర్చును. శుభముగఁ బోయిరమ్ము.

బ్రభు—తల్లీ! నీహితోపదేశంబు నే నదాకాలంబు స్మరించుచుండెద.
పోయివచ్చెద.

తృతీయ రంగము.

యుద్ధభూమి, శీబిరము, అర్జునుఁడు,

అర్జునుఁడు—(నిద్రించుచు స్వప్నమంది దిగ్గుచలేచి) ఏమిది? ఎంతటి దుస్వప్నముఁ గంటిని. ఇది తెల్లవాఱుజాముఁగదా? ఇట్టిసమయంబున నగు స్వప్నము నిజమగునని పెద్దలాడుదురు. ఇదియేమో యుద్ధమూలముగనున్నది. ఉభయకుల పితామహుండగు భీష్ముఁడు నాకట్టెనుట నిలిచి యోరీ ద్రోహీ తండ్రిలేని పిల్లయని పసితనమునుండు నిన్నఁ గాపాడి విద్యాబుద్ధులుగఱపి పెంచి పెద్దఁజేసిన నాయుపకారంబు స్మరింపక మోసగించి నన్నుఁజంపితివిగదా? ఆదోషంబు నిను-వెన్నంటి బాధించదా యని కంఠోక్తిగ నుడివెనుగదా? అయ్యో! నాతాత నేనెంతద్రోహ మొనర్చినను నన్నుమన్నించి యవసాన సమయమునం నైన నన్ను విడనాడక యుండెనుగదా? ఇపుడేల నన్నిటు బెదిరించి యుండును? నాకృత్యము నామానమును బాధించుచు స్వప్నమున స్మరిణకుఁ డెచ్చినది. ఈ నావరుండిన స్థలముచెడ్డది. మఱియొక స్థల మునఁబరుండెద. (అనుచుఁ బరుండును.) (మరల దిగ్గుచలేచి) ఏమీ? కనులుమూసి నశోడన దుస్వప్నములు బలమగుచున్నవి. భారత రణా వనిని నాచేఁ గూలిన వీరులందఱుఁ గుమిగూడి నిద్రఁబోవు నాకంతముఁ ప్రపంచ బైఁబడుచున్నవారే? ఇట్టి దుస్వప్నమునకుఁ గారణమేమి యుండును? హా! హా! ఆవసిబాలుఁడు ప్రాతఃకాలంబుననే నాపై యుద్ధమొనర్తునని పంతములు వలుకుచుఁ బోయెను. వాఁడు బాలుఁ డైనను శూరుఁడుగ నగవడెను. వానినుండి నాకేమయినను బరాభ వము కలుగునా? ఏమి భీతియిది? చిన్నతనమునుండి పటుపరాక్రమ

వంతుడగు నేనొక బాలురకింతగ భీతిలవలెనా? బాల్యమున నే గురు
 దిక్షాశాస్త్రము నిండుకయ్యమున ద్రువమనిఁ బట్టి ద్రోణాచార్యుల చర
 ణములందుఁ బడవైచితి. ఎక్కటికయ్యంబున సంగారపట్టణము యక్షుని
 నెప్పరిమెప్పించితి. అగ్ని ప్రీత్యర్థము ఖండవ దహనంబున నింద్రుని
 నోర్చితి. కిరాత వేషంబూని వచ్చిన యీశ్వరునితోఁ బోరి యతని
 నొప్పించి మెప్పించి పాశుపతాస్త్రంబందితి. సురలకజేయులయి వారిని
 బాధించుచున్న నివారకవచామల యుసురాచ్చితి. భారతరణంబున
 భీష్ముని శరపరంపరల నొప్పించి కెడపుచు నాతనిపై నాకుఁగల గౌరవ
 సూచనార్థమ తఁడుపరుండ, శరపరంపరలచే మంచమొసర్చి దానిపై
 శయనింపఁజేసితి. ఇంతటి సాహస కార్యములొనర్చి మించిన పటుప
 రాకమవంతుడగునే నీ బాలురకు వెఱుతునా? వెఱవను. వెఱవను.
 ఏనామను నాకింతటి దుస్వప్నము కలుగదే? నేడేల కలిగెను? నావా
 మాంగ మెల్లడ నింతటి చలనంబుఁ గలుగుటకుఁ గారణమేమి యుండును?
 (అనుచు నడచుచు) ఏమీ? దీపకాంతికి నగపడు నా శారీరపు నీడకుఁ
 దలలేదు. ఏమాయెను? నాకు శిరమున్నదియో లేదో చూచికొ
 నియెద. (అనుచుఁ గరములచే శిరముచంటును.) శిరమున్నదియే?
 నాకగపడు నీడయందేల నా శిరచ్ఛాయ నగపడదు. ఇది మృత్యుసాక్షి
 వ్యమును సూచించుచుని పెద్దబాడరా? ప్రాతఃకాలము వచ్చింది.
 దూరము నగపడు మణిపుర పురమునందు రణభేరి మ్రోయుచున్నది.
 కానున్నది కాకమానదు. ఇప్పుడు నే వెఱచి వెనుదీసికఁ జూచినవారు
 నవ్విపోదురుకావున రణమొనర్తును. ఆ బాలుని నే నెదిరించెద. నాకింక
 నిద్రచాలు. పోయి యుద్ధభటులను సిద్ధపఱచెద.

[నిష్క్రమము.]

పంచమ రంగము.

(యుద్ధభూమి.)

బ్రథువాహనుడు, అర్జునుడు, వృషకేతు, ఉభయసేన, (వాద్యము.)
(వాద్యములతో యుద్ధభూమి నుభయసేనయుఁ బ్రవేశించుచు.)

వృషకేతు—

(అనుబంధము ౩1)

(అర్జునునిఁజూచి) నాయనా! ఈ చాలుఁద్రావు బాలు నెదిరింప నీయం
తటి పటువిక్రమశాలి కావలయునా? నేఁ జాలనా? నేను పరాక్రమ
వంతుఁడుకానని నీకు నందియనూ? పెద్దలగువారు పిల్లలను యశో
వంతులఁ జేయుట యపేక్షఁజేయుచుకాదా? నాయనా! నాకు సెల
విమ్ము. విరిసి సంపెగ పుష్కరితమును భృంగశబకమునా? అ
శాస్త్రపించు బ్రతున్నాననా? సభాచలము నెదిరింపఁ బ్రయత్నించి
నీను మహా మాయునిని ఓకముననా? నన్నెదిరింప, నాపసిబాటుఁడో
వునా? నాయనా; సునిమ్ము.

గీ॥ వాక్పూతమునను పాశపూన్యక్షంబు

మాడ్కి నఁచిఁగడపి మఱి వస్తు

నాకు సెలననిమ్ము నాయనా వేగమెత్త

నతులొనర్తు నీకు నతులభక్తి.

(అనుచు ఎంచుంబులిడి నిలుచును.)

అర్జునుడు—(చింతించుచు) నాయనా! సేధైర్యపరాక్రమములు నాకేమి

క్రోధవి కావు? సింహాక్షిరము ముంగిట గజశబకము నిలుచునా?

సీయెనుట నా బ్రథువాహనుఁడు నిలుచునా? అయినను సీతూరి నిన్ను
రణంబొనర్పఁ బంపుటకు నాకుమమురాదు.

వృష—నాయనా! ఇదియేమి విచిత్రము? ముఖంబురూపించుచు నిరుత్సాహకరముగ మాటలాడుచున్నావు. కారణంబేమి?

అర్జునుడు—నాయనా! నేనేమి తెలుపుచును? నిర్మలరాత్రి నేనొక యశుభకరంబగు కలంగంటిని. భారతరణంబున నాచే నిహతులయిన వీరులందఱు ననుజ్ఞాన్తి ముట్టి నాకంతంబుఁ దెగఁజేరిరి. నే భీతిచే లేచి పాదచ్ఛాయ వేయుచు నా సీదను నేను సూచించితిని. నాశరము నాకగపడిలేదు. కావున నాకది యమంగళకరమగు సమయంబు. ఇట్టి సమయంబునఁ బొండవ వంశాంకురమగు నిన్ను నేఁ గోల్పోనఁజాలను. నేనే రక్షావనిఁజూచి నా సాహసంబుఁజూపెద.

వృష—నాయనా! మన్వష్టముఁ గాంచి నిరుత్సాహమున మనోబయము నందక సేవాజివి నిలుచుట సమంజసముకాదు. నాప్రాణములనైచఁ గోల్పోవనిద్దుఁడనగుదునుగాని నిన్నీతూరి నాప్రాణంబున సమరమునకు వదలను. చిన్నవాఁడు మూఁఘఁడయ్యెనని చన్నుసీపు నిండింతువుగాని.

బ్రభు—యోధవరులారా! మీ యులోచనలు ముగియుగా? జీవితకాలము వఱకు నిటులనే జరుగుచుండునా? అదిగో దూరమ్మున మాయ భయుల నేఁకు సంకులకమలంబు ఘోరిమ్ముగ సంభవించింది. మిమ్ము నేనిపుడు వెదకొనినచ్చితిని. మిమ్ముఁ దెగఁజూర్చి మరలనేను నాసేన నుగలసి కొనవలెను. మీరుభయులేకమైగాని, యొకరొకరుగాని, త్వరితగతింబు.

వృష—ఓరీ! పొగురుపోతా! ఇంచుకనిలువుము. నీసాగరాచ్చెద. (అర్జునునిఁజూచి) సీపు వడిగ మరసేనను గలసికొనుము. ఈ బాటునిఁ దెగఁజూర్చి చినునచ్చిచే రెద.

అద్ద—నాయనా! అటులానర్పము నేజోయెడ (పోవును.)

వృష—ఓరీ! బ్రభువాహనా! కులము నాలుక తెలుపుచునురీతిఁ బెద్దల
యెడ సగౌరవముగ మాటలాడితివి కావున సీవు హీన కులజుడని
స్థాపించుకొంటివి.

బ్రభువాహ—ఓరీ! నీవేకులజుడవు? నీకేరేమి? నీతండ్రిపేరేమి?

వృష—ఓరీ! బ్రభువాహనా! నేనుసూర్యచంద్రుల వంశజుడను. నాపేరు
వృషకేతు. నాతండ్రిపేరు కర్ణుడు.

బ్రభు—ఓరీ! కర్ణుడవఁగ నెవఁడు? రాధేయుడా?

వృష—నిజము. నిజము. ఆరాధేయుడేనాతండ్రి.

బ్రభు—సరిసరి. తెలిసెను. సూరకులజుడవావోవు? ఈ వాహినీ నీరథిని
దాటింప నోవుచువు నీవని కాబోలు నిన్నీయర్జునుడు వెంటసిడికొని
వచ్చినాఁడు. మున్నమర్యోధనుడు తనసేనాంబుధిని మరిక్షితముగ
దాటింపఁ గర్ణధారకుడు కర్ణుడని నమ్మి నడిసముద్రమున మునిగిపో
యెను. ఆ రీతిని సీవు సీయర్జునుని బలంబు ముంతువనుటకు సంది
యంబులేదు.

వృష—ఓరీ! శూరాధమా! మాటలనుండి ప్రయోజనంబేమి? మాటల
బేరమువలదు. శరవ్యాపారమున లాభనష్టములుగని పెట్టెదము.

మ: కో! వీరభక్తముఁజూని, పోరున వీరకడక్కక నిర్వరా
ఘోరమాశరధార, నాలుకఁ గోయునిప్పుడెహజరా

బ్రభు— కారుకూతలఁ గాన్వహనెటు కాన్ముకంటెద కానరా
కూలవారము మ్రింగఁగాంచెడి, చూడరా శరధారలక.

ఓరీ వృషకేతూ! నీశరమును దాననెనఱకి నెనుమ్రుంగు శరముఁబం
పితిని. నీరుధిరంపుఁ జవిఁజూచి నామార్గణంబు మఁదమందను.

వృష—ఓరీ! నీప్రపారుమంబులు పలుకుచుఁ బ్రయోగించిన భాణంబును
నాబాణాన్నిని బూడిదఁగావించి నీరథిలోఁగలిపితి. ఇదిగోనాశరము
నీచాలి మృత్యువుగ వచ్చెను జూడుము.

మ॥ కో॥ నీదునారస మన్నిజొచ్చుచు నీరథిఁబడెభస్మమై
వాదులేలర వాడివాలము వచ్చెఁజూడర మృత్యుచే

బ్ర॥ భు— మీఁగుమించఁగ మాటలాడకు మిక్కుటంబుగ క్రూరమా
నాదుబాణము నిన్నుమింగుచు నాకలోకముఁ జూపెడున్.

ఓరీ వృషకేతూ! నీవు వయోవంతుఁడవయినను నీపెద్దలు నీకు వివా
హము నేయరైరి. చిన్నవాఁడయినను నేను నిన్ను నాకలోకమునకుఁ
బంపి నురనారుల పొందొనఁగూర్చెద.

వృష—అశ్వగతివృత్తము:— “నిన్ని దెముంచును చూడర, నీరథినాశరమున్
మున్నుగ దానికే శేలును, మోడ్పురదానుడవై”

ఓరీ బ్ర॥ భువాహనా! ఇదిగో! నీప్రభాతివచ్చెడి నాశరమును గాంచుము.
దానికే శరణని కేలుమోక్షము. కాదేని నిన్నుఁగొనిపోయి వా
కాండమున ముంచివేయుని .

బ్ర॥ భు—ఓరీ వృషకేతూ! నీకులముమాడ్కి నీబుద్ధిసైతము హీనతఁ గనిన
దని నాకుఁదోచెను నీశరము.

“ మిన్నును మన్నునుఁగానక, మీదపెభస్మమయిన్
మిన్నక, తొడినిఁకేర, మేనున నిల్వఁకన్”

వృషకేతు—ఓరీ! నీయవృష్టమిఁకను గట్టిగనున్నది. కావున నేచావకనిల
చివావు. నీయామువును దిగమింగఁగల యీ నాయూశుగము నీయా
యథలములంటి నిన్ను యమపురిలో వదిలి వచ్చును.

(అనుబంధము 32)

“మణిగణని కరశ్చత్తము” శరమిదే ఘనమగు సంగంజలం జనుమా

త్యేకము గనుగని కలంగను తనుకా.

బ్రభు—ఓరీ! పరుషపురుషులుకు నీకు ఫలమిమనా? సేగురువు సేకు మాటలు నేచ్చెనుగాని శస్త్రాస్త్రవిద్య నేర్పడాయెను.

పరుషపురుషులకు ఫలమగు నటరా

గరుషము వదలక కడలక పడరా.

ఓరీ! కదముచకు నీవు నాకు జాలవు. నీ విచిత్రముండి నెడలి యర్జునుని బంధుము. అతని శరలాఘనమించుకచూడెద.

వృష—ఓరీ! బుద్ధిహీనా! పొగురు పలుకులు పలుకకు. సేయ్యి ససిబా లుని బిలుకునూర్చ జగదేకవీరుడగు విజయుఁడు కావలయునా?

(అనుబంధము 33)

“నవనంది నీవృత్తము” యమమందిరంబునను నీతికైవసుమా

శ్రమమెప్పుడు గనక శరము చేర్చునీసుకా

బ్రభు—

శ్రమమేదుమటలకు గరము చేడికనికా

నమరంబునకా దునుము శరము చేయుదునే.

ఓరీ! ఇకనిన్న బ్రదుకనిచ్చిన నోటి క్రొవ్వు బలమగును. ఈ నాశ రమున నిన్నుఁడంపెద.

“మేఘవిల పితృత్తము” అయ్యారే! నినునరయంగ గనికే

గయ్యరంబున గలఁతును గనుమా!

వృష—

మయ్యేటంబుడి మునుంగు సలపుకా

సయ్యేటంబిది సనదు యికనుకా.

బ్రభు—(స్వగతము.) నాతీర్థ బాణములన్నియు సీయోధునియందు రిత్త పోయెను. అయినను మఱియొక శరమును బ్రయోగించి చూచెద.

“సౌతాశ్చుత్తము” ఆకుర నగరమును నంకింతున్
 నుమననకరుణలఁ జూపింతున్
 శృంగ— సమఃము నను, నిను, శాసింతున్
 యముని విడిచికిని, నంకింతున్.

బ్రభు—“సహశ్చుత్తము” మేనుఁ చూల్చు చూడదురా
 కానవేర కాంక్షమురా
 శృంగకేతు— భూనభోంత రాశమునన్
 బూనిగాంచి కాల్పునినున్.

బ్రభు—ఏమిదియచ్చెరవు? అప్రతిమంబగు నా బాణము తెవ్వియు సీయోధు నదునియంచు నిష్క్రమోచకములయ్యెను. అచట నానేన యజ్ఞుని శరధారిలఁ గ్రుంగెనేమో? నానేర్చి యస్త్రవిద్యచే వీనిఁ మది ముట్టించెద.

(అనుచు బాణాబుఁబుచ్చుకొని మంత్రించి)

ఓరీవృషకేతూ! నీతలదండులను నీకుఁగావలసిన యాస్త్రబాంధవుల స్మరింపుము. ఇంక నీవీయవనికి వెలియయ్యెదవు.

“శశివదనాశ్చుత్తము” అదెగను బాణం
 విదెగను వచ్చెన్
 పదునగు ధారన్
 హృదయముఁ గ్రచ్చున్.

(బాణాబు దవిలి వృషకేతు నేలఁబడును.)

నేనిచట నిఁకనాలసించిన నానేనతాఁజుమాత్ర పఱిపంచలుగఁ

బాబును. వారిసాహాయ్యము పోయెద. (వెడలును.) అర్జునుడు
వచ్చి విగతానునై నేలబడిన వృషకేతునిఁ జూచిజంఱించుచు.

అర్జునుడు—(స్వగతము) అయ్యో! నాబ్రదుకు నిర్లక్ష్యమయ్యెను.

సీ॥ నీమధ్య మోమునుఁ బ్రేమను జూచెడితటిమూలమాయెరా తనయశేడు
అభిమన్యు పిమ్మట సంతయు నీవని మువముచి చెడితిరా ముగ్ధులనయ
కులముద్ధరించెడి కొడుకునీవను భూరి సంతోషమెల్లను సన్నగిలెర
ర్షుషకేతు సమరూప, వృషకేతు, వాసిరి మృషయయ్యెరానీడు మృతికతమన.

గీ॥ తనయ! నీచావుఁ నికుంతి, తనుకవదలు

ధగ్ధజాదులు నిలువరు భరను నికను

సెదమైనచ్చి సవనము చితినిగలయు

పంచతనునొందుఁ బ్రాణిప్రపంచమెల్ల.

నాయనా! కుమారా! వీరాగ్రేసరుడవగు నీవా పిఱికి బాగుచకు
నోడితివియా? వాకశరులులకుఁ జిక్కిరాణంబులు నీగితివియా!
అయ్యో! నీమరణము చూచావయగు శ్రీకృష్ణుఁకు సమ్మతమాయెనా?
నీవుండనిచో బంకవుల సంతతిలేమగదా? అక్కారణంబున గతియు
లేకుగదా? నాయనా! నిన్నుఁగన్నులారఁగాక నాతల్లికుంతిమరణజా
లునా? నీవు ననువెంటిండు సపుడు మార్తల్లి ననుజేరించిలిచి నిన్ను
సహస్రాక్షులుగలిగి కాపాడుకొని రమ్మని పలికెనుగదా? ఆ వృద్ధమా
తకు నీమరణవార్త నే నేమంటెలుపును. అయ్యో! మూఢులమై
మాకు సోదరుఁడును నీకుఁడండ్రీయునైన కర్ణునిరాజ్యలోభమున జంపి
తిమిగదా? ఇప్పుడు పంచపాండవులకు సద్గతి చిచ్చుకొమారుఁడు నీవో
క్కడవని హెచ్చగు మోహమున నిను బొలించుచుంటిమిగదా?
ఘోరమగు భారత యుద్ధమున నాగారాబు కొమారుని సభిమన్యునిఁ
గోల్పోయిన దుఃఖంబు చాలక, తండ్రి నీమరణ దుఃఖం బిమ్మడించి

నా మనం బహుశా త్రులు గాల్చునుగదా? నాయనా! మాకను-
గనముగిట నిన్నొక్కనినైన నుంపక ముద్దవమగు విధి నానుండి నిన్ను-
బాపెనుగదా? నాయనా! లేచి నాతో నొకమాటయినను నాడఁగూ-
డదా? మున్ను సవనాశ్వగ్రహణమున నీవు చూపిన పటుపరాక్రమమం-
తయు నాయన్న భీముఁడు భక్తిజుని యెడట సదాకాలంబు పొగడు-
చుండునుగదా? అట్టిభీముఁకు సీమణివార్త నే నేమని డెలుపుదు?
నాయనా! కన్నులేని నొమును లింగములేని దేవతము నమంగళకర-
మగునట్లు నీవు లేని పాండవుల బ్రతుకు వెంకటగారణ మగునుగదా?
తండ్రీ! సీదైత్య శౌర్య పరాక్రమములనుండి కదా యావనాశ్వ హంస-
ధ్వజాది సాంప్రదాయములు మాకు మిత్తులైరి. అట్టి నీవు నీ శరీరమును
గృహకాకంబులకు బలిగా నొప్పగించి రణమండలమున నన్ను వదలి
పోయితివియో?

(బ్రభువాహనుని ప్రవేశము.)

బ్రభు—ఏమండీ క్షత్రియోత్తములారా! చిత్రాంగదకుఁ గోమటివాని
చలఁచఁ గలిగిన నుతుండీ రణావనియను వీధిని బాణముల యంగడియుం-
చినాఁడు. ఈ వ్యాపారమున గెలుపే వానికి లాభము. మీ శూరవ-
రుల శరములనేకములు వాఁడు శరములను వెల నిచ్చికొనినాడు.
కొండలు వీరులు తమప్రాణముల నమ్మను వానినుండి శరములు
గొన్ని సంచకరపుగఁ గొనినారు. ఆశూరవరుండగు బాలుని శరమను
రత్నమును గేలనిడికొని యేలగూర్చుంటిరి. వ్యాపారముఖమున సి-
గ్గే? వణిగ్భవునకు నర్పించి దివ్యశరముఁగొనుఁడు.

గీ॥ వెలయు నాత్లో పైశ్యుని వలన నన్ను
గనిన కతమున పీరుల కంఠములను
రత్నములుగొంటి నిచ్చట యత్న పడుచు
బడయును నీదుకొనిచ్చి పాశుపతము.

సార్వభౌములారా! మీ శరమను రత్నమునకు వెలపొచ్చని తలచితి
నేమోకదా? అటులెన్నకుండి. బహుదీనములుగ సాహసమను
భవము సంపాదించి యుంచినాను. నాసాహసమను భవమును శరము
ఖంబున బంపి మీ శరమునుగొనియెదను. మీ చేతనుండెడి యుక్త
మోక్షమ రత్నమును భవునకు నర్పించి పాశుపతాస్త్రంబు గొనియెన
రెండు. వలదేని మీతలను వెలగచిచ్చి దానిని నేనుగొనియెద. లెడు.
జంకనలదు. నవనాశ్వము గోరితిరేని సంగ్రామమే దానినాజ్ఞించు
సాధవము. అది వలదనిన మీరు వచ్చినదారి పట్టుకొని మరలిపోవట
మఱియొక సులభమార్గము. ఈ రెండు మార్గములలో మీరు దేని
సపేక్షింతురో త్వరితముగఁ దెలియఁజేయుఁడు. వ్యాపారులకుఁ గాల
విశంబము నష్టకరమగు మార్గము.

అర్జునుఁడు—(కోపమున గనులెఱ్ఱఁజేసి) ఓరీ! పొగరుపోతా! కవుడే
వచ్చి నీపోసరమడఁచెద. (అనుచువృషకేతుని నెత్తికొనిపోయి మఱు
గున నుంచి మరలివచ్చి.)

కావవృత్తి	అలె, నీకడు పోసరమొ కరవారము ద్రుండునికత్ శరవారముచే నిదెసి శరముకా దాగవేయుదునే.	} స. స. స. గణములం. నవమధ్వంధము.
అర్జునుడు— పౌరుష వృత్తము.	{ చెల్లవు చెల్లవు పంపి ద్రుండుమాలో ఫలమునునే పొల్లగు వాక్యములనిలోఁ తెల్లునెవరుని యెదుటక.	
		భ. భ. స. గణములం

అగ్రస్తు— మందిరమున నీమాంకనకా
కుంత { మందరతమపుకా జూపుమింకా } ఖ. స. భ. గ. గణములు
వృత్తము. { క్రందుననిలువకా గావరముకా }
గండంగ జజుముకా గుంతమిదే. 7 యతి

బ్రభు— పొగరార్తులయూ పోరున నా
సాధన { దగు పంథము చెన్నాంగనకా } స. స. భ. గ
వృత్తము { బగవాండగు నీబాహుబలం }
బగలుకా గనుమా యాశుగముకా. 7 యతి

అగ్రస్తు— ఓరీ! బాలకా! క్రొవ్విమాటలాడకు. పెద్దలయెడఁ నూహ
దిగిన మానమర్థుల గమనింపుము. గర్వించి మాటలాడితివేని
నీరనువుఁ జేల్చుబాణము వేయుచును.

అశుగవృత్త— { నిశితా, శుగము, న, నీతమపుకా }
బ్రభు— { శకువా! చెవరంగ జేయుదునేకా } స. స. జ. లగ
{ పశమే? పశుపతి, వచ్చిననీ }
యశమార్తునుగను మాజవడికా. 8 యతి.

యోధవరా! నేను పత్నిప్రతాపిణిమణి సుతుండను. నాతల్లి దీవెన
నన్ను భద్రముగఁ గాపాడును. నాతనువుఁ జేల్చు పశుపతి నశముకాదు.

అగ్రస్తు— ఓరీ! నీటులు గులుకుచుఁ బాటలాధరలబలె మాటలాడకు

కంటిక వృత్తము— { పోటుల కాలమునకా }
{ మాటులు బోలునె? నీ } ఖ. భ. గ
{ నీటులు చెల్లవు పో }
{ కాటికిఁ గాడిడుచుకా }

బ్రభు— సమరముఁ జేయుచువికా
శనున { శమనుని మందిర ముకా } స. జ. ల. గ. గణములు
వృత్తము { గ్రమముగఁ జేర్చెద, నే }
మముగను ముందుమింకా 7

నవ్వసాచీ! చక్కగ నిలిచి పోకోసర్పము. ఈ తూరి నిన్ను శమముని
మందిరంబు జేర్చెద.

అర్జు—ఓరీ! పిటికీ! నైశ్యకుమారా! భీష్మవ్రోణ కృపాశ్శర్ధామాచ పీఠ
వరుల నాతో బోవోసర్ప జాలగైరి సన్నజయింకు సీశునివశము
కాదయ్యె. నిన్నుబోలు బాబుడా నాయెదట నిలిచి యాలము
జేయసాహించువాడు. ఇదిగో సీపాగరాచెద. కొండనుడికొని
సమేషము గతియేమగుచది సీవు తెలియజాలవు.

(అనుబంధము 34)

పుత్రానా— నైశ్యజాతి తోడనాకు వాదమేల యింకనా
వశ్యకంబుగానునిన్ను వధ్యగాను జేసెదక

బ్రథు— దృశ్యనైవ నీశరీర భేషమందు దాగచుక
లశ్యతోహరుండుగాను ప్రాణమ్మరించెదక.

అర్జునా! ఇంక నీ త్వచభర్జలు చాలింపుము. అవి పనికిరావు.

అర్జు—చీ! మూర్ఖా! మాటలాడకు.

నజయవృ త్తము.	$\left\{ \begin{array}{l} నిలునిలు నిక్కకురారా \\ పలువల బోలకుపోరక \\ గులమును గానని నీపీ \\ చులుకులు బల్కంగ నానే \end{array} \right\}$	న. జ. యగణములు
-----------------	---	---------------

బ్రథు—ఓరీ! అర్జునా! కులహీనుడ నేనని సీవు పలుమాటు పలికితివి.

ఈ కలనిలో నిను జంపి నాకులము సాధించెద. చక్కగ నిలుపుము.

సమ్మాహనవృత్తము.	$\left\{ \begin{array}{l} కులమును నీకుక జలవేక \\ కలనికి నేవచ్చితిని \\ చలుకులు చాలింపుమనా. \\ మూలకుల లక్ష్మణబగుమా. \end{array} \right\}$	<p>న. య. న.</p> <p>గణములు.</p>
-----------------	--	--------------------------------

(బాణంబువేయ నద్దనుఁడు మూర్ఛపోవును.)

(సమీపించిచూచి) ఈయోధవరుఁడు మూర్ఛలో మునిగెను. అచ్చట నా నేగలి యేమయినదో చూచి వచ్చెద. (జెల్లపోవును.)

అద్దనుఁడు—(లేచి) ఆ యోధవరుఁడు బాలుఁడెచటికిఁ బోయెనో, దా? ఏమీ! ఎక్కటికయ్యమున నీశ్వరు నోర్చిన నేనీబాలుని గెలువఁ జాల నైతిని. సరివాఁడలో నగుబాటయ్యెనుగదా? నీని శరణాల నై పుణ్య మెంతటిదియో నేఁ డెలియఁజాల. వీఁడు నిజముగ నొక మహాత్ముని కొమారుఁడేమో? కాదేని వీనికి నింతనామస్థ్యంబెచటినుండివచ్చును? వీఁడు నాకొమారుఁడని మున్నపలికెనే. వీఁడెటు నాకు సుతుఁడయ్యెను? వీనితల్లి చిత్రాంగదయఁట. ఆస్త్రియవతేయుఁడు? దాని పేరు సైతము నేవినియెఱుంగనే? ఇప్పుడు నేనేమిసేయుదును. నా సాహసమంతయు వెచ్చించి యాబాలుని గెలువకున్న లోకై కవిజయఁడను నా నామంబునకుఁ గళంకంబువచ్చును. నాశత్రుప్రయోగంబీ బాలునియందు సిద్ధింపదు. చిహ్నము నై నను పెద్దక. చేగొట్టినతె ననరీతి నా నేర్పిన యస్త్రంబులుపయోగించి యాబాలుని నేలపైఁగె డపెదను గాని చంపను. ఆబాలుఁడు నేఁబడితినిని నమ్మి తనసేనఁ గలసియుండును. అచ్చట నేపోయివానినిదాఁకెద.

[నిష్క్రమము]

ఆచారంగము.

(యుద్ధభూమి.)

బ్రభ్రవాహనుఁడు, అద్దనుఁడు, ఉలూపి, చిత్రాంగద, క్రీకృష్ణుఁడు, అద్ద—సీ! బాలకా! నేమైమఱచియుండు తఱి నీశరముకటి నా శరరముఁదవిలిన కారణంబున నేనేలంబడిన నీవు గరువించి మాటలాడఁజొచ్చితివి.

చ॥ అరెవరెనైశ్యబాల నినునాజనిజంపెదఁ జూడుమింతలో
గరునము హెచ్చి నిక్కకుర కావడమెల్ల నడంతుఁ గానరా!
గురుతర బాణజాలములకుకొ గుఱిసేతుర నిన్ను నిప్పుడే
స్మరణకుఁ దెచ్చికొర కనిసాఁకిన తల్లిని మానసంబునకొ.

బ్ర॥ భు—ఓరీ! క్రిందపడినను వెన్నుమన్నుకా లేదను నైశ్యుఁడు సీయ్యై
వాఁడు కాఁబోలు.

కా॥ పోరకొ వ్రాలిన నీకు నింతపొగురా పోపొర క్రికాంతునికొ
జేరకొ బిల్వర నీకు దోడుఁగను సుశ్రేయంబు ప్రాప్తిల్లరా!
ఘోరాజికొ బటుకక్రమాభ్యుని ననుకొగుందింపఁగాసాధ్యమే
క్రిరామాపతికైన? మానుమికొ శారీరాభిమానంబునుకొ.

అద్ద—(ఇంచుక యాకాశము దిక్కుఁజూచి) ఓరీ! బ్ర॥ భువాహనా!
ఈ తూరి నాబాణంబుల నిర్నుఁగెడపెదను.

పృ॥ వీరక్షత్రియుఁ డగుచుకొ
వీరాశ్రేసరుఁడగునా
ఘోరాస్త్రంబున నడంతుకొ
పీదస్వముఁ గనరా.

(అనుచు బాణంబువేయ బ్ర॥ భువాహరుఁడు మూర్ఛపోయిపడుచు.)
(నమిపించి) హా! ఈ బాణుని సౌందర్యా కృత్యెంత మునోహరగ
బుగ నున్నది. వీనియుద్ధమోముఁ జూచి నేకతీనాశ్మిచి మాంసమై
నను గరఁగకపోవునా?

సీ॥ జగ్గియధుగలు చూడఁ జగ్గురులపగియెడి నడుమొ చూడఁగలేదు ఓడికెక్కిన
మోము చందము చందమామయందము మోన్పుననురాగరాగమో కొగమోవి
అటమోద్దుఁ గన్నులే యరవిందములఁ గెల్పునటవెలగైత్తువో రాగమోదురు
చికిలిచెక్కులచెక్కు చెఱచుఁ జంద్రికకాంతి చపలాలతానిభచ్చాయజేను.

గీ॥ నవనవంబులు సైధులెల్లలయారె
నవనమొనరింప నచ్చనారి నానచెలుపు
నరుచిగళమునకెంతటి తోగముద్రము
మల్లమొల్లలచాలు పోపల్లవదన.

ఇట్టి సాభాగ్య లక్షణాకారునిగనిన తల్లిభాగ్యమే భాగ్యము. అయ్యో!
అసీమాత తనసుతుఁడు నేలఁబడెనని వినినఁ దోడన యెంతగఁ
జింతించునో? ఎంతగ విలపించునో? నన్నదూషించునో? శపించునో?
నేనేమిసేయుచును? వీనాపాపమునఁ గ్రార్యావేశంబు సహజముగదా?
ఇపుడీ బాలుఁకునై నేనెంతగ సంగలార్చిన నేమిప్రయోజనము?
(బాలునిసంతి) ఈపసికూఁకు నిఁకనునునురున్నది. ఇదిమూర్ఖుగాఁ
బోలు. నెమ్మదిగఁబడియుండ నిమ్మునానేగతియేమయినదో చూచి
వచ్చెద. (వెల్లిపోవును.)

బ్రభు—(మూర్ఖుఁడుండితెప్పరిలి లేచి నలుదిక్కులఁజూచి దూరంబున నొక
స్త్రీరూపు నీడఁజూచుచు నచ్చెరువంది నిలుచును.)

(స్త్రీరూపమున నున్నవిగ్రవాము.)

ఓరీ! బాలకా! బ్రభువాహనా! భీభత్సుఁకు నీవు భయపడకు.
ఘోరతపంబొనర్చి మేనఁద్యజించి యానరుని శరముఁ దెగవేయంగల
శరరూపమును దాల్చి నీతూణీరమున జాగినాను. నాపేరు జ్వాలకా
వున నాశరము పేరును జ్వాలయనంబును. నీవు భీతిల్లక సీమాతకు
మానసాభివందనమొనర్చి భక్తిచే శరమునకు నమస్కరించి నరునిపైఁ
బ్రయోగించితివేని నాశరము నరుని శరము దునుమును. ఇదినిజము
ముమ్మాటికి నిజము.

(ఛాయావిగ్రహ మద్యశ్యమగును.)

బ్ర.భు—ఏమియచ్చే రువిది? ఇంతటి కష్టకాలంబున నాకీ ఛాయావిగ్రహము తోడ్పడెను. నైవానుకూలమనిన నిట్టిదియకాదా? ఇట్టి మంచి సమయమును కేబోగొట్టుకొనరాదు. ఈ శరసాహాయ్యమున నాసవ్య సాచిస్తే నాసాహసముఁ జూపెద. ఇప్పుడే నాతల్లికి సభవండఁబుల్గించెద. (అనుచు సమస్కరించుట నటించుచు.)

(అర్జునుని ప్రవేశము.)

అర్జునుడు—ఓరీ! కలహీనా! బ్రదికితినిని బాబ్బలిడకు. నీకవసానకాలచూసన్నమాయను కాపుననే యంతగ మిడిసి పడియెదవు. బాలుఁడవని. కనికఁపించి నినుఁజంపనై తిని. ఈ తూరి నిన్ను వదలను.

బ్ర.భు—ఓరీ! అర్జునా! నేరాడఁదగినమాటలు నీవాడితివి. మంచిది. ఈ గడియనే నీయాయుఃపరిమితి గడచును. నీనైవమును దలంచుకొనుట కించుక కాలము నీకుఁగడువచ్చినాను.

(అనుచుఁగేలు మోడ్చియంకేశము దిక్కుఁజూచి)

(అనుబంధము కిర)

ఉ॥ పాపమూర్తియై వెలయు పాశ్థని దారఁగ నాదుక్కా తా
భావమునందు నెల్లప్పుడు పాండవ మధ్యము, భక్తియుక్తిని
దైవముఁ గాఁగ నెన్నుచును దారపతివ్రత యయ్యెనేని నీ
పాపక బాణమిత్తనిఁ బాశ్థనికంఠముఁ ద్రుంచుఁగావులక.

(అనుచు బాణమువేయ. పాశ్థని శిరము ఖండమయి దూరమునఁబడును.)

బ్ర.భు—(కంఠవిఘ్నముఁడగు శర్మనింజూచి చింతించుచు) హా! హా! నేసేంత సాతకిని. నేనెంతటి పాపకర్మంబొనర్చితి. అయ్యో! సాజననకారణ భూతుఁడగు పాశ్థని నాతండ్రిని నాచేతులారఁ జంపితినిగదా? ఇంత

కంటే ఘోరకల్మషంబు వేటాకటికలదా? నాయనా! ఒక్కనాడయినను నినుజేరి సమస్కరించి దీవెనలందు సౌభాగ్యము నేగననైతిని గదా? తండ్రీ! సమస్తవిద్యా ప్రవీణుడవయి, సకలనీతికోవిదుడవయి, అప్రతిమదివ్య శస్త్రాస్త్రనిపుణుడవయి జగదేకవీరుడవగు నీవు మున్ను నాతల్లిని చిత్రాంగదను పాణిగ్రహణ మొనర్చిన శుభోదంతంబే మఱచితివి? నీవు నాతల్లి సరసనుండు సమయముననే, నేబుట్టి తిరట. అవ్వార్తస్మరణకు రానికారణంబేమి? నాయనా! నిన్నునేను దర్శించినపుడు నీతో యుద్ధమాడసని నిరాకరించియుండిన బాగుగనుండెనుగదా? కాక, నన్ను చిట్టికొట్టి యుండిన సంతకంటే మేలుగ నుండెనుగదా! అయ్యో! పత్నివ్రతా శిరోమణియగు నామాతను పునీతను వ్యభిచారిణియని యేలదూషించితివి? అయ్యో! నీవు దూషించిన మాత్రాన, నాతండ్రియేమయిన ననుకొననిమ్మని శాంతిపహింపక, నేనేలయూగ్రహపరవశుడనైతిని? కోపావేశుడనై సతత నాతల్లి ననుజేరి తనయా! తండ్రిపై విరుద్ధము జెంచితగవునుట ధర్మంబు కాదని పలికెనుగదా? నాపెత్తల్లి యేల నన్ను యుద్ధమునకుఁ బ్రేరేచెనో? ప్రేరేచెనుపో స్త్రీబుద్ధి వినుట తగదని యెన్నక నేనేల యామె దుష్టత్రమునకు లోనైతిని. ఇంతకు నాపెత్తల్లి యలూపి యీ మహానుభావుని భార్యయకదా? పెనిమిటిపై నామెకేల యింతటి దుర్బుద్ధి పుట్టియుండును? అయ్యో! ఎన్నియనర్థములకు నేగారణభూతుడనైతిని. నేబుట్టి నాకులమునకే కళంకము దెచ్చితినిగదా? ఈ నా తండ్రి మరణవార్తవిని నాతల్లి విధవాత్వమునగుండుచు జీతజేరునే మోగదా? నాపెత్తండ్రి పినతండ్రులెంత తపింతురో? ఆవృద్ధమాతకుంతి పుత్రశోకాగ్నిలోఁ బడికాలి పోవునేమో? అకటా! నాపెత్తండ్రి పూనిన యజ్ఞ దీక్ష నావలన జెడెనుగదా? నేనేమిసేయుదు? క్షేత్రవా

హనుని రక్షింపఁ బొందవలయుచున్నాఁడనియు గరుడవాహనుఁడు సదాకాలంబు వెంటఁబడించుచున్నాడనియు జగత్ప్రసిద్ధి? అట్టిరమ్యాపతి నేఁడేల నాతండ్రిని రక్షింప నమీసంపఁడు? నాతల్లి వచ్చి తన పతినిఁ జూపుమని నన్నడిగిన నే నీశవము నెటుచూపును? దైవమా! దిక్కుఁగాఁగని ద్రోహిని నన్నెటుల యీడఁఖమునుండి తొలఁగించెదవో?

(అనుబంధము 316)

(అనుచుఁ జింతించు చుండును.)

(ఉలూపి, చిత్రాంగదల ప్రవేశము.)

(అనుబంధము 317)

చిత్రాంగద—(అర్జునునిపైఁబడి) హా! ప్రాణనాథా! నన్ను వదలిపోయితే! నాథా! నీవు నానునలేనిరతి నాకంత భూషణముగనుండు మాంగల్యమే నాకు సర్వకాల శుభకరమని యెంచి దానినిఁ బూజించుచుంటినిగా? ఈ నిర్భాగ్య కాసాభాగ్యమైన నేలయుండవలెనని దానిని నానుండి బాపితివియూ? నే నన్నివిధములఁ జెడితిని. నాజన్మమే వ్యర్థమయ్యెను. (బ్రభ్రవాహనునిఁజూచి) ఓరీ! కులపాంసనా! కుమారా! నీకార్యంబతిష్ఠామనీయము. పితృహంతకుఁడనైతివి. సీకీర్తి దశదిశల వ్యాపించును. నినుఁగని పెంచి పెద్దఁజేసిన నీతల్లికి, వీనుల కమ్మలు, కంతమాంగల్యము, మంగళకరమగు కుంకుమ పసుపు గంధమాల్యాదులు బరువని యెంచి కాఁబోలు వానిచెఱునుండిముక్తను జేసితివి. సుపుత్రుఁడనైతివి. కొడుకు మరణము విని కుంతి బ్రదుకునా? తమ్మునిమరణము విని ధర్మజుఁడు మనునా? భీముఁడు జీవించునా? తమ్ములగు నకుల సహదేవులు ప్రాణాన నిలుతురా? పతివ్రతా శిరోమణియగు నావదినె ద్రాపది ధరనిలుచున్నా? ఉభయకులములు

నీపిలనఁ బాడాయెను. హేయమగు నీ పౌరుషమజేయుడగు విజయుని నీతండ్రినిఁ జంపుటయందు వినియోగించితివియా? (అర్జునునిఁ జూచి) ప్రాణనాథా! మాషగుణ శూరత్వ సాహస ప్రాధిమ్యము నీకు సమాను లేరు నీధరను లేరనికదా ప్రసిద్ధి. అట్టివాడవు నీవీ శిశువుచేఁజిక్కిలి వియా? భర్త విశ్వాసమైనై యెథన్యమనుభవించుచు నేనీ వసుధమని యుండఁజాల. తనయా! నీమాతాపితృల సంస్కరణార్థంబు జ్ఞాతజే ర్వుము. ఆలస్యమేల? మాయశంతరము నీవు సుఖమున నుండువు గాత. దానికి నీవు సమ్మతించవేని, పూర్వమునఁ బరశురాముఁడు తన తల్లిని గృహణముచేఁ దెగనజ్జీర విధమున నన్నుఁదెగనజమము.

బ్రహ్మ—అమ్మా! నావిధికి నే నేమిసేయఁగలను? నీకంటెను నాకువేయి మమంగులు దుఃఖము పెచ్చుపెట్టిగిరిది. నేనీపాపక ఫలమునుంచుకొని మరణజాలను. ఈ నానీచదేహమును సన్నిముఖమునఁ బరిహరించెద. తండ్రినిఁజంపి సుఖమున మనఁనెడియపవాదము కంటెను దండ్రినిఁ జంపిన దోషంబునఁ దనదేహంబన్నిముఖంబునఁ గాల్చెననుకీర్తియైనను రానిమ్ము.

ఉలూపి—నాయనా! బ్రహ్మవాహనా! ప్రాణత్యాగమునకు సాకంశింపకు. పాతాళలోకమున నాతండ్రిసరస మృత సంజీవక ముఁచియున్నది. దానిని మరము దెచ్చినచో సర్జనుఁడు బ్రహ్మకును. ఈ ఘల్గునుని శరీరము భద్రముగ రక్షింప నీ నేనను నిటనుంపుము. చిత్రాంగదయు నిచటనే యుండనిమ్ము.

బ్రహ్మ—అమ్మా! నాతండ్రిని బ్రదికింతువనిన నేనెంతటి సాహసమునైనఁ జేయసమర్థుడను.

ఉలూపి—అట్లులైన నా వెంటరమ్ము.

ఏడవ రంగము.

(యుద్ధభూమి.)

(అర్జున, చిత్రాంగద, ఉలూపి, బ్రభువాహన, శ్రీహరి, దుర్బుధ్ధి, దుస్స్వభావుఁడు)

దుర్బుధ్ధి—(తమ్ముడగు దుస్స్వభావునిఁజూచి) తమ్ముడా! మాతండ్రి
యగు ధృతరాష్ట్రుఁడు పలికిన నరుఁడు వీడేను. వీనిని గాచికొని
యెవతెయో యొకయూషదున్నది.

దుస్స్వభా—అన్నా! దూరమున సేరయున్నది. ఇందున నెవరు లేచినను
మనబ్రదుకు తెల్లవాఱదు.

దుర్బుధ్ధి—కావున మరము మరమాయాబలంబున నదృశ్యరూపముదాల్చి
యిచటఁ బడియున్న నరుని శిరమునెత్తుకొని పోవలయును.

దుస్స్వభా—అన్నా! దానినిఁ దీసికొనిపోయి మరమెచట డావవలెను.

దుర్బుధ్ధి—మరము వచ్చుదారిని బక దాల్భ్యముని నివసించు మహా
రణ్య మున్నది. ఆముని యాశ్రమంబున దీనిని దాచుదము.

దుస్స్వభా—మంచియూలోచన యిది. ఋష్యాశ్రమము కావున నందెవ
రును వెదుకఁబోవరు. అటుగాన మనపని మరము సేయుదము.

(అదృశ్యరూపము వహించి అర్జునుని శిరము దొంగలించుకొని దృశ్య
రూపమునవచ్చి సంతసించురు.)

(అనుబంధము కిరి)

(అనుచు నటించుచు వెళ్లుదురు.)

(ఉలూపి బ్రభువాహనుల ప్రవేశము.)

ఉలూపి—(అర్జునునిఁజూచి తలఁగానక) చిత్రాంగదా! మర ప్రాణనాథుని శిరిమేది? మేము చనుచవుడిచటనే యుండెనే?

చిత్రా—(చూచి) అక్కా! కంటితెప్పవేయకనేఁ గాచియున్నాను. ఇచటికి నెవరు నల్లాడలేదు.

ఉలూపి—(చింతించుచు) నాయనా! నీసాహసమంతయు వ్యర్థమయ్యెను. నాగులతో ఘోర రణంబొనర్చి నీవుసాధించుకొని వచ్చిన మృత సంజీవకమణి యనుపయుక్తమయ్యెను. నీతండ్రి శిర మేదానవుల పాలాయెనో, యేమాయావులచేతఁ బడెనో తెలియదయ్యె. శిరములే నిదో నరునిబ్రదికించు విధమెద్దో నాకేమియుఁదోఁపకయున్నది. సర్వసంకట పరిహారియగు శ్రీహరియొక్కఁడేమిఁకు దిక్కుకావున అరమా నాథుని నిష్కవటమానసంబున భజింపుము. అతఁడుభక్తనులభుండు.

బ్రభు—తల్లీ! నీయ్యాజ్ఞనువర్తిని నేను. నీచేఁబలుకంబడిన దైవమును నేనిప్పుడు భజించెద.

పంచచా॥ నిరంజనా, నిరంకరా, నిరస్తద్దోషసంచయా!
నిరాశిషా, నిరాకృతీ, నిరామయా, నిరంకుశా!
చారాజ పందితాఘనా, హరీనినుక్తా స్మరింతునే
సురేంద్ర సౌఖ్యదాత, భూసురాది నక్షత్రస్తుతా!

ఉ॥ వీన నవీనవాహన, పవిత్ర చరిత్ర, రమారమా, హాసీ!
దానపదాన, దీనజనకౌ ఘనకామితదాన శ్రీహరీ!
మానిజనావనా, మహితమానధనా, మహితానుబోధనా!
మానసుమాన, నిల్వబె, రమాధన, మాధవ విష్ణునమృతికా.

(అనుబంధము కి)

(శ్రీహరిప్రవేశము.)

శ్రీహరి—బ్రభువాహనా! నీవు సన్నుదలచిన కార్యము నేఁజెలిసితి.
నీతండ్రి యర్జునుని శిరంబు దుర్ముద్ధి దుస్వభావులను ధృతరాష్ట్రుని
కొమారులు దొంగలించుకొనిపోయి దాచినారు. వారు మాయాబ
లంబున మించినవారు కావున మీకసాధ్యులు. ఇదిగో నా కరమున
భాస్కరు చక్రమంపి శిరముజెప్పించెద. మాటలకు గాలంబు లేదు.

ఉ॥ భూరినికాటకోటి మదకుంజర కుంభకపాట నోద్యమం

బారసి సంచరించెడి కరాంచిత చక్రమ్యేంద్రరాజమా!

ధారుణిగ్రీడి గ్రీవమును దాచిన శ్రోహలయ్యించి నీవు వే

సారక పాశ్చాత్యమును, జయ్యనఁజెమ్మ ముద్ధముంపుమా.

(పై నుండి శిరము వచ్చును.)

బ్రభువాహనా! నీ అదృష్ట వశమున యిదిగో నీతండ్రి శిరంబు. దీనిని
నీతండ్రి మొండెమునకు జంటించి నీవార్జించి తెచ్చిన మృతసంజీవకమ
ణిచే స్పృశింపుము. త్వరగా పొమ్ము.

బ్రభు—(అర్జుని కళ్ళేబరమునకు శిరము సలికించి మణితోసంటును. అర్జు
నుఁడు లేచి కూర్చొని నలుదిక్కులఁ జూచి శ్రీహరికి నమస్కరించి.)

ఏంచ చామరము॥ దినాధినాథ, దివ్యతేజ, దీనలోకపోషణా!

యనాది దేవదేవ, వీనయాన, దాసతోషణా!

యనూనపూజనీయదేవా, యగమైకభూషణా!

సనాతనాభిధర్మకీల చారునత్యభాషణా!

(పురర్వందనంబు లాచరించి)

రమాపతీ! శ్రీహరీ! అనాథరక్షకా! పాండవపక్షపాతిని నీవటంచు
నీకుంగల బిరుదు కాపాడికొనక నేఁడేల నీ దాసుని నుపేక్షించితివి.
నేఁజేసిన దోషమేమి?

కృష్ణుడు—అర్జునా! నీవు కృతార్థుడనైతివి. చింతించదవేల? భారతర
ణంబున భీష్మాది మహావీరులను, నేఁజంపితివనెడి గర్వంబు నీయంశం

కురించి యుండెను. నా భక్తులరిషడ్వర్గంబులకుఁ జిక్కిన తఱి దానిం బోకార్ప నేను యత్నించుచుండెద. ఇపుడు నీకు గర్వభంగంబాయెను కావున నీవు ధన్యుడవైతివి. అద్దనా! నేవచ్చినవని యయినది. కావున నేజోయి వచ్చెద. ఈ, నీకుమారునిం గూడి సుఖముగ నింద్ర ప్రభపురంబుఁజేరి నీయగ్రజుని యశ్వమేధంబు సమాప్తినొందింపుము.

(అందఱు శ్రీహరికిఁ జమస్కరింతురు.)

అద్దనుఁడు—(ఉలూపి చిత్రాంగదలను జూచి) భామాశిరోమణులారా! మిముఁ జూడక బహుకాలంబయ్యెను. మిముఁజూచువఱకును నీచిత్రాంగద నాభార్యయను విషయమే నేమఱచియుంటిని. కారణమేమో తెలియదు.

ఉలూపి—ప్రాణనాథా! నీనుతునితో నీకు మృతిగలుగునటుల లోకపాప సయగు గంగశాపమిడెను. ఆశాపంబవ్వవనువులు స్థిరపరచిరి. భారత రణంబున నీకుసంభవిల్లిన పాతకము పరలోకంబున నినుబాధింపనటుల యీ లోకంబుననే నీవు మృతుడవై బ్రదికితివి. జాహ్నువీశాపవశంబున నీవు చిత్రాంగదను బెండ్లియాడి సుతునిగచినవార్త మఱచితివి. నీమఱపు నీదుర్మరణంబునకుఁగారణంబయ్యె. ఇంతటినుండి శుభంబగు. తండ్రియగు నిన్నుఁబఱచిన కారణంబున యీ నీకుమారుఁడు దుఃఖించుచున్నవాఁడు. కోపవేశంబున నిన్నుజంపి వశ్పాశ్చప్తుడై పాతాళ లోకంబుఁజేరి మృతసంజీవకమఁగి సాధించి తస్మహిమచే వృషకేతు మొదలైనవారిని జీవింపఁజేసి నిన్ను బ్రదికించెను. కావున వీనిని మన్నించి దీవనలిమ్ము.

అద్దనుఁడు—(బ్రభువాహనుని కౌగిలించు కొనును.)

(అనుబంధము 40).

అనుబంధము. (Appendix.)

సూత్రధారుడు.—1. ఘంఝూటి రాగము - ఆదితాళము.

మాధవాహరీ మచంబుచను నినుదలతూ ||మా||వల్లవి
మదినెంతును మానితముగనూ ||మాధవా||అను
మానమూనకా పాడారా మచము ననుజేరా
మదినెన్ను చుండెదకగనా ||మాధ||

అర్జున—2.

(అనుబంధము)

విజయ వరద విభుల గెల్పుచుక విభవము నాన్జింతు ||వల్లవి||
భూతేశుసీశు గొలిచి భవ్యాశ్రమంది గెలిచి
భీష్మార్జు భీతివిడిచి నాకేశుగర్వ మణచి
వినుతుడగు విజయుడను వెడలెదను||

నీలధ్వజుడు—3. కానడరాగము - ఆదితాళము.

వలదిట్టిహయము బంధింపా - ఘనవేణిదీని వదలెదక ||వల్లవి||
అర్జునుహయమును నాపుటసులభమ మానెద నేనీమతముక ||వలదిట్టి||

బ్వాలాదేవి—4. బ్యాంపరాగము - ఆదితాళము.

చూపెదనేనాసాహసముక మదిముదమలరగ నామచమునకుక
భూరిశేరంబుల నిపుడే గూల్చెదనే శత్రువులక ||చూపెద||
దండధరుండె దురై నక - భండనమందున గూల్తుక ||చూపెద||

నావికులు—5. హిందూస్థాని రాగము - ఏకతాళము.

మాసరివారినిగానము నడవరయింక నుశుపము
గణ్డియకు నామడపోదుము ఒడయని యెప్పునందుదము ||౧||

ఏరినయలల నెక్కుదము జారుచు దూరము పోవుదము॥౨॥
 గాలికి వానకు వెటవము ఏలినవాని మటవము ॥౩॥

6. నాధనామక్రియరాగము - ఆదితాళము.

ప్రభావతి—కాముని బాధకు శాయము పోలేనహా ॥కా॥
 కంతుకెఘాల - దేలా - కాంతుని గల శేదా ॥కా॥
 నాదుప్రియుడు నేను విజయు - నెదుర్చును
 బోవునని విని భీతిచలించె ॥కాముని॥

7. హిందూస్తాని తోడిరాగము - ఏకతాళము.

ప్రభావతి—మదనా మోహనా సమారూపా వేగరారా
 సమరూపా వేగరారా ॥మద ॥పల్లవి॥
 మఃశిజ బాణా హతులకు దాళా - మద॥౧॥
 తాళతాపము - తడయకవేగరారా - మద॥౨॥

8. పీలురాగము - ఛాప్తతాళము.

శాంతమతి—గతియేమి యెరుగాను మతిహీననై తీన
 పథము కాననై తి గతినీవే హా క్కణ్ణా ॥౧॥
 పతికోపమూనేను బానినిపై చాలా
 కననై తిదారి శ్రీ పతిపాలించునన్ను ॥గతి॥౨॥
 నుతునీ వీడినేను భవిమాన జాలానె
 కనికరమునపుత్రు కావుమ శ్రీహరి ॥గతి ॥౩॥

9. మాలకంస్ రాగము - ఆదితాళము.

వృషకేతు—పంపుమ తండ్రి బవరమునకు ననువేగా ॥పల్ల॥
 పోరున ఆరినీ కారియ నిడినే శూరుడ నగుదు దారణి నీ ॥పల్ల॥

అగ్గలముగాను నెగ్గాల మడరా అరులగెల్పినత్తు నేను ||అనుపల్లవి||
అతడు శరభార వేహాల నీవుజూడ మరిముదమందగ సలువూడును
వేడెదా నిను అనికపోవ అరాతిరాచి నిరాసు వూల బి సచేతు కను
మనకదయా వినుమా వేడెదా వేగననుప వేకుచాడ ||పల్ల||

10. హిందూస్తాని తోడిరాగము - ఏకతాళము.

వృషకేతు—బవరమొర్రుమురా భయము వీడి||బవ||

బాలకుడంచని పలుకుట తగదూ ||బవ||

కావరముమగుమ కార్ముకమిడెగను

కారుకూతలిక కూయకునీవు

నాదుశరంబుల నాలుకగోయును ||బవ||

సుధస్వ—విసితశరంబులు నింపెదనీపై యనువులార్చునిక నేలమొర్రెగెదవు
ఇటనిల్వకురా వెడలుమ వెగమె ||౧||

బాలక మానుమురా రణమునీవు ||బా||

11. మాలకంసరాగము - ఏకతాళము.

అర్జున—క్రూర నీదు పొగురార్చి శూరుడగుదుక

అహవమ్ము నల్పినిను యునురార్తు జూడుమదె

ధరలోన నాదు సరివారిలేదుజూడగక ||క్రూర||

సుధస్వ—నోరుకుస్ల మాటలిక చాలువలదు

నాదుశరము చేతనీదు నాలుకాను చీల్చెదక

ధరలోన నాదు సరివారు నన్ను మెచ్చగక ||నోరు||

అర్జున—కతిశర కాండంబులచే నా

బలమున నినునే దురమునగెడిపి

వేరుధరా గాంచెదా నేలెదా నేనదా ద్రోసిదా గాంచుమిక ||క్రూర||

సుధస్వ—పొగురు కూలలను కూయకురా

రణరంగమున నాదుబలమగు శరముచే

నిన్ను నేను గూల్చెదా చీల్చెదా ద్రోసెదా నేరని బాసెదా
గాంచుమిక ॥నోరు॥

(44-వ పేజీలో అర్జునుడు “ ఈ నా బాణమున నీకుత్తుక దణిగెదఁ
జూడుము ” అనిపఱోడనే 12 అనుబంధము చాటపాడవగు.)

12. అనుబంధము.

మాండ్రాగము - ఆదితాళము.

అర్జున—రారా క్రూరా పాపవిచారా పోరంజేర దరామేరా

వారక నిరుసవిమసుధగెనువుమను తెలియర పదరా వలాదురా॥

సుధస్వ---పోరా క్రూరా పాపవిచారి పోరుచునిల్వరి దురంబురా

క్రూరశరంబుల గూల్చెద నినునే కూయకరణమున నిల్వమురా॥

అర్జున---నిదానమూసరా పదారకవిక

మదంబుమాన్పినే ముదంబుగందురా

సుధస్వ—చరాధమానిను కృతాంతునిపు

జేరజేసెద నమదంబు మాసరా

అర్జున—అనిగూల్తు - విసరోరి

సుధస్వ—పొగురార్తు - ధరగూల్తు ॥౨॥

13. అనుబంధము.

బేగడరా గము - రూపకతాళము.

ప్రమీల:---అందము యీతరు బృందము శోభితె ।

.నావనందంబుపోతె - భాసిలెమిగులగ ॥౩౦॥౧॥

కలనాదా - కలనాదా - వళిమోదా - స్పదకాదా ।
బాలరసాలము చిగురులరుచిగచుగొనియెడ ॥అం॥౨॥

14. భీమపలానరాగము - ఏకతాళము.

సఖులు—జయజయ మహారాణి జయసుత గుణవాణి
జయజయ మృదుపాణి దీనజన పోషిణి ॥పల్లవి॥
జయజయ శుభశీల జయవిపు హరిణి
జయజయ నాగవేణి జయమృదులాంఘ్రిణి ॥౧॥

15. ఇంగ్లీషునోటు - ఆది తాళము.

సఖులు:—ఓ! మహారాణి - మనోహరవాణి - మంచుజరాణి మనామునా
ఘనమానందమాయె - మనోహరీ ।
మందయానా - ఇందువదనా - కుందరదనాచందిరా ।
అందమలరా - సందమొందవా - సుందరీ ప్రియమొందుకా ।
మందేభగామిని - మనోజమోహిని -
వినోదభాషిణి - విలాసవాహిని ।
చూడుమచను - చేరుమచెలి - రమ్మావడిగను ।
కొమ్మానతులను రారా॥పల్ల॥

16. మాలకంసరాగము - త్రిశ్రగతితాళము.

[ప్రమీల—విమల కమల రావెవనము జేరా
సఖులు—సంతాసము గల్గెమచము విమల॥
ప్రమీల—రావెచెలీ రావెసఖి రావెచెలీవెగా
రావెచెలీ రావెసఖి రావెలలమయూరి ॥విమ
శోమల రావె వనము జేరా

నఖలు—సంతానము గల్గెమనము విమల॥

17. ఝంఝూటిరాగము - ఏకతాళము.

వీనీల, విళాల, స్త్రీలు.

వీనిచూచితే - మీసకేతనూడు ॥వీని॥

మదిసోలుగాదె - యీ శశి

నదనూ గనిచంత ॥వీనిచూ॥

ఇంతి జయంతు మీరునె కంతుగేరునె

యీ వింత నెంతనెంతు ॥వీనిచూచితే॥

18. వీలురాగము - ఆదితాళము.

విశ్వేశ్వరవధాని—కాంతలార మీరువును నన్నిటువంతల పాలుజేయుదురె॥

ఎంతవేడినా చెయ్యివదలరె చేరేమొక్కెదను పోవదరె॥

స్త్రీలు—మాయకారి భూమినురా మమమూని పోదురా

రాయిమను నేసిసేసి రాగమెల్ల మాసిమాసి

కాయమట్లు రోసిరోసి గాళికల్ల పోదురా

విశ్వేశ్వర—ముసలి తనముచే మూలుగునాపై మోహమెల్లు కలిగెనెమితు

మనలింపకుడో మానినులారా మనికీడిదయచే తనుమీరు॥

స్త్రీలు—ఇద్దరాంధ్రునేలు నీవు స్పృహజెన్నును గావు

ముద్దులన్నీ యిచ్చియిచ్చి కాగిటాలు గుచ్చి గుచ్చి

బుద్ధిమీర మెచ్చి మెచ్చి పోదుగానిపోవ నేవు

విశ్వేశ్వర—అయ్యో అయ్యో మీరటు నాపాలిటి దయ్యాలై పోతిగదరె

కుయ్యలుంచి నా చేయి విడువరె చేరేమొక్కెదను పోవదరె.

19. ఝంఝూటి రాగము—ఏకతాళము.

విశ్వేశ్వర—లాగగా వలదూ

స్త్రీలు—వదలము మేము

విశ్వేశ్వర—వదలుమవే

స్త్రీలు—వడిరారా

విశ్వేశ్వర—పోవెదూరాము నావీడినన్నా యికా మిచువేడేదను

స్త్రీలు—వడిగ వెళ్ళుమ తడ యకీపుమాచమూ నినూ

20. ఝంఝూటి రాగము—ఏకతాళము.

సఖులు:—ధరాధిపాల శీలమీశు మిందూ

వరతరుజాలా ములలీలా కనుజాలా వరలోలా ||ధరా||

ప్రమీల:— శుకశారిక కెక్కి ప్రకురకృతా

మధురగాన సంభరితమై ప్రకటా

నందకరంబై తనరెగాదె యీవనంబిడె.

21. అనుబంధము.

ప్రమీల:—ఓరి! ఓరి! నిలుమా - రణమూరా!

నాదుబలమును - కనుమా ||ప||

తడయకనిపుడె - నీడుశిరమూను!

చీల్చెదను - చూచుమిక ఓ శూరవరా ||ఓరి||

22. కల్యాణి రాగము—చాప్ తాళము.

కంజాయతాక్షిని కనిధన్యుడై తీని

కనెమోదమూ మనమూ ||పల్ల||

మదిహాక్షి నేజూచి మదిమోహ మడరెను
మానూను నేనెట్లు మగువాను విడనాడి ।౧।

23. మాండే రాగము—ఏకతాళము.

అర్జున—మానిని నీవిటు పల్కకు నీ పాగురార్తు ధర్మ గూర్తు ॥మా॥
ప్రమీల—హెచ్చుగ మాటల నాడకురా అనిగూర్తువినరోరి ॥హె॥
అర్జున—వాదమేల వలదిటుపల్క వనితరొ వేగమె వెళ్లుమ
ప్రమీల—పోరున నిన్ను గూలగజేసి వెడలెద యుద్ధమును నీడి
అర్జున—శశిముఖే నాశరములచె నినుజంపెదా నిది నిక్కాము
ప్రమీల—నీపాగురార్తు నినుబంధింతు నిను దండింతు స్థిరమనమూన
అర్జున—బవరమొనర్చుమ భామిని నిన్ను న బాణంబుల కాహుతి జేతు
ప్రమీల—రమన నిల్పుమ తరిగెదశిరమును తడయక నాశరధారలచే॥

24. కమాజు రాగము—ఏకతాళము.

ప్రమీల—మానవ నీవిటు పలుకకు చాలు
ప్రాణము లార్చెను బాణము గనుమా ॥మా॥
అర్జున—కనుమా యికాండము నీవు
కంకంబుఁ గ్రుంచును గనుమా
ప్రమీల—చాలాచాల పోరుమాముల్ పలుకాకు పరువులినుమా ॥

25. జింగ్లా రాగము—త్రిశ్రగతి తాళము.

ప్రమీల—మనమానందమును జెందె నేనునా నా
మది సంతానము మదికానందము
మది సంతానము కలిగేను నా ॥మన॥ ॥పల్ల॥

మోహనాంగ చే నిను మదిని నమ్మెదన్ నేను మదిని నమ్మెదన్ ।

ననుక గరుణగాంచుమా ॥మనమా ॥౧॥

రమ్మవేగమె నీవు నాదువిడదికి

వెగనాదువిడదికి ర య్మవేగమె ॥౨॥

26. కళ్యాణి) అనుబంధము.
యమన్) రాగము ఏకతాళము.

బ్రభువా—నేమమె జనులూ మంత్రీ మనదేశానా ॥నే॥

నమమెన్నానీ భూరినుభాము గనిసరవరులూ సేమామూనా

దేశామేనీ చాలా మేలూ గాంచి మించి శుభంబుల

మందురె డెల్పుమనాకు నేమమ్మె ॥౧॥

27. భూప్ రాగము - ఏకతాళము.

బ్రభువా—నిలువా పోదూనా నినుగలతూ నిజము సంగరమూనా

ప్రల్లదములు యిటుపలుకగనగునా బెతిబలె నీకిది తగునా ॥ని॥

కానికాని వినుకని వినుయెరుగను రేపు దినామూనా

బలె నీపాగురార్తును గనుమా ॥ని॥

28. భూప్ రాగము - ఏకతాళము.

బ్రభువా—నిలువా పోదూనా నినుగలతూ నిజము సంగరమూనా

ప్రల్లదములు యిటుపలుకగనగునా బెతిబలె నీకిది తగునా ॥ని॥

కానికాని వినుకని వినుయెరుగను రేపు దినామూనా

బలె నీపాగురార్తును గనుమా ॥ని॥

29. హిందూస్తాని కానడ రాగము - ఆదితాళము.

అర్జున—భయమొందుట తగునే మీరిటులన్

బోలకు డాడిన బహుమాటలకున్ ॥భయ॥పల్ల॥

పరుసోక్తులు నే నాడితి ససుచున్
దురంబునకు నైక్రూరుడు రాగం
వరభుజ బలుడీ వృషకేతువికా
మరునుని బట్టుచు ద్రుంపడె శిరమున్ ||భయ||

80. అసావేరి రాగము - ఆదితాళము.

బభ్రువా—ఆనరుగానగ బోయితి అవమానకీలిబడి
అకటచెడితిని యేమని నేమన జాలుచునూ
పోటుమాటలని చేటుగ పల్కెను నినువిడనాడె జారిణియనుచూ
పైరణ గనక నరుని గెరితి తారీతి అవమాన కీలబడి ||అకట||

81. మాలకంఠ రాగము - ఆదితాళము.

వృషకేతు—పంపుమ తండ్రి బవరమునకు ననువేగా ||వల్ల||
పోరున ఆరిసీ కారయ నిడినే మూరుడ నగుదు ధారణీ నీ ||వల్ల||
అగ్గలముగాను వెగ్గాల మడ్డి అరులగెల్చివత్తు నేను || అనువల్లవి||
అతడు శరధార వేరూల నీవుజూడ మరిముదమందగ నలుపూదును
వేడెదా నిను ఆనికీపోవ అంతిరాది నిరాను పూల బిరానచేతు కను
మనకాదయా వినుమా వేడెదా వేగననువ వేచువాడ ||వల్ల||

82. { వృషకేతు—కల్యాణి రాగము - తిలగతి తాళము.
బభ్రువా—కల్యాణి రాగము - చాప్ తాళము. }

వృషకేతు—భద్రమునీవు భద్రమునీవు బాలకా వదరకు వదరకూ
పొగురడంతు నిన్ను నే పోనోసర్ప నిల్వరా ||భద్ర||

బభ్రు—చాలు చాలిక పలుదు పలుకకు చూడు మార్గణమంపెడక
పోవుప్రాణము దీనినుండియు బొందుమా శరణంబునున్ ||చా||

శిశి. హిందస్తాని తోడి రాగము - తిశ్రగతి తాళము.

వృషకే—పలువా నానాశరములచే నీ పొగురడంచెదను కనుగొనరా||
సమరంబున నిజగులగజేసి యముని విడదికిని సంపింతు ||

బభ్రు—చాలూ చాలూ

వృష—పోరా కూర్చా

బభ్రు—పోరాన నిల్వొర పొందుగ నీదగు పోమినారెచ్చద నీవుగనక

వృష—పలువా నానా శరములచే నీ పొగురడంచెదను కనుగొనరా
వలదూ పొగురూ పలుకుల్ తగదూ||

బభ్రు—కాసర యికాండము నీకాయమునున్
కాల్పానురా నిను జీల్చునురా ||

శిశి. ఇంగ్లీషు నోటు— శంకరా భరణ రాగము - తిశ్రగతి తాళము.

బభ్రు—పోనీదు పిరికి పలుకులకునె వెరవనూ
దురామూనా నీ శరము దుగ్గింతు మదిని నమ్ముమా ||పో||

అర్జున—బాలక ప్రాణము బాయకుమా
ఫీ చేరుమ నీదు పురివేగ

విజ్ఞాన—ప్రల్లదంపు పలుకులు. సహింప నోపనెనునూ

బభృ—పోరనీదు పిరికి పలుకులకు నెనెరవనూ

దురామూనా నీ శిరము ద్రుంతు మదిని సమ్ముమా ॥

35. హిందుస్తాని లోడి రాగము - ఆది తాళము.

బభృ—జననీరో కోరెదా నీదయనూ నే ॥జ॥పల్ల॥

జననీరో కోరెదా జననియో వేడెదా ॥జ॥౧॥

మాసంబుచ నిను మరువను మాతా

మాసక నే సదా నినుదలతుక ॥౨॥

36. పీలు రాగము - ఆదితాళము.

బభృ—నరహరి మాధవ పరమదయాళో

నిరతము నినుమది శరణని వేడెదా ॥౪॥ పల్ల॥

పరమ దయాకర పావననామా

కరివరదా ననూ గాంచుమ క్రితిని ॥౫॥౧॥

కావుమ శ్రీహరి కలతలడంచీ

కానను దారిన గతినివే శ్రీకృష్ణా ॥౨॥

37. మాండ్ రాగము, చూపే తాళము.

చిత్రాంగద:—హ వై వామే గతినాకు పతిభాసెను సన్నూ

పతిభాసెను చన్నూ బాసిపోయెనే ॥హ॥

బవరోము నేల్లబడితియో నాథా బాలునిచే నీశుగూ

పాపి బ్రతుకీలవా నేమనుదు నెయిలా॥

38. అనుబంధము.

దుర్బుధ్ధి దుస్స్వభావులు:— { చిక్కెను చిక్కెను శిరముయిడ
దక్కెను దక్కెను మాటజాడ
నిక్కినవీనినట్టడవికాడ
గ్రుక్కుచు నుందము యింటినీడ॥

39. వీలు రాగము - రూపక తాళము.

బ్రభు:---మాధవా శ్రీధవా భూధవా

కావరా వాసవా జనార్ధన వాసవా జనార్ధనా॥ పల్ల॥

జనకుని జంపితిక నాపీనైతి మనజాలనీక

నీభువి మాధవా వాసవా జనార్ధన వాసవా ॥౧॥

40. రుంఝూటి రాగము - రూపక తాళము.

మంగళము.

శ్రీవరా మురాను - హరా కరుణా భరణా

నిజభక్తభరణ చారు తరుణ శోకహరణ ॥శ్రీ॥

నీకోమల పదసారన భక్తి దాసమునుక నీ

కై వల్యపద సౌఖ్యము సాక్షి కటముగనుక

నాకునొసంగుము సౌఖ్యము శ్రీకృష్ణానంద నాథ

వినుతా కర్ణపూర్వక తాపనముల తాపనముల తాపనముల ॥శ్రీ॥

